

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2023 ■ NOVEMBER ■

XXXII. ÉVFOLYAM, 2023. NOVEMBER

TARTALOM

GYEREKIRODALOM

- 3 **KOVÁCS ESZTER** ■
Szövegelés képeskönyvekről (tanulmány)
- 17 **BAKA L. PATRIK** ■
János vitéz újratöltve (Szabó Borbála: *A János vitéz-kód*) (esszé)
- 21 **SÁRA-CSOMBOR RITA** ■
Innen és túl
(*Petres Csizmadia Gabriella: Hét határon túl. A meseregény poétikája*) (kritika)
- 27 **VÖRÖS ISTVÁN** ■
Egy sovány büféslányhoz; Eltompult házások halála; Egy dög;
Sokféle női vágy; A vershalandóságról (versek)
- 32 **FORGÁCS PÉTER** ■
Tíz nap a paradicsomban (próza)
- 39 **HORVÁTH EVE** ■
Viselt dolgok; Metasztázisok; Fájdalomtermészet; Bábeli reggeli;
Maradék remény; A sírra gondol (versek)
- 44 **VÁGI JÁNOS** ■
Hanghordozó (regényrészlet)
- 54 **GERARD M. HOPKINS** ■
Mennyei kikötő; No. 154. cím nélkül;
No. 155. cím nélkül (versek Olty Péter fordításában)
- 56 **CHRISTIAN KRACHT** ■
Eurotrash (regényrészlet Tatár Sándor fordításában)

- 68 **DEBRECZENY GYÖRGY**
ki mondja majd ki? *(versek Thomas Bernhard nyomán)* (versek)
- 69 **SZENDI NÓRA**
A legjobb forgatókönyv szerint (próza)
- 75 **KÜRTI LÁSZLÓ**
madáretető (vers)
- 76 **ENDREY-NAGY ÁGOSTON**
Kilátás (próza)
Sámson; Fehér beszéd; Zöldborsó; Tekeredik; Nevet sem kap;
A bárány szeme (versek)
- 81 **ARDAMICA ZORÁN**
ellenvers mint ez van; női egyenjogúság mint fel sem merülő ötlet (versek)
- 84 **KÁLI ISTVÁN**
Izomzóna (novella)
- 92 **ALMÁSI MIKLÓS**
TGM üzen (esszé)
- 95 **KIRÁLY CSENGE KATICA**
Lehet kiindulópontja a magánmitológiának?
(Izsó Zita: Bekerített erdő) (kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:

Ágoston Attila (koordinátor)

oz.kalligram@gmail.com

Száz Pál

palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia

szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia

toth.czifra.julia@gmail.com

Tóth Ramona Mirtill

toth.ramona.mirtill@gmail.com

Rácz Ágnes Éda

raczagneseda@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:

Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,

Keserű József,

Márton László,

Németh Zoltán,

Hizsnyai Zoltán,

Rédey Zoltán

Szerkesztőség:

KALLIGRAM, spol. s r. o.

Staromestská 6/D

P. O. Box: 223

SK-810 00 Bratislava 1

Tel.: 00421 / 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlače;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:

ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap

(Realizované s finančnou podporou

Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári

Társulás / OZ Kalligram, Hlavná

/ Fő utca 37/19, SK-929 01

Dunajská Streda / Dunaszerdahely

[IČO:42291810] és a Pesti Kalligram

Kft., 1094 Budapest, Tűzoltó u. 8. sz.

fél em. 2. Adószám: 12241273-2-43

Nyomda / Tlačiareň: Colortoys Bt., Győr.

Példányszám/Náklad: 500 db/ks

Ára / Cena: 700 Ft/3 EUR.

Magyarországon terjeszti

a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.

és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap

10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Szövegelés képeskönyvekről

A magyar gyerek-könyvpiac az utóbbi húsz évben soha nem látott virágzásnak indult – szinte lehetetlen, de a gyerek-könyvek aránya az összkönyvkiadásban az ezredfordulós körülbéli 5%-ról,¹ fokozatos növekedéssel 2021-re közel 32%-ra nőtt.² Egészen elképzelhetetlen, példátlan és örömdetes növekedés ez. Mi történt a magyar gyerek-könyvpiacra az utóbbi két évtizedben? Azt hihetnénk, ezt megelőzően szinte nem is léteztek gyerek-könyvek – pedig ez sem igaz, sőt: a magyar gyerekirodalom történetének legfontosabb évtizedei a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évekre tehetők. Mondhatjuk, a mai értelemben vett modern gyerekirodalom tulajdonképpen a szocializmus évtizedei alatt született, olyan erős alap ez, amire és amiből egyértelműen építkezni lehet, hogy aztán a rendszerváltozást követő rövid lejtmenet után igazi diadalmenetbe kezdjen.

Mégis, ha összehasonlítjuk ezt az igazán impozáns és gazdag magyar gyerek-könyvkínálatot egy angol, német, francia, olasz, de akár cseh, lengyel, esetleg ázsiai könyvpiac kínálatával, egy dolog elég hamar szembetűnik – az ún. *picturebook*-ok, azaz képesköny-

vek száma feltűnően kisebb Magyarországon, mint máshol. Külföldi könyvvásárokon, könyvesboltokban és gyerek-szobákban járva egyre erősödött bennem az érzés, hogy míg máshol a 3-6 éves gyerekeknek szóló gyerek-könyvek *legalapvetőbb* műfaja a képeskönyv, addig itthon az óvodás korosztálynak jóval komolyabb szöveg-, ám jóval szerényebb képi információt kínálunk.

Lassan húsz éve figyelem ezt, és így jutottam – többedmagammal – arra a megállapításra, hogy „fantasztikus illusztrátoraink vannak, de Magyarországon mégis szövegközpontúak vagyunk”, avagy valamiért mintha kevesebbre tartanánk a képet az írott szövegnél. És húsz év elteltével izgatni kezdtek ennek az okai és bizonyosságra vágytam – valóban így van ez? Ténylegesen többre tartjuk az olyan könyveket, amelyekben „van mit olvasni”, amelyekben triumfál a kép felett a szó? Történetileg alakult ez így, mindig így volt, vagy csak most van így? Minden médiumban így viszonyulunk a képekhez, vagy csak a könyvekben? Esetleg egyáltalán nem is igaz a feltevésem, volt és van képeskönyv Magyarországon, csak nincs kellőképpen feltárva, tudományosan feldolgozva?

Jelen esszé mindezekre a kérdésekre *még nem* tud válaszolni – amit vállal, az az, hogy elindul az úton, elkezd járni a témát, és, persze, újabb és újabb kérdéseket vet fel.

Mi az a képeskönyv?

Első lépésként elengedhetetlen, hogy megnézzük közelebbről, mit is értünk egyáltalán képeskönyvön, mi az, ami máshol ennyire megkerülhetetlen, és amiből nekünk kevesebb vagy/és kevesebbféle van. A képeskönyv nem összekeverendő az illusztrált gyerekkönyvvel, hiszen olyanunk természetesen nekünk is van, mindig is volt.

Első megközelítésben a képeskönyvben nagyon más a szöveg és a kép aránya, mint az illusztrált könyvben. A kérdés az, hogy adott szövegmennyiségre mennyi kép – esetleg fordítva, adott képmennyiségre mennyi szöveg – jut. Mi dominál, a kép vagy a szöveg? (Nem vizsgálom most azt, ha egy könyvben csak és kizárólag kép van, szöveg nélkül – ezek az ún. silent, vagy wordless book-ok, Révész Emese javaslata alapján magyarul érdemes a „kép-könyv” terminust használni –,³ illetve azt sem, ha egy könyvben egyáltalán nincs kép, csak szöveg – ez teljesen természetes formája a gyerekkönyveknek, a tíz évesnél idősebbeknek szóló könyvekben, a „middle grade” irodalomtól kezdve jórészt kikerülnek a képek a szöveg mellől.)

Azt vizsgáljuk tehát, ahol szöveg és kép is van.

Kerülhet kép minden szóhoz – ez extrémnek tűnhet, de gondoljunk, mondjuk, egy képes szótárra. Kerülhet kép minden oldalra vagy oldalpárra (persze, az itt már korántsem elhanyagolható kérdés, hogy azon az egy oldalon egy-két, avagy tíz-tizenöt mondat van-e), és, természetesen, az is gyakori, hogy csak néha-néha szakítják meg képek a szövegfolyamot. A képek mérete is változó lehet, lehetnek egész- vagy féloldalas, de egészen kicsi vagy lapszéli képek is.

Ha csak mennyiségben és formálisan gondolkodunk, akkor mondhatjuk azt, hogy *képeskönyv* az, ahol egy-két mondatonként kerül kép a szöveghez, vagy fordítva – hiszen nem biztos, hogy a szöveg volt előbb, ez lényeges! –, minden képhez „egy gondolatnyi”, maximum néhány mondatos szöveg tartozik. A képek többnyire egész oldalasak, illetve még gyakoribb és elfogadottabb, hogy az alap mértékegységünk nem is az oldal, hanem az oldalpár – egy-egy kép-szöveg egység után *lapozni* kell. (Ha nem kell lapozni, hanem egymás után, egy oldalpáron belül következik több ilyen kép-szöveg egység, abból már képregény, vagy „graphic-novel” lesz.)

Fontos leszögezni, hogy a képeskönyv természeténél fogva *rövid* – noha elképzelhető lenne ez a kép-szöveg arány bármilyen hosszszan, mégis „egy tipikus képeskönyv nagyon kevés szöveget tartalmaz, körülbelül 500 szót mindösszesen, és kevés (valahol nyolc és húsz közötti) képet.”⁴ Ha nem szavakban, hanem oldalakban számolunk, azt mondhatjuk, hogy egy képeskönyv általában 32 vagy 24, esetleg (ritkábban) 40 oldal. Semmi sem véletlen – egy nyomdai ívből ugyanis ekkora (ennyi oldalas) könyv tud készülni. „A képeskönyvek ritmusát a nyomdaipari paraméterek határozták meg, amely történelmileg harminckét oldalra vagy tizenhat oldal valamely többszörösére korlátozták a képeskönyvek hosszát.”⁵

Illusztrált könyvről akkor beszélünk, ha nincs minden oldalon kép, vagy ha van is, a szöveg dominál. „A képeskönyvekhez képest, amelyeket a kép és szó közötti egyenrangú viszony jellemez, az »illusztrált gyermekkönyv« kategória tágabb értelemben értendő, minden olyan gyermekkönyvre vonatkozik, amely legalább egy illusztrációt tartalmaz, bármilyen művészeti médiumban” – írja Kümmerling-Meibauer az *Oxford Encyclopedia of Children's Literature*-ben írt definíciójában.⁶ A magyar gyerekkönyvkiadásban a háromévesnél nagyobb gyerekeknek szóló könyvek túlnyomó többsége az il-

lusztrált könyv kategóriájába tartozik – képeskönyvek többnyire csak a legkisebbeknek, a három év alattiaknak készülnek.

Ha tehát sok képünk van, kevés szövegünk, és az egész maximum negyven oldal, az képeskönyv. Ha sok szövegünk és kevés képünk van, a terjedelem pedig jó eséllyel több, mint negyven oldal (akár sokszor több, lehet akár 200 is), az illusztrált könyv.

Érdemes azonban nem pusztán mennyiség, de *funkció* szerint is tipologizálnunk a szöveg-kép kapcsolatot.

A *képeskönyv* és az *illusztrált könyv* nemcsak a képek mennyiségében különbözik, hanem a kép és szöveg közti *viszonyban* is – ahogy azt Martin Salisbury is összefoglalja, illusztrált szöveg esetében a kép, a rajz sokkal inkább díszítő, kiegészítő, és nem értelemképző funkcióval bír, a szöveg a képek nélkül is interpretálható. „A mai képeskönyveket az egymást követő képek sajátos használata határozza meg, amely a kevés szövegmennyiséggel karöltve hordozza a jelentést. Szemben az illusztrált könyvvel, ahol a képek kiemelik, díszítik és erősítik a történetet, a képeskönyvben a vizuális szöveg gyakran maga viseli az elbeszélői felelősség nagy részét. A legtöbb esetben a jelentés a szó és a kép kölcsönhatásából alakul ki, amelyek közül egyiknek sem lenne értelme, ha egymástól függetlenül tapasztalnánk meg őket.”⁷

Természetesen a képek, még ha kevés is van belőlük, minden esetben *hozzáadnak* a szöveghez egy új, plusz jelentésréteget. Egy jó illusztráció sosem redukál, nem korlátozza a fantáziát, sokkal inkább kapukat nyit és lehetőségeket teremt – ezt azért tartom fontosnak hangsúlyozni, mert a magyar közfelfogás, sajnos, sokszor épp ellenkezőleg viszonyul a képekhez, nem ritka az a vélekedés, hogy a képek kifejezetten károsak, behatárolják a gyermeki fantáziát és a belső képalkotás képességét, pedig „jelenlétük (ti. a képeké) nem akadályozza, hanem ösztönzi és gazdagítja a szövegekből kibontakozó »belső képek« megformálását. Mi több, az igé-

nyes és változatos illusztrációk megalapozzák a gyermek képi ízlését, nyitottságát a vizuális művészetek felé.”⁸

Az illusztrált könyvek esetében tehát a kép, noha hozzájárul a befogadás egészéhez, módosíthatja és kiegészítheti a szöveg jelentését, de *nem rendelkezik narratív funkcióval*, azaz „az elbeszélés nem függ a képek jelenlététől. Egy illusztrált könyvben a képek mindenképp kapcsolódnak a szöveghez, de ha eltávolítanánk az illusztrációkat, a szöveg önmagában is megállná a helyét.”⁹ A képeskönyvknél ezzel szemben a szöveg és a kép egymás nélkül nem értelmezhetők, az egyik feltételezi a másikat, és csakis együtt, egymást kölcsönösen kiegészítve léteznek, a szöveg a képek nélkül, míg a kép a szöveg nélkül nem teljes, a történetet, a narratívát *egészét* csak úgy érthetjük meg, ha egyszerre olvasunk és nézünk. „A képeskönyv mint művészeti forma egyedi jellegzetessége a kommunikáció két szintjének, a vizuális és a verbális szintnek a kombinációján alapul. A szemiotikai terminológiát használva azt mondhatjuk, hogy a képeskönyvek két különálló jelkészlet, az ikonikus és a konvencionális jelek segítségével kommunikálnak.”¹⁰

Amikor tehát képeskönyvről beszélek, és amikor azt állítom, hogy a magyar gyerekirodalomban kevés a képeskönyv, akkor arról beszélek, hogy kevés az olyan könyv, ahol a képeknek narratív funkciójuk *is* van, ahol a narratív funkciót nem egyedül a szöveg, hanem a képek és a szöveg *együttesen* végzik – ráadásul röviden, tömören, egy nyomdai ív terjedelemben.

Máshol vannak képeskönyvek

Hogy a mese a képek mennyiségétől váljon könyvvé, az máshol természetes és megszokott formája a gyerekkiadványoknak – itt hon ez *nem elég*. A képeskönyvek Magyar-

országon – akár helyben, magyar illusztrátorok által készültek, akár fordítások – általában labdába sem rúghatnak, sőt, inkább értetlenkedés fogadja őket, hiszen „rövidek”, „csak egy mese van bennük”, „öt perc alatt el lehet olvasni őket” – szemben, mondjuk, olyan népszerű mesegyűjteményekkel, ahol egy-egy könyvben minimum öt, de sokszor tíz-tizenkét rövid mese is található, és amelyek akár hetekig is „kitartanak.”

Így érthető, ha nem igazán tud meghonosodni a műfaj. Sem fordításban, sem eredeti művek létrehozásában nem érdekeltek a kiadók és nem motiváltak a szerzők, hiszen feltételezhető, hogy az elkészült képeskönyvet nem fogja szeretni a közönség. Pedig ezek a könyvek sokszor a gyerekirodalom nagy-nagy klasszikusai, általában több tucat nyelvre lefordított kasszasikerek (azaz a külföldi kiadó joggal nem érti, hogy ehhez miért kell bátornak és progresszívnek lenni) – elég legyen például a gyerekirodalom (és ezen belül a képeskönyvek) történetének egyik legmeghatározóbb és legnagyobb hatású művére, Maurice Sendak *Ahol a vadak várnak* (*Where the Wild Things Are*, 1963) című könyvére utalnom, ami a Kolibri Kiadó jóvoltából 2018-ban (azaz 55 év késéssel) jutott el Magyarországra.¹¹ Valószínűleg nem túlzok, ha azt mondom, hogy ezt a könyvet a magyar közönség, sőt, a magyar értelmiség nagy része sem ismeri – aki pedig ismeri, az minden valószínűség szerint nem érti, hogy ebben vajon mi a jó, hiszen mindössze 279 szót tartalmaz.

A nemzetközi könyvpiacon az ilyen típusú képeskönyvek viszonylag nagy múltra tekinthetnek vissza, nagyon gyakoriak és rendkívül népszerűek. Ahogy Martin Salisburynél olvashatjuk, két – egyébként egyazon évben, 1846-ban született – brit illusztrátor nevét kell kiemelnünk és megjegyeznünk: az egyikük Randolph Caldecott, a másikuk Kate Greenaway.¹² Könnyen lehet, hogy a munkásságuk ma már illusztrátor körökben sem annyira ismert, a nevük azonban valószínű-

leg ismerősen csenghet – róluk van elnevezve ugyanis a két legnagyobb múlttal rendelkező, legnagyobb presztízsű illusztratori díj, nevezetesen a *Caldecott Medal*, amit 1938-tól kezdve minden évben a legkiválóbb amerikai képeskönyvek, és a *Kate Greenaway Medal*, amit 1955-ös alapítása óta a legjobb angol képeskönyvek kapnak. Persze, nem véletlen, hogy éppen ők a névadók – ők ketten tekinthetők a modern képeskönyv-műfaj legkorábbi képviselőinek. „Caldecott munkája a modern képeskönyv kezdetét hirdeti. A kép és a szó zseniális egymás mellé helyezésével olyan ellenpontozást talált ki, amelyre soha korábban nem volt példa. Nem mondja el a szó, de elmondja a kép. Nem mondja el a kép, de elmondja a szó. Röviden – ez volt a képeskönyv feltalálása” – idézi Bird és Yokota tanulmánya Sendakot.¹³

De ha azt mondom, hogy Beatrix Potter, az ő neve már bizonyára sokkal ismerősebben cseng, mint Caldecotté – a máig népszerű képeskönyvnek, a *Nyúl Péter kalandjai*-nak első kiadása 1902-re datálható (magyarul 2008-tól elérhető – és nálunk is sikeres, noha a magyar sikerben nyilván közrejátszik, hogy egy több mint százéves brandről, és nemcsak egy szimpla könyvről van szó). Hogy mik az elmúlt nyolcvan-száz év legnagyobb képeskönyvklasszikusai, ahhoz első körben elég megnézni az idézett Caldecott és Kate Greenaway díjazottak neveit – itthon jobbra ismeretlenek. Ám ha Angliában azt mondom, hogy Quentin Blake, Raymond Briggs, Anthony Browne, John Burningham, Helen Oxenbury, David McKee, akkor mindenki tudni fogja, hogy kik ők, hiszen mindenki ezeken a könyveken nőtt és nő fel. Mindnyájan (önkéntes válogatással) az angol gyerekirodalom nagyjai közé tartoznak, holott a leg híresebb könyveik egytől egyik 32 oldalasak, nagyon kevés szöveg van bennük, ámde annál több, szebb, különlegesebb és a szöveggel néha egészen meglepő relációban álló kép! És, természetesen, ezek a szerzők az esetek többségében illusztrátor-írók, tehát nem mások

szövegeihez rajzolnak képeket, hanem a saját történetüket mesélik el – képpel és szóval.

Nemcsak hogy népszerű a világon mindenhol a képeskönyv műfaja, hanem kifejezetten elismert és nagyra tartott, igazi irodalmi műfaj. Perry Nodelman, a képeskönyvek egyik legnagyobb teoretikusa, aki 1988-ban nagy hatású *Words About Pictures* című könyve¹⁴ után 30 évvel megjelentette a *More Words About Pictures*-t, az új kötet személyes bevezetőjében töredelmesen bevallja, hogy mennyi mindennel *nem* foglalkozott az első kötetben – például az akkor még lenézettnek számító, nem irodalmi műfajnak tekintett képregénnyel. A képregénnyel ellentétben ugyanis a képeskönyvet alapvetően a magas művészet egy formájának tartotta,¹⁵ sőt, mikor még nem gyerekirodalommal, hanem 18. századi angol költészettel foglalkozott, akkor is vásárolt képeskönyveket, hiszen a képeskönyv mint olyan (egy Sendak, például) egyértelműen művészinek, előkelőnek és – ma úgy mondanánk – trendinek tűnt, olyannak, ami „Martinitól, Manhattantól és a New Yorker magazintól illatozott”, és merőben különböző Nodelman képregényekkel teli, és egyáltalán nem értelmiségi környezetben eltöltött gyerekkorától.¹⁶

Bevallom, ez a vallomás nagyon elgondolkodtatott. Egyszerűen elképzelhetetlennek tartom, hogy egy magyar gyerekkönyv egy magyar értelmiségiben, akár régen, akár most – lett legyen az bármilyen gyerekkönyv, de különösen képeskönyv – ilyesféle érzéseket és képzeteket idézzon fel. Pedig, őszintén szólva, nem képződhetett volna valami ilyesmi (a Martini és a Manhattan magyar megfelelőivel) Bálint Endréhez, Kass Jánoshoz, Réber Lászlóhoz, Reich Károlyhoz kapcsolva? Vagy nem hangozhatna el ma, hogy „noha nem vagyok gyerek, gyerekem sincs, megveszem ezt a könyvet, mert Kárpáti Tibor rajzai annyira menők, láttam a...” – de a mondatot sajnos nem tudom befejezni. Ugyan hol láthatná bárki egy magyar illusztrátor rajzait? Újságban? Folyóiratban? Magazinban? Kiállí-

táson? Nem véletlenül Kárpátit hoztam példaként, hiszen ő olyan magyar illusztrátor, akinek a képei történetesen tényleg szerepeltek a New Yorkerben,¹⁷ ami fantasztikus sikertörténet – de Magyarországon ettől nem lett népszerűbb vagy ismertebb, ahhoz itthon kéne szerepelnie – ha lenne hol. „A teoretikusok szerint az illusztráció másodrendű műfaj, de ez inkább itt, Európa szegletében vélemény” – idézi Kass Jánost Varga Emőke, és ő maga is hozzáteszi, hogy az illusztráció mint műfaj ab ovo „kis műfaj”, „alkalmazott műfaj”, a művészetek hierarchiájában a sor végén foglal helyet, „az illusztrációértelmezés a hazai kánonban, még a szövegek és képek viszonyát vizsgáló intermedialis, ikonotextuális műmegközelítési eljárások közt is, a kutatás mostohagyereke.”¹⁸

Amíg ma már a világ jó részén nem kell védőbeszédet tartani a képregényért sem, úgy idehaza furcsa módon mintha a képeskönyvekért és az illusztrációért kellene (persze a képregényekért is – noha komoly képregénykutatás zajlik itthon is,¹⁹ az „átlagolvasó” magát a műfajt nagyon kevésre tartja, „a médiummal szembeni több évtizedes előítéletek a rendszerváltás után is csak lassan változtak meg.”²⁰)

Nálunk nincsenek képeskönyvek?

Ha az illusztráció mostohagyerek, akkor nem csoda, hogy egy olyan műfaj, amelyben az illusztrációnak nem alárendelt, hanem a szöveggel egyenrangú, sőt, akár vezető szerepe is lehet, háttérbe szorul idehaza. Mert nemcsak azért nem születnek képeskönyvek tömegesen, mert kiadó, szerző és illusztrátor egyaránt félnek a visszautasítástól és a sikertelenségtől, hanem azért sem, mert sokszor a szerzőknek és főként az illusztrátoroknak sem jut eszébe, hogy képeskönyveket készítsenek. Mint-hogy a kiadók, a szerzők és az illusztrátorok ugyanúgy szocializálódtak itthon, mint az ol-

vasók, sokszor ők maguk sem gondolják ezt másképp – nekik maguknak sem jut eszükbe képeskönyveket készíteni háromévesnél idősebb gyerekeknek. A szerzők szeretnek minél hosszabban írni – egy hosszabb szöveg több információt közöl, mélyebb, árnyaltabb, és tulajdonképpen egy óvodás korú gyerek is nagyon sok mindent megért belőle. A szülők és a pedagógusok pedig kifejezetten szeretnek hosszú meséket felolvasni – Berg Judit *Ruminiját* például, amit a szerző és a kiadó inkább kisiskolás korú, 7-10 éves gyerekeknek szánt (216 sűrű oldal), sokszor óvodás gyerekeknek olvassák fel. Mindez, persze, nem baj, sőt, az ilyen típusú mesehallgatás egészen olyan, mint amikor már olvasni jól tudó kiskamaszként az ember falja a könyveket, és örömmel létezik egy teremtet világban – ezt így, a szülőknek hála, sokkal kisebb korban, nem-olvasóként, csupán hallgatóként is meg lehet tapasztalni. Ez az élmény azonban különbözik attól, amikor a gyerek (vagy a gyerek és a szülő együtt) képeket *néz* és szöveget *olvas/hallgat*.

Az illusztrátorok pedig – nos, ők úgy tanulták már az egyetemen is, hogy alkalmazott művészek, nem önálló festők, a szövegközi kis helyeken, ami marad nekik, kiélhetik a kreativitásukat, de tulajdonképpen mindezzel a szöveget szolgálják, kísérik, „illusztrálják”. Sajnos, igen ritkán jut egy illusztrátor eszébe az, hogy ő maga is elmondhatna egy *saját* történetet, képeskönyv formában – pedig a legjobb képeskönyvszerzők általában illusztrátorok, akik elsősorban képekben, és csak másodsorban mondatokban gondolkodnak.

Illusztráció szakirány egészen eddig a tanévig nem létezett: a budapesti Képzőművészeti Egyetemen grafika (képgrafika, tervezőgrafika), a MOMÉ-n tervezőgrafika tanszék és képzés működik-működött – aki esetleg később gyerekkönyv-illusztrálásra adta a fejét, az nagy valószínűséggel ezekről a szakokról, esetleg animációról érkezett. Hasonlóan ahhoz, ahogy az egyetemi irodalom tan-székeken is kevésbé találkozunk gyerekiroda-

lommal, úgy a képzőművészeti egyetemek sem foglalkoznak gyerekkönyvillusztrációval. (Fölösleges talán hozzátennem, hogy máshol – nemcsak tőlünk nyugatabbra – ez nem így van.) A közoktatásban míg irodalomtörténetet heti három-négy órában tanulunk (hogy hogyan, az más kérdés), művészettörténettel gyakorlatilag nem találkozunk.

A Caldecott Medálhoz vagy a Kate Greenaway-díjhoz hasonló illusztrátori díjazásunk sincsen itthon – egyetlen gyerekirodalmi díjunk a nemzetközi IBBY (International Board on Books for Young) magyar tagozatának „Az Év gyerekkönyve” díja, különböző kategóriákban. Az 1953 óta létező független, nemzetközi gyerekkönyves szervezet többek között a gyerekirodalom egyik legnagyobb díjának számító Hans Christian Andersen-díjat osztja ki minden második évben, egyet írói, egyet illusztrátori kategóriában. (Magyar szerző vagy illusztrátor még sosem kapott ilyet – de például csehek vagy lengyelek többször is.) Az Andersen-díjas illusztrátorok között olyan nagyságok szerepelnek, mint a már emlegetett Sendak, a cseh Květa Pacovská, a francia Tomi Ungerer, az olasz Roberto Innocenti, a német Jutta Bauer – csakúgy, mint a Greenaway-nél, sokszor nem egyszerűen illusztrátorok, hanem képeskönyvszerzők. Janikovszky Éva 1982-ben, miután részt vett egy IBBY kongresszuson, a szervezet folyóiratát, a (ma is létező) *Bookbird*-öt lapozgatva megszámlolta: „(a folyóirat) tizennyolc oldalnyi terjedelemben közli a nemzetközi érdeklődésre számot tartó, fordításra javasolt gyermekkönyvek jegyzékét. Valamennyi könyv díjat nyert hazájában, így került a listára. Nálunk nincs gyerekkönyvdíj. Nem is szereplünk a tizennyolc oldalon egyetlen könyvvel sem.”²¹ Azaz: Janikovszky több mint negyven évvel ezelőtt felismerte és világossá tette: ahhoz, hogy egy nemzeti irodalom a nemzetközi vérkeringésbe kerüljön, hasznos, sőt, elengedhetetlen, hogy legyenek díjai, mégis, a helyzet nagyon lassan és nehezen változik.

Az IBBY magyar tagozata 2000 óta oszt itthon díjakat, illusztrátor kategóriában is – így talán irányult némi figyelem olyan művészekre, mint Szegedi Katalin, Paulovkin Boglárka, Rofusz Kinga, Baranyai b. András vagy Kárpáti Tibor. Másrésztől (kis magyar valóság) a magyar IBBY léte folyamatos veszélyben van – a nemzetközi szervezet éves tagdíját ugyanis a magyar tagozatnak kifizetni egyáltalán nem evidens feladat.

Gyerekkönyvek létrejöttét támogató bármilyen pályázat (NKA, például), ha éppen van, akkor a szépirodalmi kollégium részeként jelenik meg, tehát támogatás csak szövegre kérhető – ily módon lehetetlenné téve, hogy egy olyan könyv, amelyben a kép dominál, és a szöveg esetleg nem több egy-két oldalnál, egyáltalán elindulhasson a pályázaton. (Máfelől, milyen jó, hogy lehet(ett) gyerekkönyvekre pályázni – *egyáltalán.*)

Persze, pozitív változások is vannak: a MOMÉ-n 2022-ben elindult, a Képzőművészeti Egyetemen és az egri Eszterházy Károly Egyetemen pedig 2023 szeptemberében indul az illusztráció specializáció. Alakultak olyan magániskolák, ahol kifejezetten gyerekkönyv-illusztrátorokat képeznek (pl. Corvin rajziskola), a HUBBY-díjnál sikerült elérni, hogy ne egy kategóriában versenyezzen a kicsiknek szóló képeskönyv egy többszáz oldalas meseregénnyel, a Károli Gáspár Református Egyetemen tíz éve létezik gyerekirodalmi posztgraduális képzés, és ma már, ha valaki szeretné, akár a doktoriját is írhatja gyerekirodalomból – mégsem tudunk több évtizednyi másképp gondolkodást semmissé tenni.

A lassú intézményi változások nyilván nem függetlenek a piaci változásoktól: van egy nagyon erős szülői réteg ma Magyarországon, amelyik vesz könyvet a gyerekeinek (talán gyakrabban is, mint magának), és ha ezt anyagilag megteheti (egyre nehezebben, természetesen hozzá), akkor tényleg sokkal nagyobb kínálatból választhat, mint tehette azt húsz, harminc, ötven évvel ezelőtt. (1965-ben például óvodásoknak mindössze öt kötet jelent

meg²² – noha az ötből négy Marék Veronika, Janikovszky Éva, Bálint Ágnes és Mézős Miklós kötetei, nevezetesen *A csúnya kislány*, a *Mazsola*, a *Ha én felnőtt volnék* és *Az elvarázsolt tűzoltózenekar* voltak, azaz máig élő, vitathatatlan gyerekirodalmi klasszikusok, mégis elképzelhetetlen, hogy manapság egy éven belül mindössze öt óvodásoknak szóló gyerekkönyv jelenjen meg –, ez a szám minimum a tízszeresére nőtt. Hogy köztük van-e, köztük lesz-e a jövő Marék Veronikája vagy Janikovszky Évája, az más kérdés – én egyébként úgy hiszem, hogy igen.)

A hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek szüleit viszonylag kevés, ámde gondosan válogatott, nagyon magas színvonalú gyerekkönyvön és gyerekkönyv-illusztráción nőttek fel – a mai gyerekek szülei pedig tízszer annyi gyerekkönyvből választhatnak, amelyek között *mindenféle* akad, szövegben és rajzban is, csak éppen (nagyon helyesen) gondolkodniuk, válogatniuk, választaniuk, dönteniük kell, és, persze, nem biztos, hogy mindenki a legmagasabb minőséget választja. De ki mondja (mondhatja) meg, hogy mi a legmagasabb minőség?

A szocializmus évei alatt a Móra Kiadó szerkesztői mondták ezt meg – és valóban, nagyon magas minőségű kiadói és szerkesztői munkát végezve adtak otthont azoknak az íróknak-képzőművészeknek (ráadásul az ötvenes években sokuknak konkrét menekülőutat és menedéket nyújtva a gyerekkönyvkiadás viszonylagosan politikamentes szabadságában), akiknek a gyerekkönyvei mára többé-kevésbé kanonizálódtak, és amelyeket ma a magyar gyerekirodalom klasszikusainak nevezünk. Ugyanakkor a Móra Kiadó ízlése is csak *egy* ízlés volt. Ma szerencsére sok, de piaci alapon működő gyerekkönyvkiadó van, sokféle ízléssel és különböző indítatásokkal – nyilván vannak „trendkövetők” és „trendsztettek” is.

Mégis: a közös gyerekirodalmi nyelv, amin a mai magyar gyerekkönyvkiadók, a mai magyar írók, a mai magyar illusztrátorok és

a mai magyar szülők felnőttek, a *Móra Kiadó által megjelentetett könyvek nyelve*, amit nagyon sok jó költő és író neve fémjelez Weörestől kezdve Janikovszkyn keresztül Csukásig, Mosonyi Alizig, Békés Pálig. Ha illusztrátorokról beszélünk, Hincz Gyulától kezdve Reich Károlyon és Würtz Ádámon keresztül Réber Lászlóig. Mondhatjuk, mindnyájan, akik gyerekirodalommal foglalkozunk, akár alkotóként, akár közreműködőként, akár fogasztóként, ebből a köpönyegből bújtunk ki – s mintha ebben a köpönyegben kevésbé lettek volna jelen a képeskönyvek. Nem arról van szó – láttuk, tudjuk – hogy ne lettek volna jó, sőt, kiváló illusztrátoraink, akik általában viszonylag hosszabb szövegek mellé, mesegyűjteményekbe, meseregényekhez rajzolhattak, vagy – ne feledkezzünk el erről sem – versek, verses mesék mellé: a szocializmus évtizedei alatt tulajdonképpen itt kaphatták a legnagyobb teret. Csak valamiért kevésbé születtek olyan könyvek, ahol a kép egyenértékű lett volna a szóval, ahol *együtt* született volna szó és kép. A „kevesbé” persze nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem, hiszen:

Nálunk is voltak képeskönyvek!

A magyar képeskönyvek előzményeit a 20. század elejének szecessziós könyvillusztrációiban lelhetjük fel, hiszen „Magyarországon is általánosnak tekinthető az írók, költők és a festők, rajzolók élénk eszmecseréje, egymás munkáit értékelő, »testvért« kereső figyelme”, ráadásul „a mesék újrafogalmazása, a mesehangulat felkeltése a korszak egyik központi törekvése volt mind az irodalomban, mind a képzőművészetben, és szerencsésen visszahatott a gyermekkönyvek színvonalára is.”²³ Kép és szöveg tudatos összjátéka számos könyvben felfedezhető, például Balázs Béla Kozma Lajos által illusztrált meséiben,²⁴ Lesznai Annánál, aki maga írta és rajzolta meséit,²⁵ vagy az 1910-ben megjelent

Bariék kalandjai a nagyvilágban című mese-könyvben, melyet alcíme szerint is „írásban és rajzban meséli” Mihály Rezső,²⁶ és amely a korabeli reklámszöveg szerint „az első magyar művészi gyermek-képeskönyv”.²⁷

De visszatérve a „mórák” időkre, kiemel-ném Marék Veronikát, akit Magyarországon a műfaj egyik úttörőjének tartok, és akinek az életútja és életműve, több mint hatvan éve tartó aktív munkássága egyértelműen külön tanulmányt igényel az óriás nemzetközi karriert befutott *Laci és az orosz-lántól* kezdve Kippkopp-on keresztül Boribonig.²⁸

Nem klasszikus képeskönyv, de érdekes szöveg-kép reláció figyelhető meg (viszonylag kevés szöveg, viszonylag sok kép) a Janikovszky-Réber (*Ha én felnőtt volnék, Velem mindig történik valami* stb.), a Mosonyi Aliz-Háy Ágnes (*Orroló, Mesék Budapestről, Szekrénymesék*²⁹), vagy éppen a Csukás-Sajdik páros (*Pom-Pom sorozat*³⁰) munkáiban. Klasszikus képeskönyvnek mondható Lázár Ervin *Nagyraágyó feketerigó* című meséje Réber László egész oldalas illusztrációival³¹ (a mese később bekerült *A Hétfejű Tündér* meséi közé is, természetesen jóval kevesebb rajzzal), vagy az emlegetett Janikovszky-Réber páros *Bertalan és Barnabása*.³² És Révész Emese hívta fel a figyelmet az egyetlen kiadást megért, nagyon izgalmas, szinte „tankönyvi” képeskönyvre, Horváth Gita *Pulimeséjére*.³³

A szocialista képeskönyvtermésből is eljutott hozzánk jónéhány magyarul, gondoljunk a cseh *Kisvakond sorozatra*,³⁴ *A világ leggazdagabb verébére*,³⁵ *Puffra és Muffra*, a két macskára,³⁶ *Picilányra*,³⁷ a (kelet)német Fred Rodrian és Werner Klemke könyveire,³⁸ sokunk kedvencére, az orosz Szutyeyevre,³⁹ vagy Katajev *Hétszínvirágára* (ráadásul Hincz Gyula rajzaival!)⁴⁰ – de igazi képeskönyvcsemege volt például a lengyel illusztrátor és karikaturista, Bohdan Butenko mesekönyve is.⁴¹ Kiváló példája a KGST országok együttműködésének a *Kockaházikó* című képeskönyvantológia⁴² – ebben az óriási, nagy alakú és 164 oldalas

kötetben, tulajdonképpen a képeskönyv lényegiségével szembemenve, 12 önálló képeskönyv található egybegyűjtve – három cseh, három szlovák, két szlovén, két kelet-német, egy lengyel és egy magyar. A nem túl nagy magyar kínálatból ebben a kötetben a már emlegetett *Bertalan és Barnabás* című mese kapott helyet.

Néhány nyugati klasszikus képeskönyv is megjelent magyarul, a leghíresebb ezek közül minden bizonnyal a francia *Babar*,⁴³ de jelen voltak a magyar piacon az olasz-amerikai Leo Lionni könyvei,⁴⁴ vagy az amerikai Don Freeman hiú oroszlánja, *Pitypang*.⁴⁵ A nyolcvanas években a német Janoscht,⁴⁶ a norvég Locspocs könyveket,⁴⁷ vagy a francia *Szirmocska és Gurigu* sorozatot⁴⁸ is megismerhették a magyar gyerekek (ez utóbbi illusztrátora a magyar Molnár Ágnes volt). Richard Scarry *Tész-vesz városát*⁴⁹ vagy *A sehány éves kislány*⁵⁰ pedig, azt gondolom, senkinek sem kell bemutatni.

Nagyon jellemző volt a korabeli Móra Kiadó kínálatára a keménylapos, kihajtogatható leporellók széles választéka, melyekben monodókák, sokszor klasszikus vagy kortárs versek szerepeltek, a már sokszor idézett kiváló illusztrátorok rajzaival. Tulajdonképpen ezek is *majdnem* képeskönyvek, a szöveg-kép arányt, illetve a képek elvitathatatlanul fontos szerepét tekintve mindenképp azok – ezek a könyvecskék az átlagos képeskönyveknél is rövidebbek, sokszor mindössze 8-10 oldalasak, viszonylag kis alakúak, és kifejezetten a legfiatalabb korosztályt célozzák meg. (Ahogy arra már utaltam, a három éven aluli gyermekek számára teljesen elfogadott a sok képekű szöveg, a 3-6 éveseknek, vagy akár még nagyobbaknak szóló képeskönyvek, illetve az illusztrátor-szerzők által készített, szerzői képeskönyvek azok, amelyeknek a hiányát itt-hon érzem.) Ezek között a leporellók között igazi kincsekre lelhetünk, József Attila *Altatójától* kezdve Zelk Zoltán *Három nyulán keresztül* Mészöly Miklós *Szomorú, vidám* című meséjéig szebbnél szebb kötetek láttak nap-

világot – és ez most tényleg csak három véletlenszerűen kiragadott példa a sok közül⁵¹ –, ugyanakkor a szövegek, a sokszor már korábban létező versek természetesen önmagukban, képek nélkül is értelmezhetők.

A felsorolt könyvek száma ily módon kifejezetten soknak is tűnhet, és természetesen a lista nem teljes, valójában ez mégsem *annyira* sok: körülbelül negyven év terméséből idéztem fel és válogattam össze azokat a magyar és fordított könyveket, amelyek többé-kevésbé a fenti definíció szerinti képeskönyv kategóriába sorolhatók.

Még egy érdekes jelenségre szeretném felhívni a figyelmet: ez pedig a *diafilm*. Az 1954-ben létrejött Magyar Diafilm Vállalat népszerűvelő és iskolai oktató ismeretterjesztő filmjei mellett a kezdetektől nagy sikerrel gyárt mesefilmeket is.⁵² A filmkockák száma általában huszonnégy és harminckettő között mozog, a kivetített kép nagy részét az illusztráció foglalja el, és a kép alján maximum négy-öt sornyi szöveg fut. Nem lapozni kell, hanem tekerni (a lapozással szemben, amely teátrális és elvágólagos, itt egyik kép lassan tűnik át a másikba, az egyik kockát *még*, a másikat *már* nem látjuk), a képeket nem felülről, hanem szemből, és jóval nagyobb méretben nézzük, egyébiránt mintha képeskönyvet olvasnánk. A diafilm sikere Magyarországon a mai napig töretlen (máshol jobbra ismeretlen a műfaj) – olybá tűnik, ha „film”-ként tekintünk az egymás után következő állóképekre és feliratokra (valójában a filmhez, azaz a mozgóképhez jóval kevesebb köze van, mint a könyvhöz), könnyebb elfogadni a műfaj létjogosultságát. Egy diafilm esetén fel sem merül, hogy „miért csak egy mese van benne”, hogy „miért olyan kevés a szöveg”, vagy „miért olyan rövid” – hiszen mindenki tudja, hogy a diafilm természeténél fogva, *per definitionem* egy mese, rövid mese, sok benne a kép, és kevés a szöveg. De mindez papíron, könyvformában nem érvényes – mint ha a kép természetes helye nem a könyvben, hanem a vetítővászon lenne.

De ha szigorúan könyvekről beszélünk (és arról beszélünk), megismételném a már egyszer elhangzott mondatomat, ezúttal nem minden gyerekkönyvre, csak a képeskönyvre vonatkoztatva: mindezek a képeskönyvek, amelyek megjelentek a Móra Kiadónál, vitathatatlanul magas minőségűek voltak, ráadásul az akkoriban szokásos több tíz- (sokszor akár száz-)ezres példányszámoknak köszönhetően nagyon sok gyerekhez eljutottak – mégis, manapság elképzelhetetlen még itthon is, hogy *csak ennyi* képeskönyv jelenjen meg. *Ehhez képest* ma sok a képeskönyv – *de ahhoz képest*, hogy más nyelvek gyerekirodalmában mennyi, persze, még mindig kevés.

Pislákolnak a képeskönyvek

Utaltam már rá, hogy a 21. század piaci alapú magyar gyerekönyvkiadása nagyon más képet mutat, mint amilyen a 20. század második felének monopol helyzetben lévő állami gyerekönyvkiadása volt. A mennyiségi növekedés (ami természetesen a címszámra vonatkozik, a példányszámra nem!) értelemszerű velejárója, hogy a könyvek minőségükben nagyon sokfélék lettek. Ugyanez igaz a könyvek képi világára is – óriásit fejlődött a nyomdatechnika, a színek jobban élnek, szebbek, élénkebbek, sőt, ha a megrendelő úgy óhajtja, csillognak, villognak és foszforeszkálnak is. Sokkal több kép vesz körül minket, és ez óhatatlanul hat – pro és kontra – a gyerekkönyvek és képeskönyvek képi világára is.

És igen, az ezredforduló óta megszorodtak a képeskönyvek is – tömegtermékek és artisztikus mesekönyvek vegyesen. A megjelent könyvek nagyobbik fele fordítás – részben régi nagy klasszikusok, amelyek fájoan hiányoztak az itthoni kínálatból (az emlegetett Beatrix Potter, Maurice Sendak, Dr. Seuss vagy Eric Carle klasszikusai⁵³), másrészt kurrens, izgalmas, formabontó darabjai a képeskönyv műfajnak. Itt bőségesen tudunk példákat hozni, sikeres – vagy külföldön si-

keres – sorozatokat éppúgy (Sven Nordqvist *Pettson és Findusza*, Tony Ross *Kis királylány*, David McKee *Elmere*, a Tison-Taylor páros *Barbapapája*, a *Tatu és Patu*-sorozat, Julia Donaldson és Axel Scheffler könyvei, stb.),⁵⁴ mint különleges, egyedi (és itthon, sajnos, rosszul eladható) darabokat (többek között Davide Cali, Benji Davies, Rébecca Dautremer, Dezső Andrea, Wolf Erlbruch, Stian Hole, Oliver Jeffers, Catarina Sobral, Peter Sís, Piotr Socha, Satoe Tone, Hervé Tullet, Philip Waechter, stb. könyvei).⁵⁵ Noha nyilvánvalóan sok (sőt, rengeteg!) olyan különleges képeskönyv van a világban, amelyeknek (még) nincs magyar kiadása, mégis, amik vannak, azok kellőképp különbözöek – köszönhetően a sok, más-más ízlésű és preferenciájú magyar gyerekönyvkiadónak. Aki ma idehaza érdeklödik a műfaj iránt, már tud hová nyúlni, tud tájékozódni az éppen aktuális irányokról és trendekről, a magyarul megjelent képeskönyveken keresztül, onnan kiindulva talán könnyebben el tudja érni a világ képeskönyveit is (amelyeket elérni ma már természetesen nem lehetetlen, de nem is könnyű feladat – magyar könyvtárakban külföldi gyerekönyveket találni gyakorlatilag nem lehet, de külföldön vagy külföldről persze minden megvásárolható).

Ami nekünk most még fontosabb, a 2000-es évek eleje óta a magyar illusztrátorok is tudatosabban nyúlhatnak a képeskönyv műfaja felé – egyre inkább megtalálhatók a kevés szöveggel, sok képpel operáló, és magyar szerzők, illusztrátorok, vagy szerző-illusztrátorok által készített képeskönyvek. Gondoljunk például Agócs Írisz, Bartos Erika, Daniél András, Kárpáti Tibor, Kőszeghy Csilla, Pásztohy Panka, Paulovkin Boglárka, Radnóti Blanka, Szegedi Katalin, Szulyovszky Sarolta, Takács Mari, Turi Lilla, vagy a máig aktív Marék Veronika könyveire.⁵⁶ És most csak szerző-illusztrátorokat soroltam, író-illusztrátor párosokat nem, pedig olyanunk is van, Berg Judit–Agócs Írisz vagy Tamás Zsuzsa–Horváth Ildi jól összeszokott párok, és

természetesen vannak folytatás nélküli, ún. „stand-alone” képeskönyveink is, melyeknek más az írója és más az illusztrátora. Közülük kiemelnék egy korai, ám annál úttörőbb vállalkozást, Finy Petra *Csodálatos szemüvegét* Herbszt László rajzaival, és megemlíteném Harcos Bálintot, aki ugyan maga nem rajzol, de íróként-költőként nagyon gyakran gondolkodik a képeskönyv műfajában.⁵⁷ A rend kedvéért muszáj hozzátennem, hogy néhány piaciilag sikeres sorozatban (*Bogyó és Babóca*, *Maszat*, *Kufli*) a klasszikus képeskönyvforma megkérdőjeleződik, amennyiben ezekben egymás után két mese követi egymást, azaz két képeskönyv rakódik össze 48 oldalra. Még tovább megyek: Bartos Erika nagy sikerű *Anna*, *Petijébe* akár tíz mese (jelen esetben tíz önálló képeskönyv) is bezúfolódik, csak hogy – és most már mindenki által ismert érvek következnek – a könyv ne legyen rövid, ne egy mese legyen benne, legyen mit olvasni.

Noha azt mondtam, a „silent book” műfajáról vagy hosszabb szövegekről most nem beszélek, mégsem tudom kihagyni Rofusz Kinga nevét, akinek *Otthon* című, szavak nélküli, csak képekkel narráló képkönyve és a belőle készült animáció idén elnyerte a Bolognai Nemzetközi Könyvvásár CrossMedia díját,⁵⁸ vagy a klasszikus (rövid) képeskönyv kereteit szétfeszítő „egyszerre verbális és ikonikus szövegű” *A Völgy, írta Tárkony* című meseregényt,⁵⁹ amely, ahogy Hansági Ágnes megállapítja, „hibrid médium, amelyben a nyelvi és képi (verbális/ikonikus) szövegek interakciója olyan elbeszélést képes létrehozni, amely csak az egyik vagy csak a másik szemiotikai csatorna használatával aligha valósulhatna meg. Egyszerűbben fogalmazva: az irodalmi és a képi szöveg együttjátékából jön létre *A Völgy*... »igazi« szövege és története, olyan minőségként, amely csak az irodalmi vagy csak a képi szöveg olvasásával nem születhetne meg”.⁶⁰ Azaz a verbális és a vizuális, a nyelvi szöveg és a képi szöveg ilyen mérvű egymásrautaltsága egyáltalán nemcsak

a képeskönyv műfajában lehetséges, hanem hosszabb szöveg esetén is – Nodelman például (ugyanezen okból) a több mint ötszáz oldalas *A leleményes Hugot Cabret*⁶¹ című könyvre hívja fel a figyelmet.⁶²

Ahogy utaltam a szinte képeskönyvként funkcionáló, nem-könyv diafilm műfajára, úgy kell mindenképp említést tennem a *papírszínház*, azaz „Kamishibai” műfajáról is, amelyet itthon a Csimota Kiadó ismertett meg a közönséggel – és ami egyfelől tulajdonképpen szabályos képeskönyv, másfelől nem-könyv, hiszen a „Japánból eredő és igen népszerű Papírszínház, a Kamishibai a mesekönyveket mintegy színházzá alakítja. A fakteretben mozgatható nagyméretű lapok segítségével a mesélő a gyerekekkel szembefordulva, a lapok mozgatásával, az ebből eredő játékkal és ennek drámai hatásával igazi színházi élménnyé változtatja a hagyományos meseolvasást. E technika segítségével mindenki által jól láthatóvá válnak a képek, a figyelem egyszerre tud az illusztrációkra és a mese szövegére irányulni, a mesélő pedig a lapok hátulján olvasható szöveget kellő hatással tudja előadni közönségének”⁶³ – akárcsak a diafilmnél, teszem hozzá. És akárcsak a diafilm, ez a műfaj is életben tud maradni Magyarországon – pedig a szöveg-kép arány, a viszonylag rövid terjedelem a klasszikus, tankönyvi képeskönyvet idézi – csak éppen, ha úgy tetszik, a vásári „képmutogatás” hagyományát követve nézőként, és nem olvasóként vonódunk be a történetbe. Nem fölfe hajolunk a könyvnek, hanem szemből látjuk – mint a múzeumban, a színházban, a bábszínházban vagy a moziban. A múzeumban, a színházban és a moziban nem olvasunk, hanem nézünk, ráadásul messziről, hiszen a képek minden esetben jóval nagyobbak, mint egy könyv képei. De a képeskönyv nem mozi, nem színház, a képeskönyv könyv, papíron, nyomtatva, borítótáblák közé szorítva, amelyből *közelről* olvasunk.⁶⁴ Úgy tűnik, a kép befogadása médiumfüggő: másképp – és pozití-

vabban – viszonyulunk a képhez, ha diafilmen vagy papírszínházban „látjuk”, mintha könyvben „olvassuk”.

A felsorolt kortárs képeskönyvek listája természetesen korántsem teljes – még kevésbé lehet az, mint az 1989 előtti könyveknél volt, hiszen jóval több a könyvcím, következésképp jóval nehezebb a válogatás is. Noha több a képeskönyv, mint akkor, a műfaj *még mindig nem* gyakori – mégis, valami érezhetően és egyértelműen elindult. Bán Zoltán András cikke nyomán úgy is mondhatom, a magyar krimihez hasonlóan a magyar képeskönyvek is „pislákolnak”.⁶⁵

Én mindnyájunkat, magyar írókat, illusztrátorokat, kiadókat, pedagógusokat, szülőket és kutatókat arra biztatom, hogy fogadjuk el, hogy a könyvet nemcsak olvasni, de nézni is lehet, hogy az egymás után következő és a szöveggel interakcióba lépő képeket nézni egy könyvben az olvasásnak egy más (és nem feltétlenül könnyebb) dimenziója. A képolvasás eleve egyáltalán nem magától értetődő képesség, nem létezik ösztönös, spontán befogadása egy képnek. „Az ártatlan szem egy tanult, tapasztalt, művelt látásmód metaforája, a percepció legmagasabb foka”.⁶⁶ Révész

Emese szintén hangsúlyozza, hogy kisgyermekes esetében a „síkban megformált kép éppen olyan elvont jel, mint a szavak hangzó formából álló absztrakciója”, a vizuális jelrendszereket ugyanúgy el kell sajátítani, mint az olvasást.⁶⁷ A képeskönyv nagyon egyszerűnek tűnő, ám mégis rendkívül komplex, rugalmas és variábilis művészeti forma. Ahogy Nodelman mondja – és én mélységesen egyetértek vele – „számomra rendkívül vonzó az egyszerűnek és a bonyolultnak ilyesfajta találkozása. A képeskönyvek gyakran sokkal egyszerűbbek, ugyanakkor sokkal gazdagabbak és bonyolultabbak, mint a nagyobb gyerekeknek vagy az akár fiatal felnőtteknek szóló szövegek. Gyakran azon kapom magam, hogy csodálom a képeskönyvírókat és illusztrátorokat a zsenialitásukért, amiért olyan kifinomult tartalmakat képesek belecsempészni a kisgyerekek olvasási élményeibe, amelyekről a legtöbb felnőtt azt gondolná, hogy nem is gyerekeknek valók – és csodálom a gyerekeket is az ezekre a tartalmakra adott kifinomult reakciójukért.”⁶⁸

Ha ezt megértjük és elfogadjuk, akkor, remélhetőleg, a villanykörte becsavarodik és világítani fog.

JEGYZETEK

- 1 Könyvforgalom Magyarországon 2000-ben = https://mkke.hu/konyvforgalom/evenkenti_adatok/2000 („Az ifjúsági és gyermekkönyvek 2000. évi 1.839.754.870 Ft-os forgalma az összforgalom 4,8%-a volt, 1999-hez képest megduplázódott.”)
- 2 A magyarországi könyvforgalom 2021-ben = https://mkke.hu/konyvforgalom/evenkenti_adatok/2021
- 3 RÉVÉSZ Emese, *A vizuális narráció eszköztára a design-könyvek sorozatában = Mentes másként – Könyvillusztráció tegnapról ma*, Balatonfüred-Városért Közalapítvány, Témavölgy könyvek, 2020, 374.
- 4 PERRY NODELMAN, *Introduction: Why We Need More Words = More Words About Pictures* –

Current Research on Picture Books and Visual/Verbal Texts for Young People, ed. Naomi HADER, Perry NODELMAN, and Mavis REIMER, New York and London, Routledge, 2017, 10. (Az idézeteket saját fordításban teszem közzé.)

5 Elizabeth BIRD, Junko YOKOTA, *Picturebooks and Illustrated Books = The Routledge Companion to Picturebooks*, ed. Bettina KUMMERLING-MEIBAUER, New York and London, Routledge, 2018, 283.

6 BIRD, YOKOTA, i. m., 281.

7 Martin SALISBURY, Morag STYLES, *Children's Picturebook – The Art of Visual Storytelling*, London, Laurence King Publishing, 2012, 7.

8 RÉVÉSZ Emese, i. m., 418

9 BIRD, YOKOTA, i. m., 281

10 Maria NIKOLAJEVA, Carole SCOTT, *How Picturebooks Work?*, New York and London, Routledge, 2001, 1.

11 Maurice SENDAK, *Where the Wild Things Are*, New York, Harper and Row, 1963;

Maurice, SENDAK, *Ahol a vadak várnak*, ford. Pék Zoltán, Budapest, Kolibri, 2018

12 SALISBURY, STYLES, i. m.

13 BIRD, YOKOTA, i. m., 283.

14 PERRY NODELMAN, *Words about Pictures: The Narrative Art of Children's Picture Books*. University of Georgia Press 1988. A könyvet megjelenése óta több mint 700 alkalommal idézték közel húsz nyelven különböző monográfiákban, tanulmányokban,

- cikkekben, disszertációkban, Id: Naomi HAMER, Mavis REIMER, *Preface = More Words About Pictures*, xii.
- 15 NOELLMAN, *Introduction*, 7.
- 16 uő., i. m., 4.
- 17 „Pixelek, legők, keresztzemesek” – A *The New Yorker* Magazinak a rajzol a Szegedről indult Kárpáti Tibor grafikus = Délvilág, 2013. 10. 29.
- 18 VARGA Emőke, *Kalitka és korona – Kass János illusztrációi*, Budapest, L'Harmattan, 2007, 10, 15.
- 19 A Pécsi Tudományegyetemen 2017 óta létezik Képregénytudományi Kutatócsoport Maksa Gyula vezetésével – Id: <https://btb.pte.hu/hu/tudomany/kutatokozpontok/kepregenytudomanyi-kutatoksoport>
- 20 DUNAI Tamás, *A képregény multimédialitása = Olvasható kép, látható szöveg*, ed. LAKNER Lajos, Debrecen, Déry Múzeum, 2014, 88.
- 21 JANIKOVSKY Éva, *Ki kíváncsi Cambridge-ben Mr. Varghára?* = Élet és Irodalom, 1982. október 22. 4.
- 22 BAUER Tiborné, *Irodalom – A jövő olvasóinak (Tállás a 1965-ben megjelent gyerekirodalmi termésben)* = Jelenkor, 1966/2, 882.
- 23 GELLER Katalin, *A szecessziós könyvillusztráció Magyarországon (1895–1925)*, Miskolc, Miskolci Galéria, 1997, 78, 61.
- 24 LESZNAI Anna, *Mese a bútorokról és a kisfiúról*, Gyoma, Kner, 1918; reprint kiadás Budapest, Ciceró, 1993
- 25 BALÁZS Béla, *Testvérszág*, KOZMA Lajos színes rajzaival, Gyoma, Kner, 1918; reprint kiadás Budapest, Ciceró, 1993
- 26 MIHÁLY Rezső, *Bariék kalandjai a nagyvilágban*, Budapest, A Kéve, 1910
- 27 KERESZT Katalin, *Mihály Rezső grafikus, a gödöllői művésztelep tagja = Művészettörténeti Értesítő*, 1979, 2. szám, 112.
- 28 MARÉK Veronika, *Boribon, a játékmackó*, Budapest, Móra, 1958; *Laci és az oroszán*, Budapest, Móra, 1961; *A csúnya kislány*, Budapest, Móra, 1965; *Boribon és Annipanni-sorozat*, Budapest, Minerva, 1970–89; *Kipp-kopp*-könyvek, Budapest, Móra, 1980–86
- 29 MOSONYI Aliz, HAY Ágnes, *Orlóló*, Budapest, Móra, 1977; *Mesék Budapestről*, Budapest, Móra, 1982; *Székénymesék*, Budapest, Móra, 1985
- 30 CSUKÁS István, SAJDIK Ferenc, *Szegény Gombóc Artúr – Pom Pom meséi 1.*, Budapest, Móra, 1979, összesen 11 kötet, az utolsó *A magányos szamovár*, Budapest, Móra, 1988
- 31 LAZÁR Ervin, *A nagyragdógó feketegő, ill. REBER László*, Budapest, Móra, 1969
- 32 JANIKOVSKY Éva, *Bertalan és Barnabás*, ill. REBER László, Budapest, Móra, 1969
- 33 HORVÁTH Gita, *Pulimese*, Budapest, Móra, 1969
- 34 ZDENĚK MILER, Eduard PETIŠKA, *A vakond nadrágja*, ford. FAZEKAS Anna, Prága, Artia, 1967; *A vakond kisautója*, ford. FAZEKAS Anna, Prága, Artia, 1968; *Volt egyszer egy vakond*, ford. P. OLEND Anna, Pozsony, Madách, 1981
- 35 Eduard PETIŠKA, *A világ leggazdagabb verebe*, ill. Zdeněk MILER, ford. DONÁSZY Magda, Budapest, Móra, 1969
- 36 NATAŠA TAŇSKÁ, *Puff és Muff*, ill. Vera GERGEL'OVÁ, ford. SCHINDLER Anna, Budapest, Móra, 1972
- 37 Milena LUKEŠOVÁ, *Picilány meg az eső, Picilány és a pillangó*, ill. Jan KUDLACEK, ford. SEBŐK Éva, Budapest, Móra, 1977, 1978
- 38 FRED RODRIAN, *Kérünk egy oroszánt!*, ill. Werner KLENKE, ford. JANIKOVSKY Éva, Budapest, Móra, 1972
- 39 Vlagyimir SZUTYJEV, *Vidám mesék*, Budapest, Móra, 1968, ford. NIKODÉMUŠZ Elli, ZSOMBOR János, VILÁGHY József, SZAMEK Gyula (a kötet népszerűsége töretlen, azóta a 28. kiadásnál tart. A fülszöveg tartalmazza az író-illusztrátor híressé vált mondatát, amely egyébként nagyon szépen megvilágítja a képeskönyv-készítés mikéntjét: „Amikor kigondolom a meséket, mindig a jobb kezemben tartom a tollat, a balban pedig a ceruzát vagy az ecsetet. Ez így nagyon kényelmes: a jobb kéz írja a mesét, ezalatt a bal vidám képeket rajzol.”)
- 40 Valentijn KATAJEV, *Hétszínvirág*, ill. HINCZ Gyula, ford. LÁNYI Sarolta, Budapest, Móra, 1978 (Korábban, 1948-ban Róna Emy rajzaival is megjelent az Új Magyar Kiadó gondozásában, mintha egy egészen más könyvről lenne szó...)
- 41 Bohdan BUTENKO, *Első (születt) (em)! Másod (születt) (em)!! Harmad (születt) (em)!!!*, ford. BOITÁR Endre, Budapest, Móra, 1986
- 42 *Kockaházikó – Válogatás a Nemzetközi sorozatban megjelent képeskönyvek meséiből*, szerk. dr. Lydia KYSELOVÁ, Bratislava, Mladé letá, Szlovák Ifjúsági Könyvkiadó, 1981
- 43 Jean de BRUNHOFF, *Babar utazása*, ford. GORDON Etel, Móra, 1959; *Babar otthon*, ford. BALINT Ágnes, Budapest, Móra, 1972; *Babar és a Téliapó*, ford. BALINT Ágnes, Budapest, Móra, 1976; *Babar király*, ford. BALINT Ágnes, Budapest, Móra, 1980
- 44 Leo LIONNI, *Az okos halacska*, ford. SZÁSZ Imre, Budapest, Móra, 1975; *Méricskélő*, ford. SZÁSZ Imre, Budapest, Móra, 1975
- 45 DON FREEMAN, *Pitypang, a hiú oroszán*, ford. GÖNCZ Árpád, Budapest, Móra, 1980
- 46 JANOSCH, *Papa, most mackó vagy!*, ford. FELEKI Ingrid, Budapest, Móra, 1986
- 47 Tor Åge BRINGSVAERD, *Locspocs, a kis tengeri szörny úszni tanul*, ford. KOZÁK Katalin, Budapest, Móra, 1973; *Locspocs, a kis tengeri szörny izgalmas kalandja az emberekkel*, ford. KOZÁK Katalin, Budapest, Móra, 1975; *Locspocs, a bolygó hollandi*, ford. KOZÁK Katalin, Budapest, Móra, 1982
- 48 François RAOUL-DUVAL, *Szirmocska és Gurigu*, ill. MOLNÁR Ágnes, ford. GÁTI Iván, Budapest, Móra, 1975; *Jangu és Gurigu*, ford. GÁTI Iván, Budapest, Móra, 1980
- 49 Richard SCARRY, *Tesz-vesz város*, ford. REZ András, Budapest, Móra, 1984
- 50 Marie-Claude MONCHAUX, *A sehnány éves kislány*, ford. RÓNAY György, Budapest, Móra, 1971
- 51 Ezeket a lapozókat a Móra sokszor a mai napig piacon tartja, az idézett könyvek közül kettő változatlan formában ma is kapható: ZELK Zoltán, REICH Károly, *A három nyúl*, Budapest, Móra, 1952, 1983, 2005-től 2020-ig összesen még nyolc kiadás; Mészöl Miklós, REICH Károly, *Szomorú, vidám*, Budapest, Móra, 1974, 2010; a Würtz Ádám rajzaival illusztrált *Altató* ma már nem kapható: JÓZSEF Attila, WÜRTZ Ádám, *Altató*, Budapest, Móra, 1974, 1980.
- 52 <https://diafilm.hu/diafilm-tortenete/>
- 53 Beatrix POTTER, *Nyúl Péter-sorozat*, ford. SZABÓ T. Anna, Budapest, General Press, 2007-től; Dr. SEUSS, *Kalapos Macska*, ford. SZABÓ T. Anna, Budapest, Kolibri, 2016 (eredeti kiadás 1957); *Ha lenne egy cirksuszom*, Budapest, Kolibri, ford. SZABÓ T. Anna, 2016, *Rókamóka*, Budapest, Kolibri, ford. SZABÓ T. Anna, 2018; Eric CARLE, *A telhetetlen hernyócska*, ford. DEMÉNY Eszter, Budapest, Pagony, 2006 (eredeti kiadás 1969); *A keleki kameleon*, ford. KALMAR András, Budapest, Pagony, 2008
- 54 Sven NORDQVIST, *Pettson és Findusz-sorozat*, ford. CSEPÁNYI Zsuzsanna, Budapest, General Press, 1999-től (eredeti megjelenés 1984, több mint tíz rész jelent meg magyarul); Tony ROSS, *Kis kirdylány-sorozat*, ford. POLYÁK Béla, Budapest, Pagony, 2006, 2007 (az eredeti negyven (!) részből összesen kettő jelent meg magyarul); David McKEE, *Elmer-sorozat*, ford. SZABÓ T. Anna, Budapest, Pagony, 2018-tól (eredeti megjelenés 1989, négy rész jelent meg magyarul a negyvenegyéből); Anette TISON, Talus TAYLOR, *Barbapapa-sorozat*, ford. TÖTH Krisztina, Budapest, Kolibri, 2016 (eredeti megjelenés 1970, mindössze négy rész jelent meg magyarul); Aino HAVUKAINEN, Sa-

- mi TOWONEN, *Tatu és Patu-sorozat*, ford. BABA Laura, Budapest, Cerkabella, 2011-től (tizenöt kötet); JULIA DONALDSON, AXEL SCHEFFLER, *A Graffaló, A Graffalókölők, A legcsinosabb óriás, A majom mamája, Boszi seprényélen* stb., ford. PAPP Gábor Zsigmond, Budapest, Pagony, 2012-től
- 55 DAVIDE CALI, *Az ellenség*, ford. SZABÓ T. Anna, *A medve és a kardja*, ford. PIROTH Attila, Budapest, Csikota, 2014, illetve 2020, *A boldogságárus*, ford. TODERO Anna, Budapest, Scolar 2021; DAVIDE CALI, BENJAMIN CHAUD, *Azért késtem az iskolából, mert...* ford. RÉI Viktória, Budapest, Pagony, 2017; BENJI DAVIES, *Nagyapapa szigete*, ford. SZABÓ T. Anna, Budapest, Móra, 2016, *Beni és a kisbánya*, ford. TÓT H. Ágás, Budapest, Tündér, 2018; REBECCA DAUTREMER, *Nevernincs és sosemvolt hercegnők*, ford. PACSKOVSKY Zsolt, Budapest, Scolar, 2011; *Jussváry Jakominusz gazdag órái*, ford. PACSKOVSKY Zsolt, Budapest, Scolar, 2021; DEZSŐ Andrea, *Mamuska*, ford. SZABÓ T. Anna, Budapest, Csikota, 2010 (a New Yorkban élő magyar képzőművész könyve eredetileg Amerikában, 2004-ben jelent meg), WERNER HOLZWARTH, WOLF ERLBRUCH, *Mese a vakondról, aki tudni akarta, hogy ki csíndt a fejére*, ford. GYÓRI Hanna, Budapest, Pagony, 2013; STIAN HOLE, *Garmann nyara, Garmann utcája, Garmann titka*, ford. VASKÓ Ildikó, Budapest, Scolar, 2012, 2013, 2015; OLIVER JEFFERS, *A pingvin és a kislány, Fent és lent*, ford. DEMÉNY Eszter, Budapest, Pagony, 2016, *A nap, amikor a zsírkreták fel-láztak*, ford. DRAGOMÁN Pali, SZABÓ T. Anna, Budapest, Central Média csoport, 2018; CATARINA SOBRAL, *Asimpa, Az én nagypapám*, ford. URFI Péter, *Hihetetlen*, ford. CSER Brigitta, Budapest, Vivandrá, 2015, 2016, 2020; PETER SIS, *A fal*, ford. PETŐVSKA Flóra, Budapest, Csirimojó, 2019; PIOTR SOCHA, *Méhek, Fák*, ford. KELLERMANN Viktória, Budapest, Manó, 2018, 2020; OLIVER TALLEC, SATOE TONE, *Pipó utazása*, ford. HUSZÁRSZKY Zsuzsanna, SZÁZ Joli, GOMBOS Kata, *Ahol a szív dobban*, Batorbágy, Kisgombos, 2014, 2016, *Pötty könyv*, ford. ÁGOSTON Alexandra, *Hol a mesénk?*, ford. SZILVÁSY Edit, *Pötty játék*, ford. Hotya Hajnal-ka, Budaörs, Vivandrá, 2010, 2013, 2016, Philip WAECHTER, *Én, Apanap, Focista leszek, Hurra, nyaralunk!*, ford. GYÓRI Hanna, Pagony, 2014, 2015, 2016, 2021
- 56 AGÓCS Írész, *Kicsi, nagy*, Budapest, Pagony, 2012, *Márkó bácsi kertje*, 2021, *Tekla madarai*, 2022, BARTOS Erika, *Bogyó és Babóca-sorozat*, Budapest, Pagony, 2004–2018, azóta magánkiadás (több mint 30 kötet), DÁNIEL András, *Kufli-sorozat*, Budapest, Pagony, 2013-tól (több mint 20 kötet), *Mit keresett Jakab az ágy alatt (és mi történt ott vele)*, Budapest, Pagony, 2014, *A könyv, amibe bement egy óriás*, Betűészta, 2015, *Es most elmondom, hogyan lifteztem*, Budapest, Pagony, 2017, *A nyúl formájú kutya*, Budapest, Tilos az Á, 2018, *Nincs itt semmi látnivaló!*, Budapest, Pagony, 2020, KÁRPÁTI Tibor, *Csókolom, pókmajom!*, Budapest, Csodaceruza, 2007, *Puszi, nyuszi*, Budapest, Pagony, 2016, KÖSZEGHY Csilla, *Bumburi-sorozat*, Budapest, Pagony, 2010-től, *Maxi-sorozat*, Budapest, Csikota, 2021-től, MAREK Veronika, *Boribon-sorozat*, Budapest, Pagony, 2002-től (eredetileg Minerva, 1970-től, több mint 15 kötet), *Kippkopp-sorozat*, Budapest, Ceruza, 2001-től (eredetileg Móra, 1980-tól), PRÁSZTOHY Panka, *Pitypang-sorozat*, Budapest, Pagony, 2015-től, *Pesti mese*, 2017, *Halló, mama!*, 2018, PAULOVKIN Boglárka, *A katicabogár elveszett pöttyei*, Budapest, Pagony, 2006, *Róka és Egér*, 2007, *Elbújtam*, Budapest, Csodaceruza, 2010, RADNÓTI Blanka, *Borisz-sorozat*, Budapest, Naphegy, 2015-től, SZEGEDI Katalin, *Álomcirkusz*, Budapest, General Press, 2002, *Lenka*, Budapest, Csikota, 2010, *Palkó*, Budapest, Csikota, 2013, *Kocsonyakirdyfi*, Budapest, Csikota, 2016, SZULYOVSKY Sarolta, *A haldís virág*, Budapest, Csikota, 2010, TAKÁCS Mari, *Bingaminga-sorozat*, Budapest, Csikota, 2020-tól, TURI Lilla, *Amire emlékszem*, Budapest, Csikota, 2021, *A ló*, Budapest, Csikota, 2022
- 57 BERG Judit, AGÓCS Írész, *Maszat-sorozat*, Budapest, Pagony, 2009-től; TAMÁS Zsuzsa, HORVÁTH Ildi, *Kicsi Mimi-sorozat*, Budapest, Naphegy, 2015-től; FINY Petra, HERBST
- László, *A csodálatos szemüveg*, Budapest, Naphegy, 2011; HARCOS Bálint, DÁNIEL András, *A csupaszín oroszlán, A Tigris és a Molyó*, Budapest, Pagony, 2015; HARCOS Bálint, Cristina QUILS, *Szofi-sorozat*, Budapest, Pagony, 2015–2019; HARCOS Bálint, BOGNÁR Éva Katinka, *A boszorkánycica, Felhőcukrászda*, Budapest, Pagony, 2018, 2022; HARCOS Bálint, AGÓCS Írész, *A medve, aki a karácsonyfában lakott*, Budapest, Pagony, 2020
- 58 ROFUSZ Kinga, *Otthon*, Budapest, Vivandrá, 2018 – a díjról: <https://www.bolognachildrensbookfair.com/en/awards/braw-crossmedia-the-2023-winners/12557.html>
- 59 KOLLÁR Árpád, NAGY Norbert, *A Völgy, Irta Tárkony*, Budapest, Csikota, 2016 (84 oldal)
- 60 HANSÁGI Ágnes, *Kéjjobbálbas balhátvéd és öltözködési nagyokos – A képek nyelve és a nyelvi képek az új meseregényben = „... Kézfűrés fordulat is tud” – Tanulmányok a legújabb magyar gyerekirodalomról*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MCSZAROS Márton, SZEKERES Nikolett, Balatonfüred Városért Közalapítvány, Tempevölgy-könyvek 29., 2018, 66.
- 61 BRIAN SELZNICK, *A leleményes Hugo Cabret – regény képekben és szövegben*, Budapest, Libri, 2012 (544 oldal). Selznick egyébként eredetileg (díjnyertes) illusztrátor.
- 62 PERRY NODELMAN, i. m. (*More Words About Pictures*), 2.
- 63 <https://csikota.hu/papirszinhaz-leiras>
- 64 VÖ: WILLIAM MOEBIUS, *Six Degrees of Closeness in the Picture Book Experience = More Words about Pictures*, 30., 35.
- 65 BÁN Zoltán András, *A piszlakoló villanykörte – Futamok a magyar krimiről*, Kalligram, 2015. március, 85.
- 66 PERRY NODELMAN, *A képek dekódolása – Hogyan olvassuk a képeskönyvek illusztrációit?* = <https://igyc.hu/esszektanulmányok/perry-nodelman-a-kepek-dekodolasa.html>
- 67 REVÉSZ Emese, *Képvárás-váráskép = Mentes másként*, 416.
- 68 NODELMAN, i. m. (*More Words About Pictures*), 10.

Kovács Eszter a Pagony Kiadó egyik alapító tulajdonosa és főszerkesztője, a Szegedi Tudományegyetem Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskolájának hallgatója.

János vitéz újratöltve¹

Szabó Borbála: *A János vitéz-kód*

Petőfi Sándor *János vitéze* a magyar irodalom jelentéskanonjának² megkerülhetetlen darabja. Naiv hőstörténet és verses mese, a romantikus idealizmus és a népies irodalom kulcsműve. Emellett örökös kötelező olvasmány, ami méginkább láthatóvá teszi koridegenségét, hiszen forma és világlátás tekintetében egyaránt szakadék tátong közte és jelenünk irodalmi-társadalmi tendenciái között.³

Ezt tanúsítja Szabó Borbála tizenegy éves matekzseni-csapata is *A János vitéz-kód* című regényben. A kvartett bármilyen egzakt feladvánnyal megbirkózik, de az irodalom, ahol a „szavaknak jelentése nem állandó” (18.), távol áll tőlük. Inkább programoznak olvasónapló-generátort, minthogy átverekedjék magukat néhány versszakon.

Idegenkedésük mindaddig megmarad, amíg Berti, az önjelölt csapatkapitány szám sorokká nem kódolja az elbeszélő költeményt. Unaloműző játéka ugyanis dimenziókaput nyit valóság és fikció között, ő pedig *átesik* a Petőfi-mű univerzumába, mindkét világ folyását kimozdítva a medréből. Egyiket a hiány(a), másikat a ballaszt(ja) által. A portal fantasy⁴ mintázatait is alkalmazó kaland-meseregénynek⁵ ilyenformán „az az igazi érdekessége, hogy a főhős egy másik szöveg által létrehozott világba kerül át”.⁶

Szabó alkotása úgy marad meg sodró lendületű, zavarba ejtően élénk és változatos humorú regénynek, hogy közben a posztmodern szövegszervező stratégiák garmadáját aktiválja. Petőfi *János vitéze*nek jelentős szakaszai tűnnek fel a műben, de kizárólag a narratíva azon pontjain, amikor valamely szereplő is olvassa az elbeszélő költeményt.

Berti megérkezése viszont annak *csak* a cselekményét változtatja meg, a formáját nem. Az ütemhangsúlyos, négyütemű felező tizenkettes, párosrímes keretrendszer megmarad, de új tartalommal telítődik. A régi szöveg bizonyos sorpárjainak, versszakainak helyére újak kerülnek. Az eredeti azonban nem íródik át maradéktalanul: szövegtöredékei vándorolnak és új szakaszokba, olykor egészen más fejezetekbe épülnek be.⁷ Jancsi eredetiben szereplő, a zsványok legyőzését követő monológja például dialógussá válik, hiszen Berti, az újdonsült társ minden mondatára válaszol, és kizökenti azok tisztaságát:

„Tán minden darabhoz vérfoltok ragadtak.
S én ilyen kincsekkel legyek boldog, gazdag?”
„Nem baj az, lemossuk! Pénznek nincsen szaga.
(Apukámnak is ez a kedvenc mondata.)” (145.)

Új és régi folytonos váltakozását, versenyét és keveredését tapasztaljuk. Berti révén a kortárs diákszleng, a szoftvulgarizmusok, a technikai újítások (az okostelefonja is vele tart), valamint a kekeckedő stílus az eredeti szöveg ellenpontjaiként tűnnek fel, fokozottan érzékeltetve a kettő idegenségét. Utóbbi a mű egyik fontos humorforrása is: a kortárs nyelv és világlátás megjelenése óhatatlanul travesztálja az eredeti emelkedettségét és ideáit.⁸

Szabó Borbála művének versbeszedett pólusa ilyenformán egyszerre hipertextus, újraírás, formahű palimpszesztus – hiszen kronológiáját tekintve is az eredetire íródik rá –, valamint palinódia, azaz ellendal is.

Berti jelenléte eleinte csak kiegészíti az eredeti történeteket, a fiú pragmatizmusa azonban fokozatosan legyőzi Kukoricza Jancsi idealizmusát. A vitéz nem tér vissza elhagyott kedveséhez, hogy kibontakozhasson az eredeti szöveg mesés folytatása. Ehelyett elveszi a megmentett francia királylányt, és Jean le Maïs néven válik önkényes uralkodóvá, harácsoló kincstárnoka, Berti támogatásával.

A Szabó Borbála által mesterien megtartott és továbbírt forma a narratíva dimenzióváltásait is jelöli. A verses szakaszok a János vitézi fantasztikus, a prózaiak a jobbára realista regényvilág történeteiről tudósítanak.

Berti eltűnése és a *János vitéz* átalakulása azonban (mely utóbbinak még a címe is lecserelődik) a fiú világára is visszahat, és felborítja annak társadalmi rendjét, legyen szó az egyetemek, a politika, a rendészet és a média szféráiról vagy épp a matekzseni barátok családjairól.

Szabó számtalan karaktert mozgat, bemutatásuk során pedig markáns karikírozó megoldásokkal él.⁹ Néhányuk mellékszereplői státusza, mások pusztán egy-egy bekezdésre rúgó mikrotörténetei által azonban a teljes 21. századi (magyar) társadalom karikatúráját és leleplezését adja.¹⁰ A bölcsész akadémikusok beosztottjaik tudományos eredményeivel kérkednek, csavaros előadáscímeik pedig nem többek öncélú páváskodásnál. Egy kiszivárogtatásból kiderül, hogy az egyébként professzionálisan kidolgozott politikai paletta szereplőinek egyike sem hű saját elveihez (az Ond Kond vezetete radikális Honfoglalók Vérértől kezdve a Béke, Elfogadás, Szeretet Társaságáig, tehát a BESZT-ig terjedően). A matekzseni-csapat tagjai pedig már gyerekként lelki gondokkal küzdenek, amelyekért kizárólag a családjuk felelős, legyen szó a vasszigort, esetleg a túlféltést valló, vagy épp karrierista szülőkről.

A *János vitéz-kód* szatirikus, társadalomkritikai analógiái révén joggal tartható duplafedelees regénynek, hiszen legalább annyira szól a felnőtteknek, mint a gyerekeiknek. A magyar gyerekirodalom tekintetében egyik legmarkánsabb tabudöntése mégis a politikai kérdések megnyitása.¹¹ Potenciális analógiákkal, a kritikus gondolkodás szellemében, de ideológiai állásfoglalás nélkül.

A mű tétje nemcsak az lesz, hogy a barátok miként segíthetnék Berti visszatérését a saját világába, hanem az is, hogy megakadályozzák annak elkomorulását. Azáltal ugyanis, hogy János vitéz nem viszi végbe csodás cselekedeteit, a mesei világ rémei átszivárognak a regény realitásába, és egy szürke „járvány” révén – melynek tünetei a közöny,

a felejtés és a rémálmok – kiábrándultságba taszítják az egész országot. Innen nézve Petőfi ideái és értékei lehet, bár koridegenek, ha romantikus értékeként nem lebegnének ott a háttérben, abba talán a valóságunk is beleremegne.¹²

Nemhiába jellemzi eleinte az újrárás folyamatát is az eredeti szöveg dekonstrukciója, majd a hiány felismerése után annak rekonstrukciója.

Szabó emlékezetes megoldása még a narrátor szerepkörének önmagával való azonosítása, tehát közelítése a beleértett szerzőhöz,¹³ valamint az, hogy esetében nem egyszerűen mindentudó, hanem mindenható narrátorról is beszélünk. Amellett, hogy belelát az összes szereplő mindennapjaiba, titkaiba, saját bevallása szerint íróként a legkeserűbb sorsot is rájuk róhatná. Számtalan kiszólással él, bizalmaskodik az olvasóval, és neki címzi szavait. Mindeközben szereplőként is jelen van a műben: Berti

hozzá jár különóra, „barátnéjával”, Berg Judittal pedig sírva menekülnek el a szereplők iskolájában megszervezett könyvbemutatóról. Ám amikor a magyartanár, Szabó helyett Tóthként hivatkozik rá egy olyan szituációban, ahol szereplőként nincs jelen, narrátorként kéri ki magának a tévesztést. Ha viszont a szereplők „mesélőként” kérnek tőle szívességet, a *deus ex machina* mintái szerint segít. „[O]lykor úgy tűnik, felette áll az eseményeknek és irányítja azokat, olykor pedig mintha rá is hatással lenne mindaz, ami a szövegben történik”.¹⁴ A mű narrátora ilyenformán dimenziófeletti státusszal bír, és egyszerre több világszinthez tartozik, ami újabb posztmodern megoldásként értékelhető.¹⁵

A *János vitéz-kód* végére hőseink nemcsak arra jönnek rá, hogy irodalom és matematika összefüggenek – hiszen a verselést is pontosan betartandó matematikai szabályok határozzák meg –, hanem arra is, hogy egyik-másik is rejtvényekkel van teli. A mű tapasztalatai szerint szavak és számok, művészet és logika, popkulturális és klasszikus irodalom közt nemcsak szakadékok, hanem hidak is húzódnak.¹⁶ A címbéli kód pedig azon túl, hogy *A Da Vinci-kód*-típusú szövegekre játszik rá, a szereplőkkel együtt folytatott kódfejtő kalandra is invitál. Legyen szó az országos matematika-verseny feladványairól, az olyan irodalmi kódok felfejtéséről, mint az akrosztichonok és a kronogrammak, vagy a már említett nyelvi kétértelműségekről, a tipológiai megoldásokról, intertextuális utalásokról,¹⁷ és persze a művet alapvetően meghatározó újraírás mintázatainak beazonosításáról.

Utóbbi azonban akkor működik igazán, ha a régít és az újat egymás mellett olvassuk, ahogy a szereplők is teszik. „*Igen, állandóan rólad szóltak a hírek az interneten is meg a tévében is! Meggyaláztad a magyarság nagy művét, de volt, aki szerint ez jó*” (294.) – mondják Bertinek a barátai, ahogy visszatér. Szavaik azonban az egész *János vitéz-kódra* is érvényes önreflexiók. Egy jólsikerült újraírás ugyanis legalább annyi figyelmet biztosít az eredeti szövegnek, mint amekkora hasznot merít annak hírnevéből.

Nem más, mint kölcsönösen előnyös vérfrissítés. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 A szerző a dolgozat írásának idején a Nemzetközi Visegrádi Alap (International Visegrad Fund) ösztöndíjában (2023–2024) és a Tempus Közalapítvány által gondozott Fialat oktatói ösztöndíjában (2022–2023) részesült.
- 2 H. Nagy Péter: *Alternatívák. A popkultúra kapcsolatrendszerei*. Prae.hu, Budapest, 2016, 78.
- 3 Mészáros János: *Kalandregény, szatíra, irodalomóra*, Köloknet. In: <https://www.koloknet.hu/ketegerlista/kalandregeny-szatira-irodalomora/> (Letöltés ideje: 2023/01/19)
- 4 Farah Mendlesohn: *Rhetorics of Fantasy*. Wesleyan University Press, Middletown, 2008, 1.
- 5 Petres Csizmadia Gabriella: *Fejezetek a gyermek- és ifjúsági irodalomból*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra, 154.
- 6 Fenyő D. György: *Elrontott és helyredállított idealizmus (Szabó Borbála: A János Vitéz-kód)*. Alföld 2021/4, 95.
- 7 Uo. 96.
- 8 László Laura: *A magyar Kugelmass? Szabó Borbála A János vitéz-kód című könyvéről*. Prae online. In: <https://www.prae.hu/article/11796-a-magyar-kugelmass/> (Letöltés ideje: 2023/01/19)
- 9 Uo.
- 10 Karafiáth Orsolya: „*Van egy álruhája*”. Szabó Borbála író. Magyar Narancs. In: <https://magyarnarancs.hu/konyv/van-egy-alruhaja-134834> (Letöltés ideje: 2023/01/19)
- 11 Borbás Barna: „*Üzenem a gyerekeknek: ne legyetek hülyék!*” – vendégünk Szabó Borbála író. HetiVálasz. In: <https://www.valaszonline.hu/2020/09/10/szabo-borbala-janos-vitez-kod-podcast/> (Letöltés ideje: 2023/01/19); Mészáros: *l.m.*
- 12 Fenyő D.: *l.m.*, 95; 98–99.
- 13 Wayne C. Booth: *Rhetoric of Fiction*. University of Chicago Press, Chicago, 1961, 157–159; Lapis-Lovas Anett: *Kukoriczás János legújabb kalandjai Szabó Borbála: A János vitéz-kód*. Kortárs 2021/5, 90.
- 14 Uo.
- 15 Bedő J. István: *Itt aztán minden a feje tetején áll. Szabó Borbála: A János vitéz-kód*. Olvass bele. In: <https://olvassbele.com/2020/09/20/itt-aztan-minden-a-feje-tetejen-all-szabo-borbala-a-janos-vitez-kod/> (Letöltés ideje: 2023/01/19)
- 16 Karafiáth: *l.m.*
- 17 László: *l.m.*

Baka L. Patrik (Brno, 1991) író, költő, irodalomkritikus, a Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója. Kutatási területe a kortárs gyermek- és ifjúsági irodalom, a spekulatív fikciós irodalom (alternatív történelem, fantasy és steampunk zsáner), valamint az irodalompedagógia.

Innen és túl

A hagyományosnak tekinthető, görög-római szerzők példáján alapuló műfajtörténeti kutatások a műfaji formákat „kanonizált szabályok szerint határozzák meg, és a formatörténet alakulását műről műre követték végig.”¹ Hansági Ágnes Jauss nyomán arról ír, hogy a morfológiai és strukturalista tipológiák ezzel szemben nem a magaskultúra alkotásai közé sorolható szövegekre építik rendszereiket, hanem a „műalkotás szingularitását tiszteletben tartó [...] olyan nem művészi”,² hanem egyszerűbb szövegformákat vizsgálnak, mint amilyenek a népmesék, varázsmesék vagy mitikus elbeszélések. Ezek főleg a szóbeli kultúra örökségéhez tartoznak, azonban az így kialakított műfajleírások képtelenek kezelni az írásos magaskultúra művészi szövegeinek egyszerűségét és komplexitását. Petres Csizmadia Gabriella ebbe a műfajtörténeti kutatásba kapcsolódik be, megkísérel párbeszédbe hozni egymástól látszólag távol álló műfajokat. A *Hét határon túl. A meseregény poétikája* című tanulmánykötet a meseregény műfajkontaminációs jellegét

Petres Csizmadia Gabriella: *Hét határon túl.*

A meseregény poétikája,
Budapest, Magyar Tudományos Akadémia – Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács, 2022

vizsgálja, és műfajpoétikai szempontú feltárássra összpontosít.

Örvendetes, hogy újabb tanulmánykötettel bővült a gyermekirodalommal foglalkozó tudományos munkák sora, a *Hét határon túl* csatlakozott az ebben a témában korábban megjelent kötetekhez. A *Mesebeszéd*,³ a „...kézifékes fordulást is tud. Tanulmányok a legújabb magyar gyerekirodalomról”,⁴ és a *Medialitás és gyerekirodalom*⁵ az utóbbi évek legkomplexebb gyermekirodalmi vizsgálódásainak tanulmánykötetei. Ehhez a társasághoz kapcsolódik a 2022-ben megjelent *Hét határon túl*. A korábbi kötetek több szerző tanulmányait vonultatták fel, és a Károli Gáspár Református Egyetem Gyermek- és ifjúsági irodalom szakirányú továbbképzési szak tanárainak köszönhetően egyre inkább előtérbe került a gyer-

mekirodalom kérdése. Ez pedig rendkívül fontos és előremutató, ugyanis hazánkban nincs a gyermekirodalomnak hivatalos tudományos intézete, vagy egy kijelölt tudományos központja, az egyes kutatók az országban szétszórtaan alkotnak. Nemrégiben a Szegedi Tudományegyetemen létrejött egy gyermekirodalommal foglalkozó kutatócsoport Kérchy Anna vezetésével, Hansági Ágnes és Szilágyi Zsófia részvételével, ahol a vezető kutatók mellett doktori hallgatók vitatják meg a gyermekirodalom aktuális kérdéseit és megosztják egymással kutatásaik eredményeit. A hazai gyermekirodalom önállósodása szükség szerű folyamat, létjogosultságának bizonygatása idejétmúlt. Fontos, hogy a magyar nyelvű gyermekirodalmi alkotásokat tudományos szempontból is vizsgálják, és még fontosabb, hogy ezek a tanulmánykötetek összefogják az egymástól elkülönülten dolgozó szakembereket, hogy elinduljon egyfajta közös gondolkodás. Többek között ezért is örömteli, hogy megjelent a *Hét határon túl. A meseregény poétikája* című tanulmánykötet, melynek írója, Petres Csizmadia Gabriella a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének Közép-Európai Tanulmányok Karán intézetigazgató-helyettesként, egyetemi docensként dolgozik.

A *Hét határon túl* deklarált célkitűzése a meseregény poétikai szempontú vizsgálata. A témát műfajpoétikai szempontból járja körbe, kísérletet tesz a meseregény műmeséről való leválasztására és műfaji sajátosságainak körülhatárolására. A kötet tisztázza, hogy „a meseregény műfaji sajátosságainak, narrato-poétikai jellemzőinek, strukturális, stilisztikai és tematikai összetevőinek megállapítására és elemzésére fókuszált, miközben tudatosította, hogy a műfaji kategorizálás művelete mindig csupán egy általánosított, sematikus modell létrehozását eredményezheti” (155). A kötetben a meseregény cselekménystruktúrájának, szereplővilágának, a tér-idő ábrázolásának vizsgálata is megtörténik, de emellett nagyon fontos szerep jut a műfaji hibridizáció elemzésének is. A köztesség poétikájának elemzése, illetve a kompozicionális és narrációs játékok bemutatása alapos. A monográfia a műmesét a népmesék kontextusában vizsgálja, sajátos népmesei adaptációként, intertextuális újragondolásaként értelmezi. Ez a gondolatmenet eltér a korábbi normatív, klasszifikáló megközelítésektől, abba a 20. század elején induló folyamatba kapcsolódik, melyről Hansági Ágnes így ír: „A normatív, klasszifikáló műfaji kategóriáktól való elfordulás nem egyetlen filo-

zofus-esztéta hatása, hanem annak a 20. század elejétől egyre erősödő folyamatnak az eredménye, amely az irodalmi kommunikációhoz és az irodalmi szövegekhez való viszonyban a modern szemiotika kialakulásának hatására következett be, és amely azt eredményezte, hogy az irodalomtudomány az irodalmi szövegek vizsgálatát és értelmezését többé-kevésbé kizárólagosan a verbális kódok szintjéhez kötötte hozzá.”⁶

Petres-Csizmadia Gabriella nemcsak a verbális kódok szintjén közelíti a meseregény műfajiságának kérdéseit, hét különböző, átfogó és érdekes szempontból közelíti meg vizsgálatának tárgyát. A hetes mesei szám felülreprezentálása kissé didaktikusá teszi a monográfiát, de ez talán elnézhető egy mesekutatónak. A didaxis problematikáját csak érintőlegesen, eltávolítva lehet felfedezni a monográfiában, azonban a szerzői vizsgálódások fókusza alapján elmondható, hogy fontos azt is nyilvánvalóvá tenni, nem a tanulságok vagy a következtetések levonása a lényeges kérdés a meseregény műfaji vizsgálatainak kapcsán. A kérdés inkább talán az, hogy mennyire válik explicitté a didaxis. Minél kevésbé tolaikodó az írói intenció, annál nagyobb eséllyel működhet a szöveg, és a *Hét határon túl* esetében ez elmondható.

Az első fejezet a műfajértelmezés irányait mutatja be, az itt felvonultatott vizsgálódások megalapozzák a későbbi fejezetek gondolatmenetét, a narratív formák alaptevézőire fókuszáló megközelítés kitér a műfaji hibridizáció és a zsáner játékoság iránti fogékonyságára is. A zsáner és a műfaj fogalmainak tisztázása nem egészen világos, néhol úgy tűnhet, hogy a műfaj és a zsáner szinonimák, talán érdemes lenne egy fogalomtisztázást végezni. A műfajkontaminációs konklúzióval az elméleti alapvetés megtörténik, amelynek körülírására tesz kísérletet a szerző a következő részekben. Fontos megállapítás, hogy „a meseregény nem fogható fel pusztán a népmese korszerűsítéseként vagy a varázsmese adaptációjaként, mivel az elemi narratív sémájára ugyanolyan hatást gyakorol a tradicionális értelemben vett regény műfaja, mint másé” (156). A meseregény fogalmához fűződő terminológiai kérdésekre összpontosító rész kísérletet tesz egy meseregény-terminus meghatározására. A meseregény fogalmának *lehorgonyzása* kifejezés némileg zavarba ejtő, a fogalom többször is előkerül a tanulmánykötetben, ettől eltekintve azonban világos lépésekkel jut el a gondolatmenet a végső definícióig. A mesei tradícióból felfejtett/leveztett meseregény-értelmezés a proppi-varázsmesei gyöke-

rekre is rámutat, Propp meseelméletéből indítja a gondolatmenetet, ám ennek meghaladását is artikulálja – nagyon helyesen –, hiszen a proppi funkciók és szűzség rendszerén alapuló univerzális modell alapvetően orális hagyományozásra épülő szövegek strukturalista megközelítése, és a szóbeliség és írásbeliség természetéből adódó különbségek miatt nem pontosan feleltethető meg a mai kor írott mesei funkcióinak az akkori szigorú szabályszerűségekre épülő rendszerezés.

A műfajfogalom meghatározásakor a tanulmány arra is rávilágít, hogy „a meseregény összetettebb elbeszélői szerkezetű bővíti a varázsmese elemi narratív struktúráját, és a regényszerűen összetett történetalkotáshoz több elemi egység specifikus összefűzését vagy a keretes elbeszélés szerkezetét hívja segítségül.”⁷ Végül egy többkomponensű definíciót rögzít a kötet (49), a következő hat szempontot emeli ki a meseregény meghatározásával kapcsolatban:

1. szempont: regény-terjedelmű
2. szempont: fikatív-regény sajátos típusa
3. szempont: mesei intertextuális hálóból merít
4. szempont: gyermeki perspektívával összekapcsolódva
5. szempont: tematizálja a szövegtérben ábrázolt

racionális és irracionális dimenziókat

6. szempont: karnevalizálja a mesei tradíciót

A mesei tradíció karnevalizálásának aspektusa felvet néhány kérdést. „Az irodalmi karnevalizáció ama folyamat eredménye, amelyben az egyedi szóbeli alkotás alapstruktúráiba hatol be a karneváli tudat. E folyamat következménye, hogy irodalmi műfajok egész sora formálódott ki és indult fejlődésnek.”⁸ A karneváli hangulat, az örültek, udvari bolondok és bohócok szerepe a civilizáció történetében jelentős. Mihail Bahtyin és Victor Turner „a karnevállal kapcsolatban az »elidegenedés átmeneti megszüntetéséről« beszél [...] a karnevál »visszajára fordított világot« elemezve ugyancsak szól a [...] profanizálásról, a rangfosztásról, a csúfolódó felmagasztalásról.”⁹ A fent említett két szerző műveit olvasva felfedezhetjük a hasonlóságokat, mindketten olyan ideálról beszélnek, ami szinte utópiába illik, ahol az emberi közösség egy magasabb rendű, egyenlőségben alapuló eszményre épül. Ez Martin Buber hatására került Bahtyin érdeklődésének középpontjába. A karnevál a középkorban elkülönült a hivatalos egyházi/állami ünnepektől. Alapeszméje a lehető legteljesebb egyenlőség eszméjén alapult, az alá-fölé rendeltségi viszonyokat

az ünneplés rövid idejére felfüggesztette. A normák ideiglenes felfüggesztésének célja a társadalmi kötöttségek hétköznapi elfogadása volt. A tanulmánykötet a meseregény és a karnevalizáció közti párhuzamokra épít, hiszen a meseregény folyamatosan visszatér a korábban középpontba állított varázsmesékhez, „kiindulópontként használja annak alapvető cselekménystruktúráját, motívumait, figuraábrázolását, nyelvi fordulatait, ugyanakkor a regény poétikai eszközeit segítségül hívva önfeledt játékba kezd ezekkel, újra- és újragondolja, felülírja, a feje tetejére állítja azokat.” (105) Ahogyan a proppi varázsmesei funkciók és szűzség kapcsán is felvetődött a kérdés, hogy az alapvetően orális hagyományra épülő struktúrák hogyan feleltethetők meg az írottakkal, úgy a karnevalizációval kapcsolatban is előkerül ez. Hiszen a karneváli tudat szorosan kapcsolódik a népi kultúrához, amiből „mindenki részesült, csakhogy míg a társadalom többségének ez volt az egyetlen kultúrája, addig egy kiváltságos helyzetben lévő kisebbség emellett rendelkezett egy második – írásbeliségen, intézményeken, tudós tradíciókon alapuló – elit kultúrával is.”¹⁰ Tehát a karneválokon is alapvetően egyszeri, megismételhetetlen, szóbeli előadások, improvizációk, tabudöntőgető szatirikus, humoros megszólal-

lások történtek, amelyek neveltségessé tették a fennálló rendszert.

A tanulmánykötet a kortárs meseregény tematikai kiszélesedésének kérdéseivel is foglalkozik, amely a meseregényben megjelenő detabuizálás jelenségeire és funkciójára mutat rá. A meseregény tematikai gazdagodása, a klasszikusnak tekinthető varázsmesei zárt cselekménystruktúra kereteinek tágítása, és a strukturalista rend felrúgása egyfajta detabuizálási folyamatnak is tekinthető. Ezt a meglátást is körbejárja a kötet, azonban kissé elnagyolt módon. Érdeemes lett volna erről a témáról bővebben, mélyrehatóbban írni, hiszen az idilli gyermekkor ábrándjával való leszámolásról rengeteget olvashatunk például az angolszász gyermekirodalom¹¹ kapcsán.

A szerző minden fejezetet összeggel zár, az ezt megelőző részben pedig olyan meseregényeket mutat be, melyekben valamilyen módon megvalósulnak az elméleti részben leírtak. A név performatív-mágikus hatalmával kapcsolatban röviden elemez Berg Judit Rumini könyvei közül többet is. A meseregények nőképeivel foglalkozó résznél összeveti a hagyományos és klasszikus mesék nőábrázolásait, a boszorkány-és királylányalakokra külön is kitér. A varázsmesék hagyományos szereplőábrázolásával

kapcsolatban a szerző Máté Angi *Az emlékfoltozók* című füzéres típusú meseregényét említi, amelyben a tündérek szeszélyes viselkedése és a sztereotipikus nőábrázolása dominál. A hagyományos, proppi kontextusban értelmezett ellenfél szerepkört is vizsgálja. „A népmesei szerepkörök normatív és a nemi szerepek sztereotipikus közvetítése mellett jellemző tendenciaként mutatkozik a kortárs meseregény karakterábrázolásában, hogy a szereplők kilépnek a tradicionális szerepkörükből, ám megőrzik a nemi identitásukhoz tapadó kliséiket.” (79) Az anyóábrázolást megőrző, de etikai értelemben pozitív karaktervonásokkal felruházott boszorkányok a kortárs mesékben gyakran gyógyfűvekkel kapcsolatos tudásukkal segítik a főhősöket. Ilyen például Rézi néni karaktere Majoros Nóra *Pityke és prém* vagy Hódfarok néne Böszörményi Gyula *Gergő és az álmofogók* című meseregényében. Az előbbi műről egy hosszabb, érdekfeszítő elemzés található a monográfiában, a detabuizálás témakörét körbejáró részben. A *Pityke és prém* a kulturális idegenség témakörét is érinti, mégpedig úgy, hogy egy lehetséges világgént megjelenő alternatív birodalom rétegezettségén keresztül mutatja be az olvasónak a különböző társadalmi osztályok, népek, fajok

együttélésének problémáit. A királykisasszonyok emancipálódásával kapcsolatban is több meseregényt sorol fel, ezek közül kiemeli a Nyulász Péter *Helka* című alkotásában megjelenő Csipkerózsika-áthallásokat vagy Darvasi László *Trapiti és a Borzasztó Nyúl* című meseregényének Valikáját. A maszkos elbeszélés és műfajimitáció kapcsán szintén Berg Juditot említi, a Rumini-sorozat negyedik részét, a *Galléros Fecő naplója* című kötetet hosszabban elemzi. Ebben a fikcionális narráció elemeit követi nyomon, és azt vizsgálja, hogy hogyan működik „egy szereplői narrációval – vagyis autobiografikus narráció imitálásával – elbeszélt meseregény-naplószimuláció.” (112) Itt tulajdonképpen egy „naplomeseregényről” gondolkodik Petres Csizmadia Gabriella, és megállapítja, hogy a „műfajkontamináció révén született alkotás egyediségét a naplóregény referenciális-effektusának meseregénybeli környezetbe ültetése képezi, melyet a naplóíró maszkján keresztül megszólaló elbeszélő próbál létrehozni.” (113) A meseregényeket átjáró kettős térábrázolással kapcsolatban is több példát említ, a meseregény hibrid jellegét bemutató fejezet állításait megerősítve arra mutat rá a szerző az egyes konkrét meseregények kapcsán, hogy a valóság és a varázslatos világ milyen módon válik át-

járhatóvá a szereplők számára. „A valóság és a fikció játékanak dinamikáját szolgálja a metalepszis, amely megakasztja a befogadást a kétféle univerzum közötti határátlépés mozzanatának reflektálásával.” (124) A meseregényekben tapasztalható narratív metaleptikus eljárások közül a legevidensebb és leggyakoribb formaként a főszereplő saját olvasmányvilágába való belépés, ennek a helyzetnek a mintapéldája Michael Ende *Végtelen történet* című alkotása, amiben a valóságként érzékelt városi környezetben megelevenedik az olvasmányban bemutatott Fantázia birodalma. „A szövegeken belül megnyíló intradiegetikus szinten található szövegtérbe történő átlépés egy szempillantás alatt, hirtelen is bekövetkezhet, amikor az önkéntelen határszegést végző szereplőt szinte sokkolja a metalepszis élménye.” (128) A narratív szférák határainak egybecsúsztatására Dér Adrienn *A kaszabmanó* című meseregényét hozza példának, amelyben rögtön az elején megtörténik a metaleptikus határátlépés, ez indítja el a cselekményt. „A mesei szintet létrehozó kerettörténetben és a beágyazott történetben az olvasás és írás metonimikus viszonyba lép egymással: a látatünetek azt hiszik, a látagömb visszaszerzése csak akkor valósulhat meg, ha a látatünetekről olvasó Ede számuk-

ra kedvező módon írja meg a történet folytatását, vagyis szerzői metalepszist hoz létre.” (129) A már említett Böszörményi-mű, a *Gergő és az álomfogók* a valóság és az álom határának felsértéséről szóló részben is előke-
rül példaként, hiszen ebben a címadó főszereplő álombeli kalandjainak határai összemosisodnak a regénybeli valósággal. Az illusztrációkkal foglalkozó részben Petres Csizmadia Hansági Ágnes korábbi tanulmányát idézi: „Hansági Ágnes a kortárs gyerekpróza kísérletező, innovatív jellegének tulajdonítja, hogy a kortárs meseregényben a verbális és vizuális narratíva egyforma jelentőséget nyer, vagyis hibrid médiumként »a nyelvi és képi (verbális/ikonikus) szövegek interakciója olyan elbeszélést képes létrehozni, amely csak az egyik vagy a másik szemiotikai csatorna használatával aligha valósulhatna meg.«” (141) Példaként Elekes Dóra *Dettikéről és más istenekről* című meseregényét említi, melynek parodisztikus jelentésrétegeit Treszner Barbara illusztrációi nyomatékosítják. Emellett Kollár Árpád *A Völgy, írta Tárkony* című meseregényt is példaként hozzaemlíti, melynek ironikus, humoros jelentésrétegeit Nagy Norbert illusztrációi bontják ki. Máté Angi *Az emlékfoltos* című meseregényét is elemzi a monográfia, ott Rofusz Kinga

illusztrációival kapcsolatban azt emeli ki, hogy az álom és a mese határait összemosisó ábrázolásmód szinte lebegő hatást kelt, „a metaforikus és interreferenciális viszony mellett a kép és a szöveg metonimikus kapcsolódását is közvetíti.” (141) Érdekfeszítő az az elemzés is, ahol Lakatos István saját maga illusztrálta meseregényét elemzi Petres Csizmadia Gabriella. A gyerekirodalmi műveket átítató kép és szöveg viszonyára, a médiumok és diskurzusok összefonódására is kitér ez a fejezet. A képzőművészet és irodalom illusztrált gyerekkönyvekben történő megjelenését hosszabb részben elemzítárgyalja az író. Magyarázata szerint a „kép mint vizuális műalkotás nem csupán illusztráció formájában kapcsolódhat össze a szöveggel, hanem plasztikus vizuális hatásokat ébresztő képleírás-ként.” (144) Kibédi Varga Áronra hivatkozva a kötet kiemeli, hogy „míg az illusztráció a szöveget ’vizualizálja’, az ekphraszisz a képet ’fordítja le’ szövegre.” A szöveg retorikája által ébresztett képhatások, ekphrasziszok tehát valamilyen képi tartalom nyelvi kifejezését eredményezik. Elemzése végén a szerző megállapítja, hogy a kép és a szöveg viszonya intermedialis viszonyként is felfogható. Egy eredetileg szlovák nyelven írott, de 2016-ban magyarul is megjelent meseregény példáján keresztül hívja fel

a figyelmet a színhatások keltette képzetek funkciójára. Polgár Anikó fordította magyarrá Salmela Alexandra könyvét, melynek címe: *Mimi és Liza*. A meseregényre kiemelten jellemző, hogy „az ezerszínűség és a színek hiányának dinamikus dichotómiája szimbolikus- metaforikus jelentéssel hálózta körül a szereplőket, helyszíneket és a történetvezetést. [...] A látványfestés fő eszközeivé a színek válnak, miközben a színesség és a színhiány jelenségei folyamatosan a szó szerinti és a metaforikus jelentéstöbbletük kiaknázása között ingáznak, és feszültségben tartják a verbális és vizuális narratívát.” (145)

A monográfiában a tradicionális női szerepkörök megőrzésének az igénye mellett megjelenik a kortárs meseregény közvetítette nőkép színesedésének gondolata is, ami a szerző szerint hosszútávon hozzájárulhat a nemi sztereotípiákban való gondolkodás fellazításához és árnyalásához. Mindezek mellett az elemzés a szövegszerűség határain túlra is tekint, a kép és szöveg viszonyáról is megfogalmaz fontos állításokat. A komparatív jellegű gondolatmenetek, a műfajképző sajátosságok vizsgálata, és a műfaj intermediális beágyazottságát vizsgáló részek is erősek, fontos állításokat fogalmaznak meg, emel-

lett a poétikai szempontú értelmezései a közoktatásban is jól hasznosíthatók. Hiszen a levezetés a mesei tradícióból, a varázsmesei műfaji elemek felelevenítése könnyebbé teszi a felnövekvő olvasó generáció tagjai számára a regényértelmezési technikák elsajátítását, elmélyítését, illetve zökkenőmentesebbé teszi a kisepikai alkotások után a nagyepikai szövegek értő olvasásának elsajátítását. Ideje volt, hogy a meseregény megkapja az irodalomtudományos, koncentrált figyelmet, hiszen „ugyanolyan narratopoétikai sajátosságok határozzák meg, mint bármilyen más regénytípusét” (158).

JEGYZETEK

- HANSÁGI Ágnes, *Irodalmi kommunikáció és műfajiság. A Jókai-próza narrációs eljárásai a romantikától a korai modernségig*, Budapest, Akadémiai, 2022, 135.
- HANSÁGI, I. M., 136.
- Mesebeszéd: A kortárs gyermek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MESZÁROS Márton, SZEKERES Nikolett, Budapest, FISZ, 2017
- „... kézfékes fordulást is tud” – *Tanulmányok a legújabb magyar gyerekirodalomról*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MESZÁROS Márton, SZEKERES Nikolett, Balatonfüred, Tempevölgy, 2018
- Medialitás és gyerekirodalom*, szerk. HERMANN Zoltán, LOVÁSZ Andrea, MESZÁROS Márton, PATAKI Viktor, VINCZE Ferenc, Budapest, L'Harmattan, 2020
- HANSÁGI, I. M., 134.
- BERNÁTH Ádám, OROSZ Magdolna, RADEK Tünde, RÁCZ Gabriella, TÖKEI Éva, *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szövegelemzés*, Budapest, Bölcsész Konzorcium, 2006, 158.
- SZILÁRD LÉNA, *A karneválmélet – V. Ivanovtól M. Bahtyinig*, Budapest, Tanácskönyvkiadó, 1989, 99.
- KLÁNICZAY GÁBOR, *A civilizáció peremén*, Budapest, Magvető, 1990, 41–42.
- KLÁNICZAY, I. M., 52.
- Erről a témáról bővebben például: PETER HUNT, *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*, Routledge, 1996, 2nd ed. 2 vols, 2004; <http://staff.uny.ac.id/sites/default/files/pendidikan/else-liliani-ssmhum/encyclopedia-childrens-literature.pdf> [megnyitva: 2023. 07. 29.]; NIKOLAJEVA, Maria, *Aspects and Issues in the History of Children's literature*, https://books.google.hu/books?id=ubZL9V1L9fEC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [megnyitva: 2023. 07. 29.]; KATHRYN JAMES, *Death, Gender, and Sexuality in Adolescent Literature (Childrens Literature and Culture)*, Taylor & Francis Group– Routledge New York, 2008.

Sára-Csombor Rita 1985-ben született Budapesten, magyartanár, PhD hallgató a Szegedi Tudományegyetem Irodalom-és Kultúratudományi Doktori Iskola Modern magyar irodalom és kultúra doktori programján. Házas, egy gyermek édesanyja. 2018-ban jelent meg első verses kötete *Smink nélkül* címmel a Fiatal Írók Szövetségénél. 2019-ben Mórícz Zsigmond irodalmi alkotói ösztöndíjban részesült.

Egy sovány büféslányhoz

Vékony kis csúnya liba,
könnyen lesz így galiba,
a tested pontjaira
nézni hiba!

Sápadt, de drága pofa,
nem vinnélek sehova,
falhoz nyomnálak oda,
ez a sora,

vagy nem ez? Kit zavar az!
Az eszem kikoszaraz,
az ösztön furcsa, ravasz –
de rád szavaz.

Bámulom gyöngé bokád,
hús combod, mint a brokát,
vagy épp a zöld avokád-
ó. Az okát

mondd el már végre nekem,
honnan e csöpp szerelem?
Szűz kurvás engedelem?
Miért velem

játszod a drága manót,
sírót és égre szarót,
ki ellop régi valót:
nem lesz, ha volt.

Azt mondd, hogy kinyitod
az inged, s inni hagyod
két szemmel szép alakod,
meg a szagod,

illatod testi gyönyör,
orromba bekönyököl,
rég látott férferő
így tör elő,

most már csak ne rikogass,
ránk dől az égi fogas,
s szisszenve angyali has
hív, hogy itass

ágyé kod titkaiból.
Ha kéred, majd behatol
lelkedbe is valahol
még ez a kor.

De kérlek, ne mosolyogj!
A léted úgy zsivajog,
mindebből csak a bajok
húse ragyog,

örjöngő rossz muzsika,
megfontolt ócska duma,
nem sült még így ki soha
lélek husa.

Eltompult házások halála

Hogy untam már minden szavadat, édes,
és vártam már, hogy megszabadulok!
De a gonosz remény nagyon veszélyes,
most fájjalom, hogy egyedül vagyok.

Az ágyam szélén gúnyos angyalok
nagyvétű kártyapartija feszélyez,
azt suttojják, hogy én is meghalok,
s a lelkem a túlvilágon elég lesz

kipótolni a lyukas ég falát.
Nem feltámadás, semmi furcsaság,
csak égi szükség szerint felhasználnak.

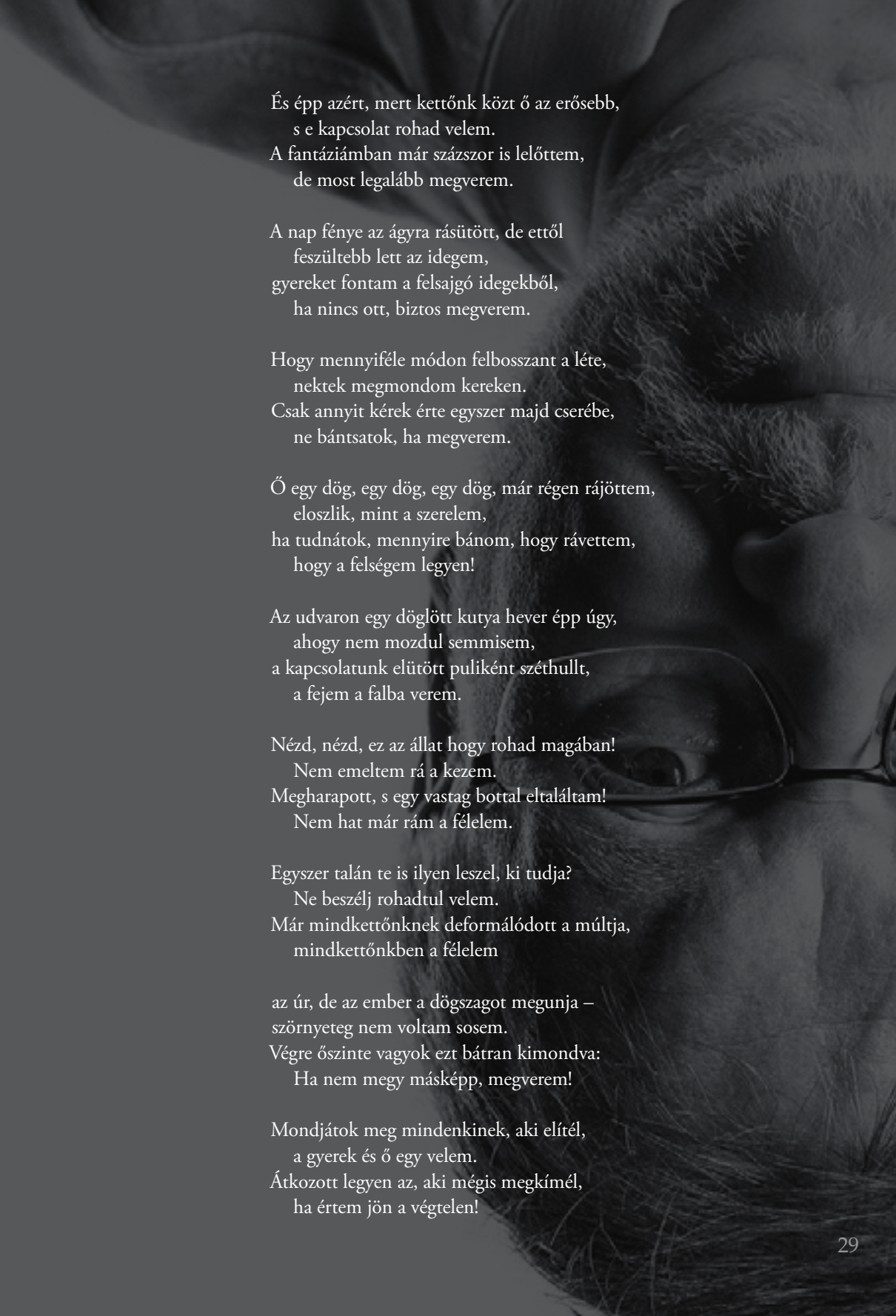
Most kéne jó vagy rossz szavad, kicsim,
elnézni, ahogy megmentesz megint.
Azt nem tudtam, hogy nincs bennem alázat.

Egy dög

Emlékszel kedvesem, mi volt azon az átkos,
ideges, őszi reggelen?
Az évfordulónkat együtt töltöttük az ágyon,
s belém hasított: megverem!

A kapcsolatunk nem volt más, csupán egy döglött,
fölfújódott állattetem.
A korán ébredő gyerek szeme még őrzött,
csak azt suttogtam: megverem.

Nem értettem, hogy miért tört rám e furcsa kényszer,
sokak szerint a szégyenem.
Úgy éreztem, hogy nem üthetem meg elégszer.
Egyszer legalább megverem.

És épp azért, mert kettőnk közt ő az erősebb,
s e kapcsolat rohad velem.
A fantáziámban már százszor is lelőttem,
de most legalább megverem.

A nap fénye az ágyra rásütött, de ettől
feszültebb lett az idegem,
gyereket fontam a felsajgó idegekből,
ha nincs ott, biztos megverem.

Hogy mennyiféle módon felbosszant a léte,
nektek megmondom kereken.
Csak annyit kérek érte egyszer majd cserébe,
ne bántsatok, ha megverem.

Ő egy dög, egy dög, egy dög, már régen rájöttem,
eloszlik, mint a szerelem,
ha tudnátok, mennyire bánom, hogy rávettem,
hogy a felségem legyen!

Az udvaron egy döglött kutya hever épp úgy,
ahogy nem mozdul semmisem,
a kapcsolatunk elütött puliként széthullt,
a fejem a falba verem.

Nézd, nézd, ez az állat hogy rohad magában!
Nem emeltem rá a kezem.
Megharapott, s egy vastag bottal eltaláltam!
Nem hat már rám a félelem.

Egyszer talán te is ilyen leszel, ki tudja?
Ne beszélj rohadtul velem.
Már mindkettőnknek deformálódott a múltja,
mindkettőnkben a félelem

az úr, de az ember a dögszagot megunja –
szörnyeteg nem voltam sosem.
Végre őszinte vagyok ezt bátran kimondva:
Ha nem megy másképp, megverem!

Mondjátok meg mindenkinek, aki elítél,
a gyerek és ő egy velem.
Átkozott legyen az, aki mégis megkímél,
ha értem jön a végtelen!

Sokféle női vágy

Én ilyet férfival még soha nem csináltam,
és ami lányokkal történik, az titok,
mert annyi szörnyűség esik meg a világban,
így jó, ha egy, ha egy, ha velük egy vagyok,

a sértett lányokkal, vad asszonyokkal, nőkkel.
Sikoltozó csajokkal jó játék esik,
nem kell senki sem, aki durván felöklel,
nekem fölöslegesek az önhitt pasik.

Egyik libidóját a korbács hozza tűzbe,
egy másik fotón leszbikus nőket nézeget.
Én szex közben gyakran kilépek az úrbe,
bármely kis porcikából jöhet élvezet.

A férfi viszont csak farkára tud gondolni,
és nem zavarja, milyen ronda meztelen.
Tulajdonképpen minden test csak ócska holmi –
minek bámulni megrendezett képeken?

Az asszonynép minden ízében érzékenység,
a kisujját, ha vadul csókolom, sikolt,
vagy tollpihével járom körbe póré testét,
a vékony bőrén áttetszik sok kerge folt,

a rózsaszín után rohan ilyenkor a kéz is,
a száj, a nyelv, a mell édes helyet keres,
egy másik szájjal, mellel egymást jól megértik,
a harmónia megtörve tökéletes.

Ó, szűz démonok, megkínzott rabszolgatartók,
ti teremtitek meg álomból a valót!
Csak azt tudnám végre, hogy velem mit akartok.
Ha vágyat adtatok, miért nem áthatót,

hogy áttörhessem a társadalmi korlátot,
s ledobhassam magamról a gátlásokat,
a vágyamból sok éhes asszonytest rám tátog,
és magába nyel, mint elvesztett pillanatot.

A vershalandóságról

Nem örök életű a vers, az biztos,
ha megírom, lehet, hogy meg se születik,
csak a gépemen lesz ott, mint titkos
üzenet, ami nem is létezik,

míg meg nem jelenik mások előtt,
és azok a mások el nem olvassák,
hiába van benne lelki gazdagság,
vagy szegénység, mi megmutatja őt,

a verset, aki arc nélküli ember,
ember nélküli lélek-sejtelem
vagy víz nélküli függőleges tenger,

megtalálható minden magas hegyen,
az ég aljára vad hullámozása felver,
a partjára ki van vetve a végtelen.

Vörös István (1964) író, műfordító, egyetemi docens. Legutóbbi kötetei: *A szabadság első éjszakája* (novellák, 2019), *Itt minden tele van zenével* (35 kortárs cseh költő, szerkesztés, fordítás többekkel, 2021), *Nem ti kussoltok* (versek, 2021).

Tíz nap a paradicsomban

Az a délkelet-ázsiai sziget már évek óta előkelő helyet foglalt el Félix bakancslistáján a saját kötet, a saját gyerek, a nő lélek megértése és a bázisugrás mellett, de mindig akadt valami mondvacsinált indok, ami miatt egyre hátrább csúszott a sorban. Most azonban a fészbukot böngészve egyszerűen szembe találta magát a lehetőséggel: tíznapos körút, legfeljebb tizenkét tagú csoport, kedvezményes ár, helyi ismerettel rendelkező idegenvezető. Ráadásul az időpont is megfelelt. Nem is tétozázott sokáig, még aznap felvette a kapcsolatot az utazási irodával.

Félix utálta a telet. Főleg amióta egy ausztriai síelés alkalmával megrepedt a meniszkusza. Azóta nem merte felcsatolni a lécet, pedig a tíz évvel korábbi eset után többször álmodta azt, hogy önfeledten siklik lefelé a lejtőn, és a határtalan szabadság mámorától ittasan beleordít a hósipkás fenyőerdőbe egy hatalmas „Juhhéééé!”-t. Az ülőkés sífelvonón libegve minden porcikájában érezte az eleveniséget, a megtisztulást és a feltöltődést. Ehhez képest az otthoni telek a bizonytalanságról szóltak, jellegtelen átmenetet képezve őszi és tavasz között. Ezért is döntött a január 2-ai indulás mellett.

Hamar összecsomagolt. A két rövidnadrágon, egy tucat pólón és nyári ingen, az alsónadrágokon, fürdőnadrágon, törülközőn kívül nem is került más a kis kézipoggyásza, csak egy palack házipálinka az esetleges gyomorbántalmakat megelőzendő, na és egyedüli lábbeliként egy pár strandpapucs. Az utóbbi miatt el is melázott egy pilanatra, nem számít-e könnyelműségnek tangapapuccsal nekivágni a tizenegyezer kilométeres útnak. De aztán eszébe jutott az időjárás-előrejelzésben jóslott folyamatos kánikula, a magas páratartalom, a harminc fokos óceán, és máris elégedetten csukta le a bőrönd fedelét.

A hosszú repülőút alatt volt ideje elmerengenie azon, vajon megtett-e mindent azért, hogy ne kelljen magányosan bóklásznia a világban, újabb és újabb úticélok magá elé tűzve, amolyan pótcselekvésként, hogy feledtesse párkapcsolati kudarcait, ahogy azt már saját magának többször beismerte. Tavalgy múlt negyven, egy multnál dolgo-

zott informatikusként, és már nagyon feszélyezték őt a fiatalabb kollégáinak szerelmi ügyei, házasságai, születései, sőt már a válásai is. Nem véletlenül került előkelő helyre a bakancslistáján a saját gyerek és a női lélek megértése. Csak a saját kötet tűnt számára még ezeknél is fontosabb célnak, főleg amióta felhagyott a versenysakkal, lemondva a nagy álomról, a sakkmeisteri cím megszerzéséről, pedig addig rengeteg időt töltött a tábla mellett, de aztán valahogy belefásult az örökös elemzésbe, úgy érezte már betegesen beszűkült körülötte a világ, elfogyott a levegő, váltania kell, vagy végleg beszippantja őt a játékszenvedély. Ekkor kezdett komolyabban foglalkozni az írással, s nem is kis sikerrel. Sorra nyerte a pályázatokat, elkezdett publikálni, úgy érezte, rátalált a helyes útra, már csak a kötet hiányzott, hogy dobjon egy kicsit az önbizalmán, ami talán még a párkeresést is megkönnyíthette volna. Egyébként is, ki tudja, lehet, hogy épp ez az út segít megtalálni az igazit, gondolta, és sebtében körül is nézett a fedélzetén, hátha megpillant egy kedvére való lányt, de csalódottan huppant vissza az ülésébe. Az utasok nagyrésze aludt, vagy az üléstámla takarásában, furcsa pózokba görnyedve zenét hallgatott, filmet nézett, esetleg bugyuta számítógépes játékokkal mulatott az időt. Ő is hozott magával egy útikönyvet, hogy egy kicsit tisztában legyen a sziget kultúrájával, hitvilágával, a szigetlakók életével, szokásaival. Elővette hát, és olvasni kezdte. Közvetlenül mellette jobbról egy ázsiai kinézetű nyugdíjas horkolt, balján meg egy szürke melegítő, infantilis viselkedő egyetemista korú lány ült, aki már egy ideje, szinte megállás nélkül rázta a jobb lábát. Vajon miféle feszültség munkálhat benne, tette fel magának a kérdést Félix. Lehet, hogy retteg a repüléstől? Vagy készül valamire? Kiderült, hogy valóban készül: pisilni. Miután visszatért, abbahagyta ugyan a lábrázást, de onnantól kezdve folyamatosan egy hajtincset rakosgatott a füle mögé, aminek csak a felszolgált vacsora vetett véget. Félix újra szembesült a légiutas-kísérő hölgyek szelíd bájával. Együttérzőn követte tekintetével, ahogy ezek a törékeny alkantú lányok erőlködve tusakolják végig az ételes kocsi az ülésorok között, míg az ösz-

szes utas elé oda nem kerül a dobozolt étel. Ilyenkor mindig eszébe jutott egyik nőismerőse, aki arra a kérdésre, hogy ilyen alakkal és nyelvtudással miért nem jelentkezik stewardessnek, csak annyit válaszolt: nem kell ahhoz tíz kilométerrel a Föld fölé emelkednem, hogy felszolgálónő lehessen. Félix rápillantott a fali képernyőre, amelyen a repülésszimulátor folyamatosan jelezte a pozíciójukat. Ő, Szent Tehenek atyja! Végigettük marharaguval fél Indiát, buggyant ki belőle, de mivel egyik szomszédja sem értette mit mond, ez a frappáns megjegyzése különösebb reakció nélkül tűnt el a süllyesztőben. Letette a könyvet, és úgy döntött, megpróbál aludni egy kicsit, hiszen Európában ilyenkor már rég elmúlt éjfél.

A főszerep egy maszkos táncosnak jut: ő a betegség, a Járvány szimbóluma. A rossz szellemek segítségével elrabol egy csecsemőt, majd megidézi Rangdát, vagyis Tjalon Arangot. Rangda maszkja különösen félelmetes: a Grimm-mesék boszorkánya hozzá képest tetszetős fehérnép. Rangda nyelve hosszan kilóg, szemei kiguvadnak, a hatást csak fokozza hosszú karmú keze és lobogó kóchaja. Ő a Gonosz.

Aztán már csak a biztonsági övek csattogására eszmélt. Leszálláshoz készülődtek. Zavartan pislogott körbe, mert álmában a gépe már rég landolt, sőt, már össze is jött egy helyi masszörnővel, aki épp kezdte túllépni a hatáskörét... Egyértelműen csalódásként élte meg az ébredést, kelletlenül csatolta be magát, és nagyokat ásítózva várta a valódi landolást.

Az első öt nap alatt keresztül-kasul bejárták a sziget nagy részét. Félixben egyre inkább erősödött az érzés, hogy ez a legizgalmasabb hely, ahol életében eddig járt. Ott-honról nézve, valahogy már túl uniformizáltnak tűnt számára a világ. A Föld különböző pontjairól érkező hírek szinte mind ugyanarról szóltak: repülőgép-szerencsétlenségek, természeti katasztrófák, terrorcselekmények, járványok. Nehéz volt elképzelnie, hogy vannak helyek, ahol a természet, de leginkább az emberi lélek máig megőrizte a múlt lenyomatát még a globalizációs hatások ellenére is. Pedig vannak, állapította meg, amikor kilesett a kisbusz bepárasodott ablakán. Lenyűgözte a vadon. A buja őserdei növényzet ellenpontjaként világoszölden sarjadzó rizsföldek sorakoztak mértani rendben. Félixet elgondolkoltatta a műveléssel elhódított területek és a szabadon burjánzó vadon érzékeny egyensúlya. Vajon hány év kihagyás kellene ahhoz, hogy az őserdő újra bekebelezze azt, amit elvettek tőle?

A rikítóan sárga kisbusz kikanyarodott a pálmaerdőből, és a táj fölött gubbasztó tűzhányók felé vette az irányt. Félixet nyomasztotta a látvány. Megint azt érezte, hogy a természet fitogtatja az erejét. Talán nem is járt messze az igazságtól. Idegenvezetőjük, a férfias, szőke rövid hajú, szemüveges Simona germán vonásaival összhangban katonásan sorolta a vulkánokkal kapcsolatos adatokat: elnevezés, magasság, legutolsó kitörés időpontja stb. Awan, a mindig jó kedélyű bennszülött sofőr megpróbált elcsípní néhány szót a számára ismeretlen nyelvű szövegből, de aztán mosolyogva legyintett, és feladta a kilátástalan harcot. A legjelentősebb templomegyüttes felé tartottak, amely a legmagasabb tűzhányó tövébe épült több mint ezer évvel ezelőtt, és a hinduk egyik legszentebb helyének számított. Simona elhadarta, hogy egy áldozati szertartás vár rájuk. A kapuban mindannyian színes leplet tekertek maguk köré, a férfiak fejére kis turbán került, így léptek be a több hektáron elterülő, lépcsőzetesen épült templom kapuján. Sok-sok lépcsőt egymászva eljutottak a szabadtéri imahelyre. A helyi vezető füstölt és kis papírkosárákban virágáldozatot osztogatott. Letelepédtek a földre, és kezdetét vette a szertartás. Félix igyekezett pontosan követni a pap utasításait, meg-

határozott sorrendben különböző színű virágszirmokat vett ki a dobozkából, és a saját fejére szórta vagy a füle mögé helyezte azokat, majd a füstölővel körözött, vagy éppen a két tenyere közé szorítva néhány szirmot, lehunytt szemmel kérte a mindenhatót, hogy teljesüljön a kívánsága. Félixet magával ragadta a szertartás spiritualitása, egy rövid időre sikerült is elvonatkoztatnia a környezetétől, de a kívánsága mégis nagyon pragmatikusra sikeredett: ne legyen gond a hazautazással. Feltekintett a fölötté tornyosuló tűzhányóra, és valahol legbelül, talán a lelkében azt érezte, a kívánsága teljesül.

A hatodik napra csordultig telt élményekkel. Épp egy vakmerően alázóduló víz-esésben gyönyörködött, amely valahol a tűzhányókat övező őserdő mélyén eredhetett, mellette négy mohamedán nő üldögélt a sekély patakból kiálló köveken, egyikük a burkáját igazgatva szelfizett, a többiek vidáman fröcskölték egymást. Félix azon tűnődött, vajon, hogy fogja mindezt otthon elmesélni, el lehet-e egyáltalán. Talán a látványt a legnehezebb leírni, gondolta, de aztán eszébe jutott a rengeteg fénykép, amit a mobiljával készített, majd azok beszélnek helyette. Felsétált a banánfákkal övezett lépcsősoron, néha megállt, hogy fújjon egyet, közben visszatekintett az egyre zsugorodó völgyre, aztán a fenti teraszra érve lehuppant az egyik asztal mellé, és rendelt egy frissen facsart mangódzsúsz. Innen fentről a zuhatag már csak ezüstösen fénylő alufóliacsíknak tűnt. Három kislány lépett az asztalához, kezükben gyönyörű mintázatú legyezőkkel, bájosan mosolyogva kínálták a portékájukat a verejtékező férfinak. Félixet egészen meghatotta a jelenet, előhalászta zsebéből a mobilját és egy helyi bankót, amit odanyújtott a gyerekeknek, és készített róluk egy fotót. Legyezőt nem vett, majd eladja másnak, gondolta. Szippantott egyet a dzsúszból, és közben arra gondolt, hiába fotóz lépten-nyomon, egy dolgot biztosan nem fog tudni érzékeltetni otthon: a szigetlakók titokzatos derűjét.

A hetedik napon Félixeket kiköltöztették a hangulatos családi panzióból, pedig már épp kezdte megszokni a falakon sütkérező parányi gekkókat, és az este nyolc körül megjelenő, majd kilencre semmibe vesző rovarfelhőt, meg azokat az alkonyatba hasító fura állati hangokat, amelyeket reggel megnyugtató kakaskukorékolás váltott fel. Awan a citromsárga kisbusszal a közeli nagyvárosba vitte őket, ahol egy előkelő szállodában kaptak szállást, közel az óceánhoz. Simona közölte velük, hogy ezzel az ő munkája véget ért, ettől kezdve magukra vannak utalva. Félix nem is bánta, hogy végre megszabadul a hajcsárhajlamú matrónától, fárasztó volt már az örökös utazgatás és a sok látnivaló, arra gondolt, jól jön egy kis óceánparti lazulás.

Egyszerre csak betáncol a Csodabarong. Izgatott zene kíséri, kezdetét veszi a küzdelem a Jó és a Gonosz között. Egy idő után úgy látszik, Rangda az erősebb, a Barong kimerült, fel kell adnia a harcot. Ekkor lépnek közbe a krisz-táncosok, a Barong hívei.

Másnap délelőtt taxival vitette ki magát a halpiachoz közeli partszakaszra. Ráismert a szűk utcácskára, ami a fővenyig vezet, hiszen néhány napja Simona, a közös program részeként, ide is elhozta őket. Félixet már akkor is elvarázsolta a nyüzsgő halpiac szín- és szagorgiája, na és a halak, rákok, polipok és kagylók pazarlóan gazdag formavilága. Most kihagyta a látványt, mert már nagyon gyötörte a hőség. Letért az útról a két kávézó között vezető átjáróra. Alig tett meg néhány lépést, és máris orrában érezte az óceán illatát. Az egyik fal tövében, most is, mint akkor két cserzett bőrű helyi aggastyán sakkozott egy rozoga asztalon. Félix, szinte le sem lassítva lépteit, egy futó pillantást vetett a táblára. Sötét nyeresre áll, állapította meg, túlereje van a királysármnyon. A következő pillanatban már az eléje táruló pazar látvány kötötte le a figyelmét,

a mindkét irányban messzire elnyúló öböl, a sárgásfehéren csillogó homok és a látóhatárig húzódó víztüköröt fodrozó hullámváz. Nem voltak sokan a parton, hiszen a január, és egyáltalán az esős évszak nem számított főszezonnak. Otthon tél van, istenem, én meg itt fogok hőgutát kapni, nevette el magát. Behúzódott egy napernyő alá, és leült a padra. Rögtön ott termett egy pincérlány, üdén, mosolygósan, Félix rendelt egy koktélt, hogy legalább addig a napernyő alatt maradhasson, amíg megissza. Közlebb a vízhez ugyan állt néhány ernyős napágy, de azokért fizetni kellett, a helyi alacsony árakhoz képest nem is keveset. Úgy tervezte, aznap nem marad sokáig, inkább csatangol egyet a városban. Majd másnap bérel egy napágyat, és itt tölti az egész napot.

Úgy is lett. Másnap egy középkorú nő vezette oda az egyik szabad napernyőhöz, Félix azt olvasta ki a tekintetéből, hogy érdemes megpróbálkoznia lealkudni az árból, ami sikerült is neki, a nő mosolyogva kérte őt, hogy ez a gesztus maradjon kettejük között. Ígérem, senkinek egy szót se, vágta rá Félix. Micsoda naiv jóindulat, elemezte a történeteket, visszagondolva az elmúlt napok hasonló eseteire. Rá kellett jönnie, hogy az itteni emberek valahogy felülkerekedtek a hatalomvágy és a pénzéhség dikta-ta farkastörvényeken, ezért olyan derűs a tekintetük és befogadó a lelkük. Félix ezt már-már zavarba ejtőnek találta. Eszébe jutottak a mindennapos otthoni küzdelmek, az örökös rohanás, a tülekedés, a zaj, a szmog, az intrika, egyszerűen a mód, ahogy élt, és azon kapta magát, hogy egyre csak nő a szégyenérzete, ezért inkább besétált a vízbe, hogy lehűtse magát.

Félórányi fürdésre volt szüksége a felejtéshez. Amikor jött kifelé a vízből, újra a jelenben érezte magát. Megtörölközött, majd elindult, hogy a bárban megigyon egy sört. A két öreg most is ott sakkozott a fal melletti asztalnál. Első pillantásra érdekesnek tűnt a parti állása, ezért Félix miután kikérte a sört, odasétált az asztal mellé és elfoglalta a klasszikus kibicpozíciót. Ádáz csata folyt a táblán, sötét mindent egy lapra föltéve beáldozta a bástyáját, majd matt-támadást indított a védtelenné vált király ellen. Néhány lépés után világos feladta a kilátástalan harcot. Játszana, kérdezte a győztes öreg Félixre pillantva. Szívesen, köszönöm, felelte, és már helyet is cserélt a másikkal. Több, mint két órán át tartott a küzdelem, Félix az öt játszmából négyet megnyert, egyben pedig remizett. Az öreg elismerően biccentett. Gratulálok! Látni, hogy nem ma kezdte. Holnap is eljön? Mert akkor hívok egy magának való ellenfelet.

Eljött a hazautazás előtti utolsó nap. Félix későn kelt, le is késte a reggelit. Úgy döntött, ha már így alakult, összepakolja a holmiját, hogy másnap hajnalban ne legyen rá gondja, aztán megebédelt a szálloda éttermében. Alig múlt déli egy, amikor kiszállt a taxiból a halpiac mellett. Kiérve a partra, csalódottan állapította meg, hogy az összes napágy foglalt és a sakkasztal mellett sem ül senki. Lesétált a fövényen, és hagyta, hogy a hullámváz követően visszahúzódo víz kimossa talpa alól a homokot. Nem tudta mi tévő legyen, nem maradhat a tűző napon, még napszúrást kap. Arra gondolt, iszik egy italt a bár teraszán, majd csak történik valami. El is indult felfelé, s csak ekkor vette észre, hogy két szomszédos napernyő alatt ismerősök tanyáznak a csoportból, két ötvenes nő és egy fiatal pár. Odaköszönt nekik, majd amikor szóba elegyedtek, kiderült, hogy a hölgyek épp indulni készülnek, mert már elégük van a tűző napból. Micsoda szerencse, gondolta Félix, és lehuppant a szabaddá vált napágyra. Pius, mert így hívták a fiatal pár férfi tagját, elmondta, hogy azt tervezik, megvárják a napnyugtát, ami nagyjából este hét körül várható. Remek ötlet, jegyezte meg Félix. És mi lenne, ha utána itt vacsoráznánk a parton? Egy kis romantika az üdülés végére, nem igaz?

Miért is ne, ugye, drágám? De most fürödjünk! Félix nem ment velük, inkább szundított egyet a szerencsés körülmények között megszerzett napernyő alatt.

Uram, bocsánat a zavarásért, ha megengedi, kérdeznék valamit. Félix zavartan ocsúdott álmából, épp, amikor egy másik, a múltkorinál is kíváncsabb masszörlny kényeztette a testét. Az előző napi sakkpartnere állt fölötte, a szikár, napszitta hetvenes öreg. Maga az? Mit óhajt? Elnézést uram, de a főnökasszony megkért, hogy kérdezzem meg, esetleg nincs-e szándékában kifizetni a napernyő árát? Félix lassan feltápáskozott fektéből, és résnyire nyílt szemmel bámult az öregre. Hogy mi? De hiszen a hölgyek már egyszer kifizették, nem? Így van, uram, de minden új vendégnek fizetnie kell. És ön, ugyebár, nemrég érkezett. Félixnek eltartott néhány másodpercig, amíg megemésztette a hallottakat. Nézze, ugye, nem képzei, hogy még egyszer kifizetem... Uram, ez a szabály. Akkor ez egy rossz szabály! Félixben már ment fel a pumpa. Az öreg továbbra is teljesen nyugodt maradt. Szóval, nem szeretne fizetni? Így döntött? Nézze, ha így gondolja, ne fizessen. Tegnap úgys ön győzött. Ha nem fizet, hát nem fizet. Nincs semmi gond. Ezzel az öreg elbattyogott, Félix pedig értetlenül ült az ágya szélén.

Az alkonyat közeledtével megváltozott a part képe. Egyre többen sétálgattak a fövényen, voltak, akik a homokban vagy babzsákokon ülve várták a naplementét. Közben a partot határoló éttermek pincérei fehér terítős asztalokat állítottak fel a víztől alig pár méterre, és hangosan vacsorára invitálták az arra sétálókat. Félix és a fiatal pár a napernyőjükhöz legközelebbi asztalok egyikét foglalta el. Az étterem halas csarnokában kiválasztották a menü alapanyagát: két napóleonhalat, kagylót, bébipolipot és néhány kisebb rákot. Amire visszaértek az asztalukhoz, a nap elérte a horizontot. Tömeges fényképezkedés vette kezdetét, de a nap egy-két perc alatt a látóhatár alá bukott, először szürkületbe, majd sötétbe burkolva a partot. Félixre nagy hatással volt a búcsúest romantikája. Pazar látványt nyújtottak az eget benépesítő csillagok és az asztalokon égő gyertyák. Lehetetlennek tűnt, hogy ezt az idillt valami megzavarhatja. Mégis, épp, amikor a vacsorát szolgálták fel, valahonnan a sötétből ott termett az öreg. Ne haragudjon, uram, de az a helyzet, hogy a napernyőt mégiscsak ki kellene fizetni. A fiatal pár egy kukkot sem értett az egészből, Félixnek meg majd megakadt a torkán egy halcsont. De hiszen ezt az előbb már megbeszéltük, nem? Egyébként is, nem hoztam magammal elegendő pénzt, örülök, ha a vacsorát ki tudom fizetni. Az öreg odaintette az egyik pincérfiút. Nézze, uram, nekem mennem kell. Ő itt a barátom. Nyugodtan fogyasszák el a vacsorát, és amennyiben a számla rendezése után mégis maradna némi pénze, kérem, fizesse ki neki a napernyő árának legalább a felét. Félixnek már nagyon elege volt az egészből, ezért gyorsan rávágta, jó, jó, rendben van, csak hagyjon már békén! Az öreg közelebb lépett az asztalhoz, arcát ijesztő maszkká torzította a gyertyafény. Szerencsés utat hazafelé, suttogetta rekedtes hangon, mélyen befelé hipnotikus tekintetét a férfi szemébe. Mire Félix felocsúdott, az öreg eltűnt.

Tíz nap a paradicsomban, így summázta Pius a szigeten töltött időt. Csodálatos természet, jólelkű emberek, gondtalan élet. Mi kell még a magunk fajta civilizált lényeknek? Nem igaz?

A vacsora végére a dagály egészen az asztalukig terelte az óceán vizét. Félix, tréfából meg is fenyegette ujjával a felettük vigyorgó Holdat. Kagylóhéjak, halcsontok és a rák páncéljának darabkái álltak halomban az asztalon. Félix odaintette a pincért, aki az asztalok közt cikázva hozta is a számlát. Fizettek, majd elindultak az óceán irányába, hogy amolyan szimbolikus búcsút vegyenek tőle. Alig tettek meg néhány lépést, ami-

kor Félix elé pattant a pincérfiú. Elnézést, uram, a barátom megkért, hogy vegyem át öntől a napernyőért járó összeget. Félix bosszúsan nézett fel a csillagos égre. Ez nem lehet igaz! A fiú ártatlan mosollyal az arcán nyújtotta felé a markát. Ne adj neki semmit, legyintett Pius, az az ágy már egyszer ki volt fizetve. A fiú kikerekedett szemmel nézett előbb Piusra, aztán Félixre, mint egy gyermek, aki nem érti, mi történik körülötte. De, uram, hiszen megígérte neki. Kínos csend telepedett a kis csoportra, csak az óceán csobbant néha. Félix fejében egyre nőtt a kaosz, mégis döntenie kellett. Mondd meg a barátodnak, hogy ha nyert volna a sakkban, kifizetném. De vesztett, úgyhogy fifty-fifty. Sarkon fordultak, és nyugodt tempóban elindultak a parton. A fiú lekövekel, kinyújtott keze lassan lehanyatlott, aztán még egyszer reményvesztve Félix után kiáltott: Hiszen megígérte! De a hangját elnyelte a morajló óceán. Félix mégis megtorpant, és hátrafordult. A fiúnak nyoma veszett. A sötétbe burkolódzó tűzhányó veszélyesen emelkedett az öböl fölé.

Félix már a szigeten töltött utolsó éjszakán sejtette, hogy ebből baj lesz, aztán hazafelé, a majdnem húszórás repülőúton történtek is furcsa, ugyan jelentéktelennek tűnő, de megmagyarázhatatlan dolgok. Abban reménykedett, hogy ha hazaér, minden jóra fordul. De nem. Napokig nem volt egy nyugodt éjszakája sem, folyamatosan lázálmodások gyötörték. Először a hétórás időeltolódásra gyanakodott, de később be kellett látnia, hogy nem az akklimatizálódás az oka. Éjszakánként maga elé idézte a szigetlakók arcvonásait, és egyre erőteljesebben kezdte érezni azt a különös kettősséget, ami szinte mindegyikükre jellemző volt: a gyermekded kedvesség mögött megbúvó dühöt. Aztán egyik éjszaka megjelent előtte az öreg. Most is ott állt az asztaluknál, közelebb hajolt hozzá és mélyen a szemébe nézett. Félixnek a rémülettől kiszáradt a szája. Csak most értette meg, mi történt vele. Az, amitől egész életében rettegett: átok szállt rá.

Fehér ruhás papok két félmeztelen táncost vezetnek elő. Mindketten láthatóan transzban vannak. Kriszt, maláj tört szorongatnak a kezükben. Rangda sipító fejhangon beszél hozzájuk, nem tudni, gúnyosan biztatja-e, vagy átkozza őket. Most az egyik kriszt-táncos szeme kitágul, artikulálatlan üvöltéssel Rangdára veti magát, és mellbe döfi. Ekkor a másik táncos veti magát a Gonoszra. A végén Rangdát már két papnak kell támogatnia. Fehéről leesik a maszk, alóla idősebb férfi halálsápadt arca tűnik elő. ■ ■ ■

2020. márciusa, Párkány – Száldalmás

Forgács Péter (1963, Párkány) író, matematika-fizika szakos tanár. Novelláival több pályázaton ért el sikert: 2014 – *Zeusz Papucsa* – 1. díj, 2015 – *Nabokov és én* – 1. díj, 2016 – *Pegazus* – 3. díj, 2017 – *Álljon meg egy novellára!* – közönségdíj, 2017 – *Arany Opus Díj*, 2022 – *Dráma21* – 2. díj. 2018-ban jelent meg *Szuperhold* c. novelláskötete (2019 – Margó-díj Top 10) és *Fadrusz* c. kiskamaszoknak szóló könyve.

Viselt dolgok

a ruháidnál akadtam el.
például az esőkabátod,
amiben úgy néztél ki,
mint egy léggömb.
az őskori bőrkesztyűd,
amit nem tudok kidobni,
mert látom benne a kezed,
ahogyan kapaszkodik a
villamoson, fogja a kosarat,
szorítja a kormányt.
mulatságos sapkáid alatt
megjelenik a mongoloid
szempár, és hogyha nevensz,
néha összeragadnak papsajt-
szemhéjaid, s mire újra előkerülnek
a görgők, legalább hármat
köhögysz. színek, jellegek,
mintázatok a miocén korból,
nyúlt nyakú garbók, elnyűtt szabadidők,
kifakult álmok, tervek, pecsétes pólók.
az átkosból származó hálóínged,
városról városra magaddal hurcolt
göncök, viseletek, XXL-es vágyak.
mitikus válltömések, asztalterítők
rítusai, világvarázslás, körülöttem.
hát hogyan temessem el a meséket,
a legkisebb királyfit, akinek sorsa
végül mindig jóra fordul, sárkányt
öl, óriással vív. szemüvegedbe zártan
lakomázik Balzac, regényfolyamot
iszol. akár egy hatalmas szekrény,
állsz a szoba sarkában, kifosztva,
tárva-nyitva, én pedig báláidat
vonszoló szívem alatt, írom
a családi gesztát.

Metasztázisok

mikor álmomból felriadok,
még elkapom az arcod,
ami olyan, mint egy elengedett
léggömb, egyre kisebb,
ki tudja, milyen magasan
durran el.

anyu a boltból tomi mosógélt hozott,
aromaterápiás. maláj orchidea.
a göncök, akár a sejtek, egymásba
kapaszkodva forognak, élmélygés
fog el, ahogy a dobba bámulok.

queent hallgatok, *I want to ride my bicycle,*
I want to ride my bike. gyerekkorom
fekete bakelitlemeze, pörög a szoba.
nézzük a napfogyatkozást,
mindketten más-más szögből.

Fájdalomtermészet

hullámokban tör rám. top gun. tom cruise, fiatalon, akárcsak te, amikor bevonultál katonának. ma vámos miklóstra hasonlítasz, anya csak egy van. felfelé kopaszodtál. vajon a kemótól tovább magasodik a homlokod?

take my breath away...

hullámokban tör rám. napokra elfelejtem a kérdést, mennyi lehet még hátra. a centi, amit magaddal vittél a laktanyába, elveszett. gyakran kihúzogattam a fiókjaid. öngyújtó-gyűjtemény, szerelmes levelek. humorista akartál lenni. a konyhában ülünk, felváltva utánozod gobbi hildát és gálvölgyit. kiesik a számból a nokedli, úgy röhögök.

hullámokban tör rám. nagyon fáj, nem megy. gyakran megfeddem magam, hogy kevés a hitem. olyankor arra gondolok, miért ne történne csoda. mikor érdekeltek engem a statisztikák? keresem a túlélőket a neten. de olyanok jönnek föl, hogy palliatív kezelés, meg inoperábilis. karácsonyra megveszem magamnak a *hasnyálmirigynaplót*. eddig nem mertem elolvasni, de most feltétlenül.

hullámokban tör rám. letagadok mindent. már hogy lenne benned a halál? mi az, hogy pont te, aki: az egészség megszállottja. ez kérem, tévedés lesz. elcserélt lelet, vagy benézett minta. absztinens, nemdohányzó. rendes, megbízható férj, akár a kék opel, családi modell, régi. emlékszel? bőrkabátot kerestünk neked pesten. hosszú távra, jó minőségűt.

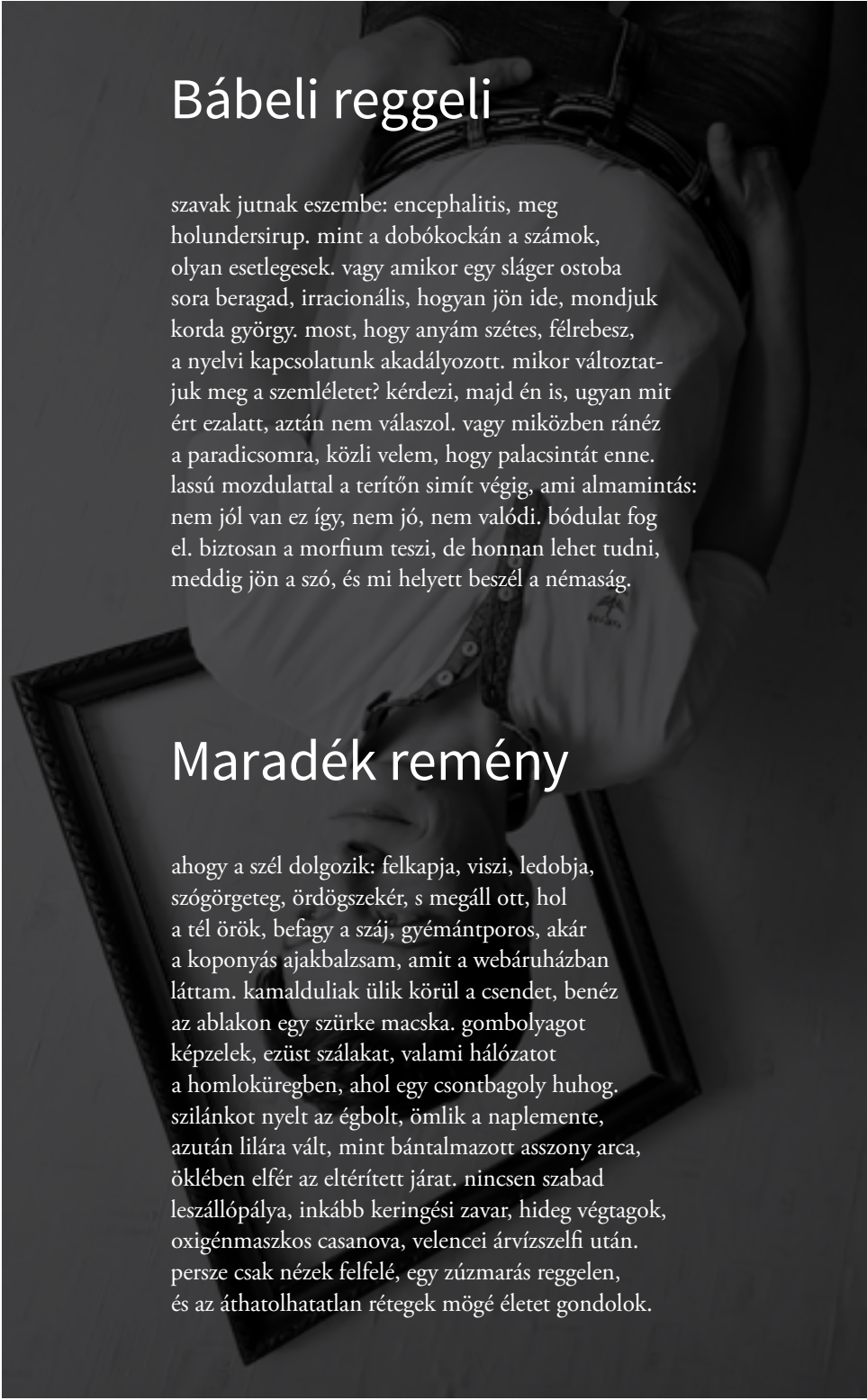
hullámokban tör rám. hogy nekem nincs emlékem.
ideám van csak rólad, és a tudatalattim, ahova
bezárkóztál. bontom ki a fájl, és egyfolytában várlak.
múltkor azt álmodtam, ravatalozóban ülök, mint
túlexponált fotón, a rokonok vonásait kifakítja a fény,
talán fehérben vagyunk. örülünk egymásnak, rég
nem látott unokatesók, ismerős nénik, bácsik,
kereslek, de úgy tűnik, hogy te nem jöttél el.
nincsen bátorságom érdeklődni utánad.

hullámokban tör rám. esténként imádkozom.
üdvözet és aláírások egy karácsonyi képeslapon,
legszívesebben odaadnám az immunrendszerem.
anyu is elírja magát, miért nem ő jön. és hogyan
szülhetett *pont erre* téged. minden délután alszik. kislíút
vezet az utcán, akinek folyton összerogynak
a piszkafa lábai. amikor felébred, nagyon fázik,
lassú a keringése, a dereka majd' leszakad.

nincs fontosabb, mint az álmaid

hullámokban tör rám a megbocsátás,
amiért sokáig nem kerestél minket. csak elhoztad a
gépet, telepítetted rá, ami kell, plusz az *any discet*,
| hogy majd a frissítéseket otthonról
megcsinálod, amikor szükség van rá. mi az az *uplód*,
kérdezte anyánk, elmagyaráztad. később egy idegen
kurzor cikázott fel és alá a fényes monitoron,
követtem mozgását, mappák közötti tépelődését,
egy virtuális gondolatmenetet, ahogyan újraformázza
a hibás meghajtót, és mindent megkopogtat,
futtat, kipipál, bezár.

hullámokban tör rám, hogy végül majd friss emlék leszel.
lefogyott a hangod. hallom a telefonban. karcos lett és gyenge, mintha
valaki a földön túlról beszélne hozzám. kopasz, csontsovány
emlékmű-magad a mélység ünnepélyébe csomagolod,
és soha többé nem jössz ki onnan. kémcsőből figyelsz,
szétduzzant vénáidban a kishúgod úszkál, akit a lábánál
fogva lógatsz, és én vinnyogok, eressz el, pisilni kell,
ne csiklandozz tovább. vajon hogy bírom ki a temetésed.
mindig csak magamra gondolok. meg arra, hogy fájni fog,
rohadatul fájni fog a derekad, és nem fogsz tudni aludni.

Bábeli reggeli

szavak jutnak eszembe: encephalitis, meg holundersirup, mint a dobókockán a számok, olyan esetlegesek, vagy amikor egy sláger ostoba sora beragad, irracionális, hogyan jön ide, mondjuk korda györgy, most, hogy anyám szétes, félrebesz, a nyelvi kapcsolatunk akadályozott, mikor változtatjuk meg a szemléletet? kérdezi, majd én is, ugyan mit ért ezalatt, aztán nem válaszol, vagy miközben ránéz a paradicsomra, közli velem, hogy palacsintát enne, lassú mozdulattal a terítőn simít végig, ami almamintás: nem jól van ez így, nem jó, nem valódi, bódulat fog el, biztosan a morfium teszi, de honnan lehet tudni, meddig jön a szó, és mi helyett beszél a némaság.

Maradék remény

ahogy a szél dolgozik: felkapja, viszi, ledobja, szögörgeteg, ördögszekér, s megáll ott, hol a tél örök, befagy a száj, gyémántporos, akár a koponyás ajakbalzsam, amit a webáruházban láttam, kamalduliak ülik körül a csendet, benéz az ablakon egy szürke macska, gombolyagot képzelek, ezüst szálakat, valami hálózatot a homloküregben, ahol egy csontbagoly huhog, szilánkot nyelt az égbolt, ömlik a naplemente, azután lilára vált, mint bántalmazott asszony arca, öklében elfér az eltérített járat, nincsen szabad leszállópálya, inkább keringési zavar, hideg végtagok, oxigénmaszkos casanova, velencei árvízszelfi után, persze csak nézek felfelé, egy zúzmarás reggelen, és az áthatolhatatlan rétegek mögé életet gondolok.

A sírra gondol

még csak négy hónapja temettük a mamát, de te már ugyanott fekszel. én épp a neten böngészem, amikor bence hívott, a koronavírus miatt nem lesz koporsós temetés, tudok-e menni azért? kigurul értem az állomásra. rágyújt. fekete csendbe burkolózunk, átfűjjük a füstöt a telefonjainkon. sajnálom, ez most nem fog menni, anyám is kórházba került. ja, hát megértem, mondja. remeg a hangja,

a sírra gondol, hogy összejön a család: papa, mama és két fiuk, az apáink. mi meg kívül rekedtünk. a bánt *pálinkával itat, nyeljem le, ne szopogassam, húzzam le egyben.* unokátlan a ház és *legény* kutya a kerteken át világgá futott. megosztjuk majd az emlékeinket a repedés mentén, a válaszfalon, mielőtt áruba bocsátjuk holland nyugdíjasoknak gyerekkorunkat, amiből engem kitagadtak, amikor apu megverte a papát. népdalokat gajdoló a konyha közepén, a free jazz elvei mentén, improvizálok, félhangokat lebegtetek, variálok a témákat. elsírom magam.

Horváth Eve, Füst Milán-díjas költő, 1984-ben született Nagykanizsán. Könyvei: *Konzol* (2019, Mersz Könyvek), *privát idegenvezetés* (Kalligram, 2022). Dunavecscén él. A Szépírók Társaságának tagja.

Hanghordozó

Tapétaajtó

A teremben három dolog nem volt mozdulatlan: a camelsárga függöny, a törölköző tartóba befűzött wc papír és a gézzel átkötött süllyedő-emelkedő bordakosár. A kórterem ajtaját üvegezett kukucskáló ablakkal látták el, ami sacc per kábé 40x40-es lehetett. Négyzet. Kórházról, senki sem asszociál intimitásra, ez nem olyan, mint amikor azt mondják, mentő, és te rávágod: fehér. Mégis, hogy látogatási időben nem csak a meglátogatott állapotáról kap információt a hozzátartozó, hanem a részleg összes betegéről, az azért tud hátborzongató lenni, pláne az intenzíven. Négy ablakon kukucskáltam be, ezek számozás szerint a 100-as, 101-es, 102-es, 103-as kórtermekre nyíltak. Ha nem a 103-asban fekszik, feltehetően a darabszám nagyobbra rúgott volna, és ki tudja, talán még a halál beálltáról is szereztem volna a szem számára tapasztalatot. Egy biztos, tőlem négy ajtóra, a kazettás álmennyezet revíziós nyílása alatt a vigasztalás hatékony formáját láttam megvalósulni. A folyosón több gurulós ételhordó kocsi terpeszkedett, mint élőlény. A 103-as számú ajtó mellett, rendezői balra, gurulós, de nem ételhordó kocsi. Az alumínium tálcákon jellemzően takarító eszközök, meg egy kábé 30 cm magas plüss diplodocus. Az őslény farka hosszabb volt, mint a farok nélküli test, és lelógott a tálcáról. Alatta tócsa. A cipőm orra könnyen belefűródott a márványmintázatba, ezért nincs járkálás-zaj. Az ipari neoncső-világítás nem szórt, erősek az árnyékok: a diplodocus-farokból kettő is volt a padlón. A fal színét valahova a kozmosz fehér és a bágyadt sárga közé lőttem be, ahol photoshop-naplemente függött a falon, ott megélénkült a sárga. A színek tehát nem, a szagok viszont domináltak, mint az egészségügyi intézményekben általában. A menzaszag stimt, de éreztem valami mást, amiről az édeskés jelző jutott eszembe, majd a vér. A szag a kórteremből jött: a gumírozott, szintén fehér ajtó nem zárt rendesen. Lenyomtam a kilincset, vettem egy mély

lélegzetet, amit a kórteremben fújtam ki. A kórtermen távfűtésű lakás állott melege ült. Megállapítottam ismét: a camelsárga függöny, a törölköző tartóba befűzött wc papír, mint tornászszalag, a gézzel átkötött bordakosár süllyed és emelkedik, hogy az infúziós tartály alatti cseppkamrába infúziós oldat csöpög, és hogy az ilyen győzelemre mondják: elvben győzelem. Lehet, a bikafejú nem élte túl, de nagyon úgy fest, itt az elsőn, a 103-ban sem minden fenékgig tejfel. Abból, hogy nővérkének szólított, erre tudtam következtetni, meg hogy azt mondta, nyomjam be a TV-t. Két műszer volt a teremben, mindegyik valami egészségügyi cucc, valahonnan a jövőből. A berendezési tárgyak és az elektronikai műszerek meglehetősen kontrasztban voltak. Az ágy vasrácsát például ott sütötte a nap, ahol durván rozsdállott. A kézműsor fajanszán múlt századi dzsuva. A műszerek ugyanakkor tipp-topp csillogtak, néhány ujjlenyomattól eltekintve túlvilági nyugalomban. Beteg és egészséges, haldokló és élő, ezek drámai kontrasztok. Nem evidens, milyen lehet háton fekve fingani, de abból, amit hallottam, egészséges dolognak tűnt. Kész szerencse, hogy pont most, gondoltam, merthogy 2,20 méter magasan, egy ócska keresztről már éppen szállt volna le Krisztus: kezdtem megrendülni. Találtam egy törölközőt, amit benedvesítettem, hogy megtöröljem homlokát. Reflexszerű volt a cselekedet, csak jóval azután állítottam le a mozdulatsort, miután feltűnt, a törölköző szaros. Gondban voltam, hogy így vizesen, hova tegyem. Indultam az öntöttvas radiátor felé, amikor közölte, a nővérpultban van cukorka. A függönyt a felszálló meleg levegő lebegtette, ezzel ez is tisztázódott. Kiteregettem a törölközőt, szaros felével a radiátornak, majd azt mondtam, a hipoglikémia gyors cselekvést igényel. Megkerestem a nővérhívót így szemmel, de csak azért, hogy meggyőződjem holléte felől; ez eltartott egy ideig. A nagy keresgélésben észrevettem egy fehérre mázolt kilincset a holtbiztosan fehér falon, majd egy ajtólap körvonalát. Erre mondják: tapétaajtó. Azt hittem kórház vonatkozásában a titok az élet-halál misztériumában keresendő, nem pedig rejtett épületszerkezetekben. Megérintettem az ajtólap és a rejtett tok közti lehetetvékony rést, de nem fogott el semmiféle érzés, ami a titok velejárója volna. Viszont a folyosóról beszüremkedő hangokból megértettem, a veszteség igencsak nagy lehetett. Talán a tapétaajtó is az intenzív osztály specialitása. Ekkor valami toccsant. A szaros törölköző egy öntözőkannán lógott, egészen pontosan egy 10 literes, műanyag kanna zöldszínű ormányán. A dolog finoman szólva zavarba hozott. Egyrészt, mert nem rémlett a tárgy, másrészt, mert nem illett oda. Benéztem a függöny mögé: az ablakpárkányon növény egy szál sem, a kórházkert zöldfelületi mutatója olyan 10 % alatt. Kiderült, a TV-ben természetfilm megy: egy gepárd éppen leteríti egy antilopot. Erős kép, nyugtalanító; az agy már reprodukálja is, működik a belső kamera. A nővérhívó ezúttal hamar meglelt, de csak a szem látóterének szélén egy piros folt. Nem a természetfilm miatt kezdtem izzadni. Valahogy a lekabátolás nem adja magát. Állsz a betegágy mellett kabátban. Nézed és azon tűnődsz, hogy jutott ide. A gepárd befejezte a lakmározást. Megfogtam az ágyrácsot: lánc-lánc tápláléklánc. Mosolyogtam, mintha ezzel akartam volna ellenpontoszni a kinti halált. Nem a tapétaajtó apró kilincséről ugrott be, hogy mennyire kicsinyes mindez. A lapátkezéhez képest röhejesen kicsinek érezkeltem a kanült. A marok joggal volt hossz-mértékegység, no meg a hüvelyk, normális esetben. De ekkor már az ágyát is kicsinek láttam. Hosszan néztem a testet, majd hirtelen az öntöző kannát vettem célba. És tény: a kanna kisebb lett. Hosszan néztem a testet, majd hirtelen a tapétaajtó kilincset: a kilincs kisebb lett. Nyilván nem a tárgyak zsugorodnak, állapítottam meg, amikor egy újabb

fiing adott hírt felőle, az a fajta, amire szokás mondani, recsegő-ropogó. Kevés kiszolgáltatottabb állapot van, mint betegágyban lenni. Homlokom a tapétaajtóhoz tapasztottam, ami ettől kinyílt.

Az ajtó mögött nem túl hihető belmagasságú tér vörvörös falakkal. Nem lenne túlzás a hatalmas jelző, ha a tér dimenzióját kellene hirtelen meghatározni. Mintha kilépnél egy erkélyre, olyan. Alattam, fölöttem tér. A falak vöröse fentről lefelé sötétedett tökéletes színátmenetben. Vagy mosódott ki. A függőleges felületek ívben meghajlottak, a tér mintha lefelé öblösödött volna. Gigantikus érfal. Bendő. Egy elkorongozott vörörszag köcsög belülről. A mennyezet száj. Áttetsző üvegpaneleken át derengés, ködben érzekelni így. A fogyatkozó fény pixeles közeget állított elő alattam sok méterre. A padló egybefolyt a falakkal, ez a bizonytalan mélység keltett félelmet bennem. Acél rácson álltam, egy lefelé vezető lépcső kvázi pihenőjén; korlát semmi. A lépcsőfokok fémesen kongtak a gumitalp ellenére. A lépcső a falat követte, ami hideg volt, ugyanakkor sikamlós, tapintásra latex, bőrszerűnek hatott. Lentről a mennyezet rasztere dudorokat kijelölő barázdává lágyult, már-már hullámszórt, süllyedt és emelkedett, viszont a teret határoló falak teljesítették a szerkezettől elvárt elsődleges műszaki követelményt: szilárdan álltak. A falak hajlataiban felsliccelt rések feketén, talán járatok. A padló és a fal csatlakozásánál viasznak tűnő vöröses vájat, mint vonalmenti folyóka. A padló színét a tér közepe felé sűrűsödő mintázat adta, skurcból már a vénakék dominált. Volt valami tájszerű ebben, amire a padló puhasága is ráérősített, meg hogy nem volt vízszintes. A padló, mint egy hálóba steppelt tatami, sok-négyzetméteres puklikkal. Vagy valami hártya, ami alatt zselé van, és fodrozódik a fuvallattól, és csak a cövekek akadályozzák meg, hogy az egész ne emelkedjen fel a picsába. Merthogy szűrős hajtások döfték át a padlót. Repedések futottak a felület alatt. A hajtások külalakra megegyeztek azzal, amit a rizóma náduszain kipattanó bambuszrügyekről tudni véltem: vastag kúp, éles rügyhüvellyel a végén. Csakhogy ezek bíbor színűek voltak, tövük monokli-lila, slusszpoénként nedvedzetek. Szerencsére kiszúrtam egy nyitott padlódobozt: dugajlak, szokásos fekete kábelek. Halleluja! Három tekergő kábel, a három rés felé. Vagy a résekre koncentráltam vagy azok vonzottak. Mehettem volna a girbegurba fal mentén, de az átlót választottam, tehát a tőlem legtávolabb eső, legmagasabb részt. Hamar kiderült, viszonyítási pont nélkül a távolság és a méret csalóka: a rés relatíve közel volt és embermagas, mint egy fülke. A szélzúgásszerű hang onnan jött vagy legalábbis onnan is. A részt belülről feszes hártya határolta, felületén egy további hasítékkal, és a hártya, mint feszített vitorla hol behorpadt, hol kidudorodott a ki-be áramló levegőtől. Lélegzik. Széthúztam a lucskos hasítékot, és igyekeztem átréselni magam. Láb, kar, test. Oldalazva. Tekintetemmel a lépcsőt kerestem, egy kapaszkodót. A hajtások vagy fél métert nőttek, vér tört fel az átszűrődások helyén.

Aztán fémes csikorgás. Zsúrkocsit tolt be egy ápoló. Rám nézett. Úgy tűnt, nem ismert fel. A kocsin diplomodocus. Az öntözőkanna sehol. Nekidőltem a radiátornak, és megéreztem azt a bensőséges viszonyt, ami köztük volt. Megállapítottam: a camelsárga függöny, a törölköző tartóba befűzött wc papír, mint tornászszalag, a gézzel átkötött bordakosár süllyed és emelkedik.

Mi előzte meg ezt

Álmában sem gondolta volna, hogy ez megtörténhet. Csakúgy, ilyen gyorsan és végérvényesen képes leszek leteríteni. Valami történhetett vele, azt kell feltételeznie, hogy itt valami nem smakkol. A mozgása valahogy darabosnak tűnt, már a legelején, mint ha fejben máshol járt volna. Valami történhetett az ajtók mögött, mert ő már a gong előtt is zavartnak látta, most, ahogy visszagondol, semmi jelét nem adta annak, hogy ott van, azaz itt, csak valami koncentrikus körökről hadovált, hogy a világmindenség közepe, a szív fölött van valahol, vagy ehhez hasonló, meg hogy szétárad benne. Hogy mi, azt nem értette, de nem is tulajdonított ennek jelentőséget, azt gyanítva, ez valamiféle sajátos fohász, amit motyog. De hogy mire gyanakszik, engem nem igazán érdekel, végtére is végeztünk, hogy mást ne mondjak, ő aztán tényleg végzett, egy időre biztosan, és kimondom: ez a szar le van szarva. Lejebb csúszok a karfás széken, még épp ellátok a hordágy fölött. Az ablak szakadt szúnyoghálója előtt sűrű pókháló zizeg. Minden képre szükségem van, nem ájulhatok el. Neki ezt tudnia kellene, hogyan van ez, milyen ez a félig eszméletvesztett állapot egy ilyen élethalálharc után. Talán miattam beszél. Ha nem is hozzám. Talán a fejdísz strucc tollai külön-külön nekem intgetnek; a hóbagoly jelmezt nem vette le. A gallérszerű díszről szentképes a jelenet: fej nélküli puttó haldoklóval. Nem látom a parkettát, de recseg. Segítek neki, elárulom, a vér az orrából csorog. Kis pipere tükörrel babrál, benne szobaszelet, és egy pillanatra az olcsó csillár. Hogy lássa, mennyire roncsolódott az arc, lábujjhegyen egyensúlyozva a hordágy fölé emeli a tükröt, erre a sámlit a radiátornak lököm; hang semmi. Gyerekujjak, amint papírgalacsint sodornak. Összedörzsölöm tenyerem, mert teljesen kihűlt: nedves. Kétszárnyú ajtó rázkódik a keretében. A puttóm elvétí az orrlíkat. Amire azt hittem sámlit, egy felfordított műanyag rekesz. Sehogy sem akar megalvadni a vér, a füljáraatába csorog. Megtudom, pokolfajzat vagyok, és ezen mintha a csillár is jól szórakozna: pörög. Megtudom azt is, hogy van fogalma arról, mekkora igénybevétellel jár egy ilyen küzdelem, mit jelent a test számára, csak rám kell nézzen, és el tudja képzelni, milyen, amikor a tüdő megtelik vérrrel, és ki-belégzéskor szörcsög. Azt viszont nem tudja, egyáltalán hallom-e. Érzem, a koponyámban megmozdul az agy. Talán bólintottam. A mellkasom alatt van egy lyuk, látom a döfés helyét. Tágul és szűkül, mint a szopóreflextől mozgó száj. A hordágy fölött épp hogy ellátok. Legyint. Nem értem, hogyan került a keze ügyébe a zöld-sárga mosogatószivacs. A szarusárga szarvakat nyilván nem éri fel. Barázdák tekeregnek csigavonalban a csúcs felé. Beéri a homlokkal. A zöld résszel szokás súrolni? Halott-mosdatás. A szarvai egy bevetetlen gyerekágyra mutatnak. A huzat Mickey-egeres. Passzol a tegyem-a-szívemre-a-kezemet mondatához. Mert ő tudni akarja az igazságot, ha kell megesküszik, senkinek el nem árulja, szavát még soha meg nem szegte, és ha azt hallottam volna, hogy a törpék, talán genetikai okok miatt, fecsegő természetűek, ami kétségtelenül helytálló, akkor még inkább nyugodt lehetek szavahihetősége felől, mert a kivételek erősítik a szabályt. Őt mindenki úgy ismeri, mint fecsegő, de szavahihető törpét, tehát benne igazán megbízhatok, elárulhatom az igazságot, hogy akkor mi előzte meg ezt. Mert valaminek meg kellett előznie, ez csak úgy nem sikerülhetett, ráadásul ennyi idő alatt. A hordágy fölött még épp ellátok. A rekeszen ül. Talán le sem ér a lába. A strucc tollak külön-külön nekem

inategnek. Amit szűnyoghálónak néztem, zúzmara. Percek estek ki; megalvadta a vér. Vajon mióta beszélhet, és mennyi ideig nem hallottam? Mert az biztosan elhangzott, hogy mire is kíváncsi, amíg a hordágy körül rendezkedett, el kellett mondja, hogy mi nem sikerülhetett csak úgy, miféle igazságot hajszol. Az ablakra mutatok, erre ő a hordágyra. A reszketéstől lejjebb csúszott a pokróc. Bámul a puttóm, hogy akkor most mi lesz, meg fogok végre szólalni, vagy be kell érje azzal, amit elképzelt, hogy ez nem lehetett tiszta játszma. Mert a közönséget át lehet verni, megvezethetők, akik ketrec-harchoz vannak szokva és nem ilyen testközeli rituáléhoz, ami vérengzésbe fordul, de ő már beavatottabb annál, mintsem bedőljön egy ilyen színdarabnak, a süket és a hal-dokló Minótauros alakításában játszott nagy tragédiának. Mert ez színdarab volt, vá-sári mutatóvány, ami még ezerrel tart. A fejemet nem érte ütés, abban biztos, végtére is semmiről nem maradt le, még ha hátul állt is, a lábak között jó pozícióra talált, köz-vetlenül előtte zuhant a padlóra ez a szerencsétlen. Műsor, megjátszott hamleti örület. Világos tehát, világos előtte minden, világos, mint a nappal. Nem én vagyok Thészeusz. A rekeszt a falnak rúgja. Felmászik. Felkapcsolja a villanyt, majd le, és újra fel, aztán le, és mindezt egyre gyorsabban: fénypöttyök haladnak. Néhány részlet, darabokban: lecsorgó nyál, amint szakaszokban egyre hosszabb. Nem nyúlik, szakad. Attól, hogy köptem, minden bizonytalankodás, amitől eddig nem tudtam szabadulni, kívülre ke-rül, és ezzel helyükre a dolgok, legfőképpen az idő: elhatározom, innen el, azonnal el. Nem értem, mi tartott ennyi ideig, mi tartott itt ebben a hűvös szobában, de nincs is ennek semmi jelentősége. Egyszerűen megérett az idő a távozásra, végtére is elvégez-tem, amiért jöttem, és nem is akárhogy, még ha a puttóm összeesküvésre is gyanakszik. Tévedsz, mondom neki. És most már semmi kétség nem maradt afelől, hogy meg is hallotta, mert rázza parányi öklét, hogy az lehetetlen, akkor itt valamiféle véletlennel van dolga, hogy mást ne mondjon, csodával, mert ennyi idő alatt leteríteni a Minóta-urost képtelenség. Aztán elveszítem szem elől. A mennyezet szürkéje átúsztat halszál-ka-parkettába. Szék. Asztal. Legalább az abrosz széle lógna lefelé. A hordágyból nem zuhan ki semmi és senki. A tárgyak basznak a gravitációra. A puttóm pók a falon. Be-indul a forgás. Középpontja nem a szoba közepe. Nem szabad, hogy lecsukjam a sze-mem. Az ablak szakadt szűnyoghálója előtt sűrű pókháló zizeg.

Minótauros

A testekből áradó bűz és a forró levegő elegye izgalomba hozott. Valamiféle bővö-let lett úrrá rajtam, mint mondják, érzékelttem, a levegőben van valami, de hogy mi, azt nem tudtam megfogalmazni, egyszerűen csak éreztem, és talán pont ennek a fel-fokozott érzékelésnek köszönhetően nem voltam képes megérteni a házigazda hoz-zám intézett szavait, hogy itt csendben kell túrni mindent. Megrémisztett az a sem-mihez sem fogható remegés, ami belülről áramlott kifelé. Egyszerűen izgatott vagyok, mondtam a vendégeket kézszerítással köszöntő úr felé fordulva, mintegy a fenyegető megjegyzésére válaszul, de ez nemhogy javított volna állapotomon, inkább elmélyítet-te a bizonytalanságot, hogy nem tudom, mit keresek itt, és a félelmet, hogy nem tu-

dom, mire is vállalkoztam. Az esemény koreográfiáját ugyan ismertem, hiszen kifagattam a részletekről, tudtam, hogy a lakás titkos rituálék helyszíne, ahol négy lábúak helyett kétféle lábúak tépik szét egymást, határozott elképzeléssel rendelkeztem arról, hogyan fog a szépszéj lezajlani, amikor fokozódó iramban eluralkodik az extázis, aberrált indulat paraszában hevül a test, és elszabadul az örület, de ez kevésnek bizonyult. Emlékeztem, egy termen kell áthaladjak, aminek nincs ablaka, és abból nyílik a hátsó két szoba. A terem négy sarkában, négy állólámpa, körülöttük éjjeli lepkék csapkodtak, túl hangosan. A falakon lenyúzott erdei állatok bőre: kiterített vaddisznó prém és óriás asszapán, bevacolt menyét vinnyogása és szarvasbika bőgése felváltva, reméltem, a hangfalból szól. A parketta persze nyikorgott. A szomszéd helyiségben egy ablak tárva lehetett, az ajtó mindkét szárnyát rázta a cűg, résen áttört fénysáv keresztezte az átlót: felfeslett a parketta. Neszezték belül, törölköző csattogásába fűjtatás keveredett, vagy csak a függőnyt tépte a szél sípolva; beléptem. Fehér falak, fehér padló, a mennyezet fekete, arról egy csillár, körülötte majdnem síri csönd, és sokan. Szemek lehunyva, szertartásos várakozás; ápoló zsúrkocsit tolt, köpenyének ujjá könyékig felhajtván. Egy törpenövésű kisember, fején strucc tollas fejdísz, vállán fehér tollakkal borított köpeny, egy gong alatt állt. Mellette bolyhos végű ütő a falnak támasztva. Nemcsak a korong volt bronz, a kampó is. Két vetett árnyék a falon. Aztán siktatás: a hóbagoly hangja. Vibráló felhangok, a mennyezethez szorult cigarettafüst hullámszája: gongütés. Két sziluett rajzolódott ki az ellenfényben, árnyék a parkettán. Lábamig ért az egyik, amelyiknek szarva volt. A közönség zúgolódni kezdett; étvágyuk elhatalmasodott. Ugrásra kész testtartásba helyezkedtek: izmaikat megfeszítve; szapora lélegzetek lökdösték a levegőt. Mikor egymásnak háttal megmerevedett a két félmeztelen test, morgás támadt, vicsorogni kezdtek, majd a faltól kissé elmozdulva földre zuhantak.

Vadhajtók masíroznak a sűrű aljnövényzeten át, ropog az erdő két irányból. Mikor észreveszik egymást, megtorpannak, és földre zuhannak, hogy a harcnak megteremtse a kezdőpontját. Összecsapásuknak tétje van: döntésre kell vigyék a dolgot, hogy akkor melyik az erősebb, és ezt felmérni csak pusztán küzdelemmel lehet, lemeztelenített test erejével, izmok munkájával. Egy testként harcolnak. Laza kötésekkel felfűzött molekulaszervezet. Nincs egyéni győzelem, ezért nincs egyéni erő sem. Indulatuk egy ökölben összpontosul. Pumpál benne az agresszió. Képesek pusztítani, határaikhoz elérve révületbe esni. Más törvényszerűségek működnek akkor, ha egyáltalán léteznek, mert nem kizárt, hogy abban az állapotban megszűnik minden: az egyén földre zuhanásában még embernek mutatja magát, de megiramodásában már vadállat lesz. Felvonyítanak az erdő fái között, és üvöltve rontanak egymásnak, súlyos ütéssel csapva agyon támadó a támadót. Mellkasába térdel. Szétzúz fejet. Vörös ökle vérrel keveredik. Lesújt. Vesén rúgják. Beletapossa az avar zizegő levelei közé. Szája földdel telik meg. Tarkóra mért ütéstől megszedülve tántorog. Eszméleténél van. Látja, orrából gyöngyöző vére egy rókagomba kalapjára hullik. Roppan a csont. Taszítja tölgyszőrös törzsnek. Arcát nekiszorítja. Hátról veri. Döngöli mélyen a kergébe. Összecsapkodik. Homlokáról lehántja a kérget. A heg ismét kéreggé szikkad. Levegőbe csap. A test megcsavarodik. Fültövön döngeti bőrhúsáng. Vér bugyog. Nyüszít. Vaddisznótúrás sírgödre. Lerogyott testet gyűr. Ahhoz már erőtlenség, hogy üsse, bundát lenyúzni talán, de csontot törni képtelen. Rongyolja, mint patakban szennyest, majd ráborul.

Aztán újabb gongütés. A bikafejű lomhán mozdult, nyakát csuklyásizmába temetve fűjtatott, a másik fürgén pattogott körülötte, zsebre dugott kézzel ritmustalanul.

A sasszénak volt középpontja: valahol a csillár alatt. Szemernyi indulat sem mutatkozott tekintetükben. Öklök emelkedtek és zuhantak, a csorda türelmetlenebbé vált. Csetintés, szuszogás, nyál sercintés és morgás, végül mindkettő lent. Ezzel elszabadult az örület. Ölelkezve dulakodtak. Majd izzadt teste hirtelen, mint szappan siklott mögé, hogy a magas fényű csillogásba beleverje homlokát, vérezze össze. Bugyogott, majd spriccelt. Szomszédom bőrömbe markolt, leguggolt, hogy tapicskoljon bele. Rávetette magát a koncra, még látom: csaholva szimatol, egy másik nadrágjába nyúl és matat, de azok ismét talpon köröznek, mint legyek hintázva, erdei tánc tölgyek között, indulat hullik cseppekben és szivárog felfelé gyökereken át, a megrészegült közönség ezért andalog és lüktet a kezdősebességtől, beleborzongva a gyorsulásba, mert egy ütés bordát ér, egy másik állcsontot, meggörnyedt félhold hátára billen és elnyújtózik, majd vissza, tapos gyomorba, félhold oldalt, szarvak behúzva, és lendül a láb, feje nyaklik-nyeklik, vére fröccsen, ki szerencsés felfogja, püföli ököllel, már nem tudni mit, mert arca csak nyomokban, amint eltorzult a vadaké is, fogak fénylenek sárgán, vicsorognak, és ütnek ők, csak nem találhatnak, vonyítanak és zihálnak, mindaddig, míg a cafatra ráborul.

Villanásszerű kép a nyugvópontig, ringlispíl kipörgi utolsó köreit, indulat, ha nem is nyugalommá, de szelídült. Fokozatokban rendeződtek vissza torzulásból a pofák, redők simultak, szemgödrökbe visszahúzódtak bevérzett szemek, karmok pólyába. Valaki szimatolt. Egyre több emberi tekintet. Kucorgó alakok. Horkantás. Ápoló hordágyat tolt. A test a küzdőtér közepén, a szarvak árnyéka rövid, vizeletben ázott. A Minótauros ereje kimerült abban, hogy fegyelemmel lélegzett, és ha szavak nem is, de hangok elhagyták. Tekintetek hajoltak fölé. Látszólagos közönnyel a megállapítás: ennek ilyenformán befellegzett. A haldoklón át lehet lépni. Jöhetnek a dögevők, majd az avar alatt hemzseggő lebontó szervezetek. Az erdő. Ahol tápáskodnak és tántorognak, mert az összecsapás véget ért, megmérettettek és nehéznek találtattak, torkukat erőszakkal öblítették, és mosták ki sebeiket. Mennyi átváltozás és mennyi különböző ritmuskép. Véres lé csurgott a felmosórongyból a vödörbe. Az előszobában megerített áldozati asztal fogadott, rajta fogpiszkálóval átszúrt mélyfagyasztott húskockák düledeztek, kancsóban vörös folyadék, felszínén körök a gongütés hullámaintól. Elbábozott halotti tor. A játék tragikus végkimenetele megtervezett koreográfia szerint. Erről is tudtam, hogy nincs rituálé fogadás nélkül. Hallottam lépteimet, hogy köszönök, láttam, amint a vödör a fajansz széléhez ütődött, a képen semmi tejszerű szűrő. Én voltam ott, szögezem le, ahogy a gangra kilépek.

Barlangban edz

Miközben a bicepszét méregette, az járt a fejében, biztosan csak bosszantani akarta a büfés azzal, hogy a tükör domború. Ergo minden nagyobbban látszik. Méricskélte a tárgyakat, hogy felfedezze a különbséget. Az összeszorító bilincset is nézte, de nem kérdeztem meg tőle, mi az. A duplasorosra sem kérdeztem rá, holott megtudtam, po-fája lesz tőle, azért kimondom: duplasoros. Utánzom hanglejtését, szó és jelentés mégsem találkozik, a mesterséges dialógus sem segít. Elismétlem, amit mondott a kávé-

zóban, felteszem végül a kérdéseimet az íróasztalom mellett a tükörnek. Ha mindezt írásban tenném, lábjegyzeteket használnék, saját megjegyzéseim lábjegyzetbe kerülnének, és akkor elkülönülne az ez, az attól, nem kérdezném meg, mikor visszahallgatom a felvételt: ez kinek a hangja, elkülönülne az az, az ettől. Be lehetne pillantani a kávézó ajtaján, és egyúttal az edzőterembe, úgy, hogy tudom, ott vagyok és egyszerre itt. Az írott lábjegyzetdialógus tehát képes szétválasztani, azt gondolhatnám, éppen ettől alkalmas egy párbeszéd rögzítésére. De nem. Határozottan azt gondolom, éppen a differenciálási képesség az írott lábjegyzetdialógus veszte, éppen a szétválasztás markáns megjelenítése miatt alkalmatlan egy párbeszéd rögzítésére. A párbeszéd egykor két fél között folytatódott le, és természetsszerűleg szétvált, de most nem válhat szét, én mondom, amit ő mondott a kávézóban, megjegyzéseimet én teszem meg, tehát a párbeszéd monológgá válik, az íróasztalom előtt ülve a tükörképhez beszélek, narratív módon mesélem el a hallottakat. Tehát nem kérdeztem meg tőle, hogy érzékelte-e különbséget a tárgyak és a tükörképek között, szimplán rögzítettem, közelhajolt a tükörhöz, hogy felfedezze a domborulatot, még mögé is nézett, a félcentis résbe. Nem kizárt, hogy csak szórakozott vele az edzőterem büfése, kárörvendésképp, merthogy a büfése: egy vézna. A tükör előtt ellépve aztán püfölni kezdte a zsákot, a vézna büfést képzelve a zsák helyébe. Ütött fejre ballal, majd borda alá jobbal, és addig püfölte, amíg a duplasoros ki nem esett vagy ki nem köpte. Leköpní akarta, még ezt is hozzátette, ebből tudom, a duplasoros a szájában van, a fogvédője lesz. Nem tudom meddig püfölhetett, de úgy sejtem, amíg ki nem püfölte magából a véznát, a megjegyzésével együtt, amíg meg nem ölte. Elképzelni valakinek a halálát, nem sokban különbözik a tényleges haláltól. Elképzelem, hogy az illető meghal, és valóban halott lesz. Ha mégis meglátom, azt mondom, ez nem ő, hiszen megöltem, pontosan eljátszottam a halálát. Elképzelem, ahogy a kitárt ablakhoz vezetem, és annyit mondok: látod azt a báránnyelűt, és határozott mozdulattal taszítok rajta egyet, kilököm a párkányon át, végzek vele. Nem rossz módszer, le kell szögezgem, és talán nem tévedek, ha azt mondom: dühe a halál gondolatára szűnt meg, a vézna ember számára nem létezett többé. Visszaállt a tükör elé, és megállapította, iszonyúan izmos, és láttam rajta, valóban elporlasztotta a véznát, ezen túllépett, és már a következő mérkőzésére gondol. A piros duplasorostól tehát pofája lesz, innen folytatta, kegyetlenebb és irgalmatlanabb, toldom meg itt a tükör előtt, holott pontosan emlékszem ennyit mondott a kávézóban: pofám lesz tőle, semmi többet. Ez elég volt ahhoz, hogy összerázkódjam, és már ott a kávézó asztalánál ülve is arra gondoltam, kegyetlensége hagyján, módszere, ahogy átlép a dolgok felett teszi irgalmatlanná, leperog róla minden, és nem vesz fel semmit, csörtet kénye kedve szerint. Ha rá is ragad valami, azonnal kilöki emésztés nélkül, ezért a megállapítás: iszonyúan izmos, aztán a jövőbetekintés. Aki a jövőben él, annak nem is lehet más módszere, az nem képes másképp működni. Megállni és eltűnődni a múlton szükségszerűen formálódással jár, a formálódás pedig energiavesztéssel, energia szabadul el, miközben átalakul az anyag. Most sem teszek mást, mint energiát adok le önszántamból, energiagyilkos vagyok, önenergiagyilkos. Feldolgozni a múltat, pláne rögzíteni, kész energiapazarlás, életre szóló lemaradással jár, az ezzel foglalkozó szakemberek hőhérok, pamlagon végzett energiagyilkosságok levezenylői. Megterített asztalhoz vezetnek, mely roskadásig tele a múlt morzsáival, nyálas, felkérődzött ragacsok lepik el az asztalt, jó étvágyat, mondják, lásson hozzá. És undorral ugyan, de begyömöszöli szájába az elítélt az ocsmány trutymót, rágja, majd lenyeli. Már az első adagnál az az érzé-

se támad: megtelt, semmi mást befogadni nem képes, azt, ami van, a jelent, azt talán holnap fogyasztja el, vagy holnapután, de az is lehet, hetekig élél a múlt-trutymón, és nem fog mást tenni, mint emésztésével foglalatostkodni, gyomor panaszait csillapítani. Gyomra persze üres, de mégsem éhes, mert nem hagyja el az érzés: tele van, a múlt laktató és emészthetetlen. Emészt azért, energiát veszítve emészt, és nem tűnődik el azon, miért ilyen levert, hogy az emésztés felemészti energiáját, teszek is néhány guguló mozdulatot az íróasztal mellett. A párbeszéd-szimuláció kiváló módszer, a mesterséges dialógus működik, energiavesztés ide vagy oda, rögzítenem kell a beszélgetést, hogy visszatálaljak, és visszamondom újra: a következő mérkőzésre gondol. Minótauros lesz az ellenfele, így folytatta, a Minótaurosra gondolt a tükör előtt állva, és elképzelem a Minótaurosz. Mondják róla, maszk van a fején, talán bika, azt is mesélik, szarvával ökleli fel ellenfelét, volt, kinek csuklyásizmát döfte át, de ezen már ő is nevet. És miközben nevetett, azon bosszankodtam, a diktafon miért éppen akkor hagyott cserben, mikor rá nem jellemző módon mesél, méghozzá olyan történetet, melyet hitelt érdemlően lenne szükséges rögzítenem és visszaadnom, és már akkor, a kávézó asztala alatt a diktafont szorongatva azon töprengtem, milyen módszert alkalmaznak íróasztalomnál ülve, eszköztelenül. Semmim nem volt tehát, csak a figyelem, emiatt bosszankodás helyett koncentrálnom kellene, dorgáltam magam, vagy megállítanom: hogy ezt ne most, majd holnap, halasszuk el, de hogyan merészkedhetnek odáig, hogy megszabjam ritmusát, és ha bátorságom meg is engedné, miféle bizalom mondatja ki velem, hogy ismét mesélni fog, zárkózottsága miatt szűnne meg újfent, így viaskodtam, míg végül úgy találtam, nem maradt számomra más, csak a figyelem, és ezt szükséges rögzíteni ismételtén, megfeszített figyelemmel hallgattam szavait, a történetet.

A Minótauros barlangban edz, távol a várostól, nem érintkezik senki fiával, leszámítva egy küldöncöt, aki mindenben szolgálatára van, az egyetlen kapcsolata a külvilággal ő. A küldönccel üzeni meg az időpontot, a viadal időpontját, azt mondja neki: még kettőt alszol, és jöhetsz értem. A napszakok változását nem érzékeli a barlang mélyén, gyakran egész éjjel hallani a fújtatást, beszélnek a környék békés lakói, az nem lehet, hogy nem hajtja le nagy bika fejét, végtére is ember. Évek óta, mindenki csak Minótaurosznak hívja, mióta lecsendesedett az általános felháborodás, a megtébolyított tömegek izgalma alábbhagyott, mióta különvonta belesodródott az általánosba, lázadása nem volt lázadás többé. Ez egy egyszerű bolond, legyintenek manapság a helyiek, és kuncognak a viadal nézői, mikor a küzdőtérre lép, de van, aki jelentőséget sem tulajdonít neki. Kivonult, hogy végül mégis éppolyan egyszínűvé váljon, mint más, felkiáltása: ebből elég! fújtatással szelídült, külön magatartása megszokott viselkedéssé üresedett, elhagyta otthonát, de otthona utolérte, mert mi vette körül őt, ha nem éppen saját maga. A Minótauros készen áll, így közölték vele, meghozta a hírt a küldönc, akiről annyit tudni, sánta, egyik lába jócskán rövidebb a másiknál. Meg hogy fiatalon kitanulta a cipésmesterséget, és hírnévre tett szert, ami a rövidülésnek volt köszönhető, meg az ügyességének; ortopéd cipők specialistájaként híresült el bizonyos körökben. Anatómiai ismereteivel orvosokat volt képes megszégyeníteni, beszéltek a kiváltságosok, mert kevesen tudhattak világraszóló teljesítményéről. Átlagos cipészület kuliszszája mögött gyártotta a remekműveket, a cipészület cégérén ennyi állt: cipész. Nem kellett leplezze bicegését az, aki átlépte a műhely küszöbét, csak rá kellett mutasson a lábára, és a cipész már fordította is a kulcsot a zárban, majd az ajtón függő táblácskát: zárva. A legteljesebb diszkrécióra számíthatott, miután bevonult a függöny mögé

a páciens, ahol gátlásai alól felszabadulva mutogathatta lábát a műhely hátsó zugában, a felgyülemlett cipőtálpak és kacsatok raktárában. Ott, míg a félhomályban szemügyre veszi páciensét, minden kételye eloszlik afelől, hogy ő egy siralmas jelenség, és joggal gondolja: ehhez a kripléhez képest én anatómiailag rendben vagyok, ez aztán a siralmas jelenség, micsoda rövidülés! Persze, míg ilyen és ehhez hasonló önámításnak adják át magukat az érkezők, addig az ő arca rezzenéstelen marad, így fog hozzá a vizsgálatnak, hogy felmérje a két láb között mutatkozó rendellenességet, rögzítse az eltérés mértékét és méretét, ahogy szokta mondani a lámpafénynél: most leveszem a lábnyomatot. Nem téved, ki arra gondol a méricskélés közepette, a rendőrörsön bánnak így a gyanúsítottal, az ujjlenyomatvétele és a műhelyben megtapasztalt módszer között hasonlóság van, mivel valóban lenyomatot vesz a mester, még hozzá gipszlenyomatot. Nedves plasztelinbe mártja a páciens meztelen lábát, egészen bokáig ereszti bele a csökevényt, majd mintha misztériumjáték egy jelenetét adná elő, megkopogtatja a cipős doboz méretű alumínium tálat, ami úgy hat, mint valamiféle varázsigé. Miután kiemeli, és rongyba csavarja a felázott csökevényt, fejrándítással a falon függő mosdótál felé mutat, a felmosó vödrök előblítésére szolgáló mosogató felé, és amíg lábmossással ügyetlenkedik az immár teljesen felszabadult páciens, meleg gipszet önt a negatív formába, lemintázza a csökevényt. Kényelmes és mindemellett egészséges lábbeli nem készülhet öntvény nélkül, erre gondol a páciens, miközben a mester képzeletben már a csökevénytálon jár, belép a műhely legtitkosabb szobájába, mely méretei miatt valóban szalonnak nevezhető. Ott áll a polcokon sorakozó csökevényminták gyűjteménye előtt, falfelhár lábtöredékek százai, hacsak nem ezrei rendszerezve előtte, nyilván a bal minták közé kell helyeznie, nem kérdés, ahogy az sem, hogy a haránt boltozat süllyedés súlyos esetei közé tartozik, így gondolkodik, és áhíttattól megszédülve lerogy a szalon közepén álló forgószekbe kezében a mintával. Forog a székkal lassan körbe, kábulatba esve forog, a csökevényminták, mint hópelyhek. ■ ■ ■

Vági János (1978) építész, író. Első regénye (*Hanghordozó*) 2024-ben jelenik meg a Kalligram gondozásában. Írásaival eddig folyóiratokban találkozhatott az olvasó (Alföld, Apokrif, Bárka, Irodalmi Szemle, Kalligram, Műút, Prae, Tempelvölgy).

MENNYEI KIKÖTŐ

Leány fátylat ölt

Ahol forrása friss,
örök fakad,
jég se metél mezőkre, vad,
marad lilium is,

ahol vihar se gyűl,
vágy oda hajt,
hová a zöld dagály* se lop be zajt,
s ki a tenger-inga közül.

| * hullámhegy

NO. 154. CÍM NÉLKÜL

Máslét, sorra, idegenek között,
ez jut nekem. Testvér ki volt közel,
szülők, szakadva mind az Úrban el,¹
béke helyett mert kardot hozni jött.²
Hazám, kinek kegyére jár szivem, én
műhelyem arája, se hallaná
szavam, én se hallatom³: fáradva rá,
fölsz közügyek harcterén.⁴

Most Írországban. Harmadszor⁵ szakít-
va el. Szivély⁶ kapója valahány
soron szivem. Csak ami lényegit
teremt⁷, tilalmat ég köréje hány,
vagy pokol átka. Lettem semmire vitt,
semmibe vett, ugaron hagy magány.

¹ a kat. hitre való áttérése miatt családjá elidegenedett tőle

² Id. „Ne gondoljátok, hogy békét jöttem hozni a földre. Nem békét jöttem hozni, hanem kardot.” (Mt 10, 34-6); szintén: Lk 12, 52

³ költészete el van zárva az ang. publikumtól; kétszer küldött anyagot a kor legrangosabb kat. lapjának, további próbálkozásokkal felhagyott

⁴ a prot.-kat. feszültség politikai harcra

⁵ elszigetelődésének folyamata három stádium szerint: 1. családjától való elszakadás; 2. az ang. nyilvánosságtól; 3. magától Angliától

⁶ szivélyesség

⁷ utalás saját lírájára

NO. 155. CÍM NÉLKÜL

Az éjzönt érzem ma is, nem őt.
Telt óra hány sötét már, óra el
velünk! *Mi* út várt, szív! *Mi* szembejött!
és még mi vár, világ¹ ha vesztegel!
Tudom, tanúja.² *Évre* de órahossz
itt szó!, *életre* szó. S hoz könnyesőt,
hoz annyit is, mint posta veszte hoz,
lovaghoz írt³, ki sohasem felel.

Epeszt, savít.⁴ Isten keserű lét
kóstoltatott velem: a magamét;
csontom volt váza, vérem buggya bűnnek.⁵

Magánkovászból kínkenyér.⁶ Jelent
pokol korbácsa, az se, *odalent*
nyögött verést, magánigát; csak többet.⁷

¹ világosság, napkelte

² Isten is látja

³ vlszlg. Krisztushoz; a kis kezdőbetű miatt saját ifjúkori bálványára, D. Dolbenre is utalhat, aki nem viszonzta érdeklődését

⁴ szsz. is: epém és gyomorsavam túl-
teng; felnőttkorát valamilyen gasztro-
enterológiai kór nyomorította, diag-
nózis és kezelés nélkül; egyesek sze-
rint cöliákia

⁵ az áteredő bűnnek, amely az első em-
berpár bűnbeesésének következménye
⁶ a kegyelem kovásza nélkül a lélek Kr.
testében sem osztozik, csak saját anya-
giséből eredő kovász keleszti, mely
(az őszövétségi törvény szerint) a ke-
nyér megrontója

⁷ a pokol sem hely, hanem ugyanilyen
tudatállapot (Isten nélküli lét); a kü-
lönbség csak az, hogy az örökké tart

fordította Olty Péter

Források: MacKenzie, Norman H. (1990): *The Poetical Works of Gerard Manley Hopkins*, 5th edition, Oxford: Clarendon Press.

Gerard Manley Hopkins (1844–89): az angol modernista költészet egyik legjelentősebb előfutára, Oxfordban tanult klasszikusokat, majd katolizált, és belépett a jezsuita rendbe. Lelkipásztorként, valamint görög- és retorikatanárként szolgált Angliában és Írországbán. Élete külön, aszketikus életmódja, elfojtott plátói vonzalmai és a Szent Ignác-i lelkeség jegyében telt. Vallási szemléletmódjára nagy hatást gyakorolt Duns Scotus teológiája, különösen utóbbi egyediségfogalma. A költői és a papi hivatást sokáig összeegyeztethetetlennek érezte, életében nem publikált; versei évtizedekkel halála után, 1918-ban jelentek meg először.

Olty Péter (1976): filozófus, költő. Budapesten él. Legutóbbi verseskötete a *Heteró közegben* (Scolar, 2019). G. M. Hopkins versfordításait többször közölte a Kalligram, kötete megjelenés előtt áll.

Eurotrash

IX.

Most a távolban megpillantottuk egy drótkötélpályás felvonó lebegő kabinját. Fémről készült, igencsak törékenynek látszó, szögletes doboz volt csupaüveg felsőrésszel, amelyet egy megfelelően kialakított alkatosság kötött össze a pálya acélsodronyával, és amely fölfelé, a csúcs irányába tartott. Amikor a szerkezet a gleccsermasszívum szikláiból függőlegesen fölmeredő tartópillérek egyikéhez ért, a kabin egy kurta pillanatra előre- és lefelé lendült, majd egy heves kilengés után visszanyerte stabilitását, mintha csak arra emlékezett volna, hogy nemcsak egy megváltoztathatatlan pályán halad fölfelé, hanem dacolnia kell a nehézkedési erővel is, amely a kabin, értékes tartalmával együtt legszívesebben szétzúzta volna a hegy sziklafalához csapva.

Egyre csak fölfelé tartott az utazás, a mind ritkább levegőbe. A sziklás hegyoldalak úgy száguldottak el alattunk oldalt, a völgy irányába, mintha az egész csupán a fény vagy a perspektíva trükkje lett volna. Anyám bevett egy fél Zolpidemet, még az alsó állomáson, majd amikor különösen vadul kezdett himbálózni a kabin, a másik felét. Anyám arra kért, meséljek neki gyorsan egy történetet, de nagyon szaporán, mert borzasztóan fél. A karomba csimpaszkodott, én pedig az emlékezetemben kutakodtam, ahol először egy üveg pilótafülke bukkant föl, majd Roald Dahl története.

„Mint tudod, mama, Roald Dahlt harcirepülő-pilótává képezték ki, Nairobiban és Kairóban.”

„Az első vagy a második világháborúban?”

„Természetesen a másodikban.”

„Aha. És?”

„Szóval Dahlnak a líbiai sivatagban kellett találkozóra mennie; föl is jegyezte magának a koordinátákat, de valamit nyilván eltévesztett, úgyhogy csak röpködött egyedül a Gloster Gladiátorával a sivatag fölött, és semmi mást nem látott maga alatt, csak homokot és megint csak homokot. Besötétedett, és elfogyott a benzinje...”

„...az üzemanyaga...”

„Igen, persze, az üzemanyaga. Egyszer csak nullán állt a műszer mutatója, Dahl nem találta meg a kollégáit, úgyhogy nem volt más választása, mint a kényszerleszállás. Landolt is, elég rázósan; útban volt neki egy ostoba szikla, a gép futóműve beleakadt és le-tört, ily módon a repülő megállt ugyan, de kigyulladt.”

„Jaj, ne!”

„De, de; és mivel nem tudta pontosan, hogy kell kikapcsolni a biztonsági övet, nem tudott kiszállni a lángoló gépből, hogy biztonságos távolságba mentse magát. Húzta, rángatta, és cibálta az övet, és csak az égő pilótafülkében töltött végtelen másodpercek múltán jutott eszébe a pilótaruhájában hordott zsebkés, amellyel azután elvágta az övet, kimászott a fülkéből, és a fájdalomtól eszméletét veszítve terült el a repülő mellett. Még látta, amint fedélzeti gépfegyverének lőszerkészlete felrobban a tűz leírhatatlan forróságától, és a homokba csapódnak körülötte a golyók, de aztán se kép, se hang.”

„És mi történt aztán?”

„Sokáig feküdt eszméletlenül a gépe égő roncsa mellett. Minthogy nem jelent meg a találkozón, pilótabarátai újra fölszálltak, hogy megkeressék. Egyikük megpillantotta maga alatt a sivatagban a lángokat, leszállt, odarohant Dahlhoz, elvonszolta onnan, megitta vízzel, és Dahl magához tért.”

„Hála Istennek.”

„A barátja azt mondta neki, hogy rettenetesen néz ki. Hogyhogy, kérdezte ő, megta-pogatta az arcát, és ott, ahol az orra volt, csak egy alaktalanná olvadt húscsomót talált.”

„Roald Dahlnak műorra volt?”

„Igen, a kairói vagy alexandriai katonai kórházban, vagy tudjisten-hol összefoldozták, de utána egész életében orrprotézise volt.”

„Nahát, ez jó. Ezt nem tudtam. Nagyon jóképű férfi volt. Az orrprotézis egy kicsit olyan, mint a mesterséges bélnyílás.”

„Ha úgy gondolsz.”

„Csak a sztomát nem látják úgy az emberek, nem? Mint ahogy az orrot.”

Bólintottam és mosolyogtam. Ebben a pillanatban a kabin nagy zökkenéssel befu-tott a megváltást jelentő felső végállomásra. Olyan volt, mintha érkezéskor több fém-horog kattant volna a helyére, hogy biztosan rögzítsék a kabint a vasbeton építményben. Anyám föllélegzett; kicsit nedves lett a homloka, a Zolpidem ellenére is. Nem tudtam, hogy ilyen erős tériszonya van; leitattam a homlokát egy, a zsebemből kihú-zott papírszalvétával.

„De hol van a rollátorod?”

„Az a rendes ember a taxiban vigyáz rá, az alsó végállomás parkolójában. Hát hi-szen a csomagjaink is nála vannak. Vagy otthagytam a rollátort az előbb az étterem-ben? Hát így most neked kell támogatnod. Ideje is, hogy támogass. Évekig nem tetted.”

Az automata toloajtón át kiléptünk a szabadba, egy faasztalokkal berendezett napo-zóteraszra vagy inkább panorámateraszra, amely, leszámítva a Rivellájuk mellett kissé elbambulva üldögélő három idősebb indiai asszonyt, üres volt. Jobbkéz felől mély ha-sadék tátongott előttünk. A közvetlenül előttünk kitaruló gleccserpanoráma kilométer-hosszan húzódott déli irányban, a Wallisban magasodó Dents du Midiig. Amed-dig a szem ellátott, csak hó, jég és sziklák, valószínűtlen fekete-fehér pusztaság, fölöt-te kristálytiszt, hatalmas, napfény átjárta, legfölül a világmindenség éjfékjébe vesző tiszta zafír égbolttal.

„Hol vannak itt a havasigyopár-mezők?” kérdezte anyám. Föltette az iszonytató Bulgari napszemüvegét. Háborzongató volt.

Az indiai turistahölgyek rövid és kifürkészhetetlen pillantást vetettek ránk, idemoslyogtak, majd ismét a frissítőiknek és a mobiltelefonjaiknak szentelték minden figyelmüket. Leültünk az egyik fapadra. Kábának éreztem magam az idefenti oxigénhiánytól. Anyám magához húzta a pénzes nylonzacskót meg az üveget, és nagyot húzott az utóbbiból. Láttam, ahogy korty közben kibuggyan egy kis vodka a szája sarkán.

„A gyopármezők? Azt én sem tudom.”

„De akkor minek jöttünk fel külön ezért ebbe a szörnyű kopárságba?”

„Talán a szuvenírboltban árulnak havasi gyopárt.”

„De én a természetben akarom látni őket. Soha nem kezdtem volna veled utazgatni, ha tudom, hogy nem fogok havasi gyopárt látni”. Még egyet kortyolt a vodkából. Az indiai nők ismét fölnéztek egy pillanatra.

„Nem tehetek róla, mama. Talán odaát, a gleccser túloldalán, Wallisban van havasi gyopár. Csak innen nem tudunk odajutni.”

„Ilyen nincs. Ezt nem mondod komolyan.”

„Tudod, mama, én nem hiszem, hogy látni fogunk itt fönt havasi gyopárt.”

„Mindig ez van”, mondta, „üvölteni tudnék. Ü-völ-te-ni. Az egész életem csalódások sorozata volt. Tudod te egyáltalán, milyen rettenetes életem volt? És te azt mondtad, Afrikába utazunk, és láthatok még egyszer zebrákat, mielőtt meghalok, de ezt aztán persze kivertem a fejemből, amikor láttam, hogy te egyáltalán nem azt ambicionálsz, hogy elutazz velem Afrikába. Hanem azt, hogy elszórasd velem a pénzem, értelmetlen és teljesen random élményekre, zebrák nélkül és minden nélkül. És ezért tartottam én ki, és vártam évekig, abban a reményben, hogy a fiam, az én drága, jó fiam egyszer még belevág majd velem valamibe, mint annak idején, huszonöt éve, amikor az Eastern-and-Oriental expresszel utaztunk valahová. Hova is mentünk akkor?”

„Bangkokból Szingapúrba.”

„Á, igen. És te egész idő alatt a könyveidet bújtad a fülkében. De ha legalább valami normálisat olvastál volna, Flaubert-t, Racine-t vagy legalább Camus-t, de nem, neked a John le Carrédat kellett olvasnod, azt a kém-szenynyírodalmat, ahelyett, hogy velem beszélgettél volna.”

„De te meg mindig sokat ittál a vonaton.”

„Hah! Persze, mert te rám se bagóztál, inkább az ócskaságaidat olvastad. Azok nyilván fontosabbak voltak neked, mint hogy velem társalogj. Mindig sminkelted magad a vonaton. Ezt alig lehet elhinni. Smin-kel-ted. És most itt vagyunk az isten háta mögött, ahol nincs a világon semmi, se havasi gyopár, se zebra, és egyáltalán semmi, és tudod mit, Christian? Ugyanez a helyzet itt belül, a lelkemben. Nincs semmi. Már semmi. Üres, fehér vászon.”

„Igen, igazad van.”

„Tudod, mi ez? Egy szegénységi bizonyítvány. Mégpedig a te szegénységi bizonyítványod, Christian. Marcel Beyernél olvastam ezt. A vakkásírt évszázad. Ez egészen találó, sőt abszolút pontos. Ez az én vakká- és üressé- és halottá-sírt évszázadam. Olyan dolgokat kéne írnod, mint Marcel Beyer. Az egy jó író. Nem érdektelen ostobaságokat, amiket te írsz, és amire senki nem kíváncsi.”

„Mondhatok *én* is valamit?”

„De itt egyáltalán nem rólad van szó. Te mindig úgy forgatod a dolgokat, hogy csak rólad legyen szó, mert egy egó-szörny vagy. Mindig csak te, te, te. Ezt a végtelenségig tesztosza alakot! Ne üldögélj már a saját árnyékodban mindenre bólogatva, hanem mondd ki, amit gondolsz. Legyél végre férfi, ne kisbaba.”

„Hogy mit gondolkod? Tulajdonképpen semmit. Vagy mégis. Igen, azt gondolom, hogy harmincöt éve hallgatom tőled ugyanezt a hegyibeszédet.”

„Ja, ja, ja. Ne aggódj – hamarosan már csak az emlékeidben fogsz hallani, hiszen a végemet járom. Hanem te; neked a, na hogy is hívják, Knausgårdról kéne példát vened, vagy Houellebecqről vagy Ransmayrról vagy Kehlmannról vagy Sebaldról.”

„De mama; Sebald halott.”

„Az a lényeg, hogy a tényleg jó irodalomról kéne példát vened. A maradandó könyvekről, amelyek nem olyan hajmeresztő ostobaságok, mint amiket te írsz. Olvass egy kis Flaubert-t. Akkor látni fogod, hogy megy ez. Na de monsieur-nek ez eszébe sem jut. Monsieur el van telve magától és kényelmes, aztán elcipeli az anyját valami gleccserhez, abban a reményben, hogy majd csak lesz valami. Lehetőleg pont ahhoz a gleccserhez, pont annak az alpesi háznak a közelében, ahol monsieur született, hogy valamiféle katarzis következzen be.”

„Én...”

„Azt hiszed, nem tudom, mit remélsz ettől az utazástól? Tegnap elszóltad magad, álmokban, azt mondtad, el fog jönni köztünk a tisztázás és megtisztulás pillanata, azt mondtad, csak egyre mozgásban kell maradnod velem. Az anyáddal. Szépen betessékeli az anyját egy polgári színdarabba, egy komédiaelemekkel dúsított tragédiába, női főszereplő, yours truly. Tudjisten, mi mindent ígér neki, mert az anyjának állandóan le kell innia magát, minthogy kibírhatatlan fájdalmai vannak. És aztán a jófiú mindent Svájcra fog, meg a nációkra meg a második világháborúra.”

Touché. Mit mondhattam volna erre? Semmi nem jutott eszembe, tényleg nem. Hiszen a tébolyában is mindenben igaza volt. Igaza volt. Félttem, hogy nem tudom megállítani a kereket. Nem volt tervem. Talán túlzottan a véletlenre volt bízva ez az utazás, talán nem kellett volna tegnap csak úgy akárhová nekiindulnunk, mondhatni, találmokra, talán rögtön meg kellett volna vennem a repülőjegyeket Afrikába, és nem kellett volna fölkerekednünk, hogy átutazzunk Svájcra, ez talán tényleg nem volt valami okos dolog tőlem.

Magamban mindig azt mondtam, hogy anyám nem olvasott, hogy csak úgy tesz, hogy soha nem olvasott semmit Flaubert-től vagy Stendháltól, hogy blöff volt tőle az egész, de olyan fantasztikusan jól színészkedte el, hogy újra meg újra megvett vele. Semmit nem ismert Houellebecqtől vagy Ransmayrtól, egyedül a *Bunté*-t olvasta, és néha kvízműsorokat nézett a tévében. Még a *Neue Zürcher Zeitung*-előfizetését is újra meg újra lemondta. Mestere volt a manipulálásnak, ez volt az ő nagy, hihetetlen művészete, ezt már évtizedek óta tudtam, profin hazudott, és úgy csűrte-csavarta a dolgokat, hogy mindenki hitt neki.

Fogalmam sem volt, mit kellett vagy lehetett volna mondanom vagy gondolnom, azon kívül, hogy anyámnak hamarosan új sztómaczkó fog kelleni. Toalettet kerestem a tekintetemmel. Valahol a felső végállomás belsejében csak kell lennie egynek. Finoman megérintettem anyám karját. Talán sír... Feléje fordultam. Nyoma sincs könynyeknek. Ismét visszafordultam az előttünk elnyúló gleccserhez. Ebben a pillanatban

mindketten, ahogyan az indiai turistanók is, megláttunk egy kis barnásvörös rókát, amely valamelyes távolságban futkározott a jégen. Azután megállt, felénk fordult, és ránk nézett, egyenesen a szemünkbe.

Anyám nagyon halkán azt kérdezte, én is látom-e. Egyszerre csak valósággal megszepenten csengett a hangja. Egyikünk sem moccant, nehogy elijesszük a rókát. Az állat farka, végén egy fehér szörpamaccsal, fölmeredt, s közben anyám azt suttogetta, hihetetlen, hogy vannak emberek, akik képesek megölni a prémjéért egy ilyen állatot. Visszatartottam a lélegzetemet, hogy meg tudjam állni az utalást a különböző zürichi raktárakban tárolt cobolybundáira. A róka elfordult tőlünk, és eltrappolt dél felé a gleccser napsütötte, jéghidegen fénylő felületén.

Az egyik indiai nő elővett egy távcsövet a hátizsákjából, és az eltűnő rókára szegezte a tekintetét, bennem pedig egy, az Antarktiszról szóló Werner Herzog-film egyik jelenete idéződött fel, amelyben egy királypingvin egyszál magában kiszökdécsel a jégshivatagba, szembe a biztos éhhalállal. A pingvin magányos vándorútra indult, solus rex, a kétezer kilométerre lévő Déli-sarkra, és még csak sejteni sem lehetett, miért. A madár ki- és elrohanása saját álomidejének kezdetét jelezte, amelyben egy lény, kívülálló számára megfejtethetetlenül, útra kel, nemcsak azért, hogy fölkeresse saját fájának térbeli koordinátáit, hanem hogy bizonyosságot szerezzen az ősről, akiknek szelleme folytatja a világ megteremtésének műveletét.

És ugyanígy volt ez az anyámnál és a számonkérő vádjaiával; fél perc múlva már el is felejtette, hogy bizonyos igazságok olyan élesen megfogalmazva buktak ki belőle, hogy az ember legszívesebben öngyilkos lett volna. Persze az is lehetséges, hogy a szemünk előtt felbukkant róka vezette rá arra, hogy az iménti gonoszkodásrohama túlzó és helytelen volt, de ez nem igazán volt valószínű. Mindenesetre eléggé magába roskadt, miután eltűnt a róka, lehunyta a szemét, és keze szinte reszkette tapogatózott a pénzes zacskó, a vodka és a tabletták felé, a gleccsernap pedig kíméletlenül süttött le továbbra is odafönről a mi kis tableau vivant-unkra.

X.

A történet egészét illetően be kell vallanom, hogy soha nem olvastam semmit Guy Debordtól. Pár napja elmentem Zürichben erre a filmes rendezvényre; úgy akartam tenni, mintha érdekelne az ilyesmi, ám valójában csak a műveltségemet akartam fitogtatni, ahogy apám a pénzével vágott föl. Csak az volt a nagy különbség, hogy apámnak tényleg volt pénze, míg bennem egy szikrányi intellektus sem volt. Debord *La Société du Spectacle*-ját pár mondat után abbahagytam, sosem olvastam Hegelt; Lukácsot meg a többi marxistát pedig se nem értettem, se nem szerettem. Ennek ellenére felismerem vagy föl kellett ismernem, hogy az egyetlen mód arra, hogy a pénzzel értelmesen bánjunk, az, ha elosztogatjuk. Kivettem hát valamennyi pénzt a műanyagzacskóból a vodkásüveg és a tabletták mellől, jókora csomót markoltam ki, s mielőtt anyám bármit mondhatott vagy egyáltalán észrevette volna, mi történt, már ott álltam az indiai hölgyek előtt, és megkérdeztem, hogy odaülhetek-e hozzájuk egy kis időre. Ide-oda ingatták a fejüket, és kézmozdulattal jelezték, hogy foglaljak csak helyet, majd megkérdezték, hogy svájci vagyok-e és kiismerem-e netán magam a hegyekben. Nem, nem,

mondtam én, nekik akarom ajándékozni ezt a pénzt. Olyan hatvan- vagy nyolcvan-ezer frank lehetett, amit a kezemben tartottam. Rendeztetni kezdtem a bankjegyeket, és kezdtem őket egymásra rakni, nem lett belőlük vastag köteg, talán úgy kétfélt, és amikor megvoltam vele, az asztallapon odatoltam a három hölgy elé. Egészen megdöbbsentek, mindhárman fölemelték a kezüket, és azt mondták, elnézést, de semmiképp sem. Semmiképp nem fogadják el, semmi esetre sem, s közben egyikük energikusabban tiltakozott a másik kettőnél.

És hirtelen, ahogy az megesik néha, széllökés jött a semmiből: szélroham támadt a jobb kéz felőli mély szakadékból, valósággal látni lehetett a szelet, ahogyan áthatal a kordonrácson, porhavat kavart fel, papírfecniket és érthetetlen módon egy kevés tölgylombot is; örvény lebegett a levegőben, egy kis forgószelel, aztán a szélroham, mint egy láthatatlan kéz, végigsöpört az asztalon, és elrepítette, vagy még inkább magával rántotta az egész bankjegyhalmot. A színes ezerfrankosok pörögtek a ritka levegőben, majd levitorláztak a szakadékba, csak úgy egyszerűen. Mindnyájan lenéztünk a szurdokba, mint akik jégge dermedtek, úgy bámultunk utána az eltűnő bankjegyeknek. Senki nem próbált egyet sem elkapni.

„Menjünk vissza, Christian”, mondta anyám.

„I am very sorry”, mondta az egyik hölgy.

Egészen megtörtnek és elkámpicsorodottnak látszottak, mint a kisgyerekek, akikről elvették a játékaikat. Egyikük, ki tudja, miért, többször megtörtölte a keze fejével a száját. Visszamentem anyámhoz, magamhoz vettem a műanyagzacskót a maradék pénzzel, az üveggel és a tablettákkal, és segítettam anyámnak fölállni.

„Peut-être que vous auriez dû le pendre”, mondta anyám, és levette a napszemüvegét.

Az indiai hölgyek értetlenül néztek rá. Egyikük vállá önkéntelenül rángatózott.

„She means to say you should maybe have accepted it before it all blew away.”

„Yes. Such a shame. We are really very sorry, madam-ji”, válaszolták.

Annyi baj legyen, gondoltam. Rendben van ez így. Felhők érkeztek; hidegebb lett.

„Gyere, mama.”

Winterthur pszichiátriai klinikája brutális épületek együttese volt egy sötét vegyes erdő szélén. A belső falak sárgára lakkozott betonból voltak, a lépcsőházba vezető, valamint az egyes osztályokat elválasztó, és kizárólag távvezérlővel nyitható ajtók acélháloval megerősített üvegből. Rideg volt minden, állott étel és Sterillium szaga a levegőben. Férfiak és nők ültek székeken, mormoltak maguk elé és bámulták a falat. Némelyek szüntelenül kiabáltak, mások teljesen csendben voltak. Anyámat a nyolcvanadik születésnapja előtti napon szállították be ide kényszerbeutalóval, miután Zürich kantonban már egyetlen kórház sem akarta fölvenni. Mind elutasították az én Kracht aszszonyomat. Winterthur maradt az egyetlen lehetőség.

Ezzel nyugtatgattam magam újra meg újra, különösen most, amikor percről percre és óráról órára erősödött az az érzésem, hogy anyám már egyáltalán nem elmebeteg – talán soha nem is volt az. Talán az elmúlt negyven év, tehát az én negyven évem megváró eseményei, akárcsak az azt megelőző negyven év eseményei és életének az egész kegyetlen reaktorkatasztrófája voltak számára mindközönségesen a *normalitás*. Talán

a nyomorúságot, az egész nyomorúságot csak én fújtam föl, mi több, talán én magam okoztam. Jóságos isten, gondoltam, hát miről beszélgethetnénk mi még itt. Ez az egész gleccser, meg az egész világ, benne az emberekkel...

Milyen lehetett valójában feleségnek lenni apám oldalán? Milyen volt vajon az apjánál, a nagyapámnál? Az SS-igazolvány, az arany pártjelvény, a különböző kízőkamrák, és a nagy, évtizedes, évszázados hallgatás, a makacs, mindenbe beivódott, betokosodott, kőkemény hallgatás, mindez csupán álom volt, egy véget érni nem akaró, naiv, csúf álom? A könyökénél fogva támogattam; fáradtan legyezett a kezével, fejében nézetek és hozzáállások gurultak ide-oda, akárha a koponyája falai egy biliárdasztal oldalfalai lennének, és a gonosz gondolatok odabent sima, színes elefántcsontgolyók.

*Elfenstein**. Így hívták a winterthuri pszichiátriai klinikát. Elfenstein klinika. Egy hospice-klinika, gondoltam akkor, soha nem kerül ki onnan élve anyám, soha többé nem fogja látni a hófödte hegyeket vagy a színes üveglámpáit a szitakötő-motívumokkal, és nem fogja a színes magazinjait lapozgatni. Soha többé nem fog lepillantani a Zürichi-tó szemképráztatóan villódzó vizére (gondoltam), miközben a lemenő napnak a panorámaablakokon ferdén besütő sugarai elsápasztják a falain függő olcsó expresszionisták színeit. Soha többé nem fog a palackzöld selyemkanapéján üldögelni, nem fogja a csupasz reumás lábujjai között érezni a fehér Lambswool Dhurrie szőnyeg csiklandozó bolyhait, soha többé nem fogja elfelejteni megöntözni a muskátlikat, mert már reggel sokat ivott. Soha többé nem fognak, gondoltam, felbontatlanul halmozódni a Ferragamo cégtől érkezett számlák borítékjai, soha többé nem fog élvezhetetlenné penészedni a hűtőben a szeletelt sajt, soha többé nem fog a Bukovinából érkezett házvezetőnő egyik kezében tollseprűvel, a másikban anyám pénztárcájából lopott, összegyűrt százfrankosokkal átosonni a lakáson.

Anyám engedelmesen fogja nyeldesni az Elfenstein ápolóitól egy műanyagpohárnyi csapvíz kíséretében naponta kapott tablettákat, nem úgy mint eddig, a fürdőszobaszekrényből tetszése szerint választott saját dilibogyóit. Nem fog többé áradozni Stendhalról meg a többi imádott franciájáról, mert ez ott már senkit nem fog érdekelni. Goromba gondolatai, amelyeket rosszindulatú mondatokban tolmácsolt, egyetlen jelentéktelen hang lesz a többi zavart elme kakofon kórusában, egészen halk a Bonaparte Napóleonok, Joszif Sztálinok és Albert Einsteinek és társaik mellett, alig hallható öregasszonyhang az Elfenstein férfilakóinak elviselhetetlenül hangos és disszonáns hangjai közt.

Apró, egészen apró gyermekként keletről menekült a szüleivel a szovjet hadsereg elől, Bleicherödéből vagy Blankenfeldéből vagy Budweitschenből vagy Bystrzből. A szüleinek keleten volt parasztagazdaságuk, és aztán, amikor *jött az orosz*, megpakolták a bőröndjeiket, és besoroltak a nyugat felé tartó hatalmas emberfolyamba, Schleswig-Holsteinbe igyekeztek, mert oda az angolok vonultak be, akik, ez a hír járta, *a legrendesebben bannak* a németekkel.

* A szavak (*Elfenbein* [elefántcsont] – *Elfenstein*) összecsengése, bár nyilván van poétikai jelentősége, sajnos nem adható vissza magyarul; nincs hasonlóan hangzó szavunk az elefántcsontra. (Az *Elfenstein* egyébként *tündér*- vagy *törpésziklá*-t jelent: különféle mesebeli lények gyűjtőneve az *Elfe*.) [A ford.]

És ti hogy bántatok a zsidókkal, kiabáltam én mindig, aztán bezárkóztam a vendégszobába a tető alatt, és megállíthatatlanul és kétségbeesetten telesírtam a párnát. És az oroszokkal, a görögökkel, a dánokkal? Eleresztették a fülük mellett a Sylt-szigeti Kampenben, a nádtető ház biztonságában, mindhalálig ignorálták; örökös hallgatás volt és dúdolás a fülesfotelben, tojáslíkőr-kortyolgatás az esti híradóig, aztán kikapcsolták a tévét, ráksalátás szendvicset ettek, és olyan levelezőlapokat cserélgettek a régi bajtársakkal, amelyeken Wilhelm Petersen és Fritz Baumgarten képei voltak láthatók, a tibeti expedícióról készült képes albumokat nézegettek, és szorgos bélyeggyűjtés folyt: az elmélyült figyelemtől a szájuk sarkából kikandikáló nyelvvél a forró vasaló gőze fölött csipesszel választották le a bélyegeket a borítékokról, roppantul vigyázva, nehogy megsérüljön a fogazatuk.

Aztán valamikor felfedeztem David Bowie zenéjét, amellyel a *Ziggy Stardust and the Spiders from Mars* című albumon találkoztam először. Ez volt az a világ, amely a lehető legmesszebb volt Fritz Baumgartentől. Nemcsak a számaim tudtam egytől egyig kívülről. A kazettás magnóból szóló zenével a fülemben, arcomon anyám sminkjével Polaroid-fotókat csináltam magamról, amelyeken beszívom a gyerekarcomat és szóke hajamat borotvahabbal állítom föl. Irigyeltem Bowie-t a ferde fogaiért, és hetekig törtem a fejem, hogyan tudnám úgy letörni vagy egy drótból barkácsolt fogszabályozóval titokban úgy odébbtolni a helyükről a fogaimat, hogy úgy nézzenek ki, mint az övéi. Még az egyik metszőfogamat is megpróbáltam kivenni egy téglával, de csak a hegye törött le, a felső negyede, amit aztán a zweisimmeni fogorvos, a félelmetes Nacht doktor, akihez anyám némi aggodalomtól hajtva elvitt, megreparált.

„Most épp megint David Bowie-ra gondolsz”, mondta anyám.

„Honnan... honnan tudod?”

Természetesen tudtam róla, hogy mindig mindent tud, hogy képes olvasni a gondolataimban. Látnoki képességgel bír, ezzel kisgyermek-korom óta tisztában voltam. Csak-hogy ritkán mutatkozott meg számomra olyan nyilvánvalóan, mint most. Soha nem kérkedett vele, soha nem használta arra ezt az adottságát, hogy jobb fényben tüntesse fel magát; egyszerűen csak működött benne, mintha nem is lehetne másként.

„Jobban ismerlek, mint hinnéd”, mondta.

„Rendben. Milyen számra gondolkod most?” Egy négyest képzeltem el; középagnaknak, pirosnak.

„A négyesre.”

„És milyen színű az a négyes?”

„Piros.”

„Egyszer el kell árulnod, hogy csinálod.”

„Nem tudom megmondani neked; ha akarnám, se. Egyszerűen egy piros négyest látok.”

„Még egyszer, jó?”

„Gyerünk.”

„Mire gondolkod most?”

„Egy kártyalapra. Nem; egy kártyapaklira. Egy faasztalon van.”

„Igen. Pontosan. De hát ilyen nincs!”

„Látod, hogy van.”
„És ki van még a szobában?”
„Az apád.”

Én nem örököltem ezt a képességét, én csak az átlagosnál valamivel könnyebben találom meg elveszett vagy ismeretlen helyen kallódó tárgyakat.

„Ha mindent tudsz, akkor miért nem tudod soha azoknak a történeteknek a végét, amiket mesélek neked?”

„Hogy érted ezt?”

„Mindig azt kérdezed, hogyan végződik a történet. És hogy meséljem tovább. Mikor pedig tudnod kéne, mi történik.”

„Túl fárasztó nekem a világ összes történetét követni, és előre tudni a végüket.”

„De ha akarnád, tudnád.”

„Tudnám. De tényleg túl sok lenne. Túl nagy lenne a tér. Mint a *Funes el memorioso*-ban.

„Borgesnél.”

„Ahogy mondd.”

„Tudod, mi a történet címe németül? *A kérlelhetetlen emlékezet*.”

„Látod, ezt például nem tudtam. De azért van fiam, hogy ő megjegyezze ezeket a trivialitásokat.”

Újra beléptünk a fémkabinba, és anyám ismét belém kapaszkodott. Az indiai turistanők ülve maradtak a fapadokon a teraszon, magukba roskadva, deprimáltak. Erős szél fújt a felső végállomás körül, havat kavart föl. Bezáródott az automata ajtó, egy rekedt hang németül, franciául és kínaiul utasításokat adott; néhány koccanás és kattanás hallatszott, majd egy lökés után megkezdődött a gyors ereszkedés.

„Miért félsz ennyire a függőkabinoktól, ha úgyis tudod, hogy nem fogunk lezuhanni?”

„Harminc éve álmodom ilyen szerencsétlenségekről, majdnem minden éjjel”, válaszolta. „Drótkötelestül leszakad ez a fémizé, a mélybe zuhan, leszáguld az hegyoldalon, három kilométer hosszan vagy még hosszabban; a hulláknak már emberformájuk sincs, annyira össze-vissza vannak zúzódva. Vonatszerencsétlenségek, lezuhanó repülőgépek, atyaisten. Adjál csak még egy Zolpidemet.”

„De hát úgyse hat olyan gyorsan. Mire hatna, már rég lent leszünk.”

„Dehogynem. Csak szét kell rágni.”

„Ezt csak úgy kitaláltad.”

„Nemnem; ha szétrágod, gyorsabban felszívódik. A fogínyen keresztül.” A kabin alatt jégpáncélos, csorba sziklafalak száguldottak felénk.

„Nem kapsz most Zolpidemet.”

„De akarok.”

„Sajnálom.”

„Neked elmentek otthonról! Ez az én zacskóm.”

Magasra föltartottam a műanyagzacskót a feje fölé, nem érthette el; csodálkoztam a saját bátorságomon. Erőtenül nyújtózkodott utána; öreg, görbe törékeny asszony, zúzódásokkal az arcán, akinek a kabin falába kell kapaszkodnia, hogy el ne essen.

„Azonnal add ide.”

„Nem.”

Anyám szemmel láthatólag magába roskadt. Ádáz gyűlölet volt a tekintetében, de félelem is felvillant benne. Lefelé görbült a szája sarka, alsóajka remegett.

„És: ebből itt most mi fog kisülni? Hiszen máskor mindent tudsz.”

„Kérlek. Szépen kérlek. Ne legyél ilyen undok.”

„Nem.”

„Kellenek nekem ezek a tabletták.”

„Tévedsz; nem kellenek.”

Félúton voltunk lefelé. Egyszer csak minden figyelmeztetés nélkül megállt a kabin. Az acélórót egyik pillanatról a másikra abbamaradt vibráló zümmögését a szél süvítése váltotta föl. A kötélpálya ide-oda lengett. Ott függünk ötven méterrel a szakadék fölött: egy törékeny fémdoboz selyemszálon.

„Jaj ne”, mondta anyám. Tudtam, hogy ez lesz.”

„Nem tudtál te semmit.”

„Istenem, ne, ne, ne már. Most mit csinálunk?”

„Szerinted mit kéne csinálnunk? Fejenként három Zolpidem és egy nagy korty vodka?”

„Hagyd ezt abba, ne támadj már. Inkább vedd a kezedbe a dolgot. Légy végre férfi.”

„Ha több Ferragamo pulóvert hoztál volna magaddal, most lefejtethetnék őket, és sodorhatnánk kötelet a fonalból. De inkább otthon tárold őket a szekrényedben, felbontatlan csomagolásban.”

„Hogy beszélsz te velem egyáltalán, mondd csak? Honnan jön ez a düh? Ha látnád magadat. Egészen el van torzulva az arcod. Ki van fordulva magából és szét van esve.”

Most mindjárt megint ő kerekedik fölül. Ennyit a hülye dharmacsakráról. Úgy vágtam grimaszt, hogy ne vegye észre, és odamentem a kabin kapcsolótáblájához, hogy szemügyre vegyem. Volt rajta egy piros, egy zöld meg egy fekete gomb. Mellette meg valami berendezés hangszórólukakkal. Először a zöld gombot nyomtam meg, aztán a feketét; az utóbbiról föltételeztem, hogy azzal lehet kommunikálni az ügyelettel. Semmi nem történt. Egyetlen vigasztaló hang se a lyukakból. A kabin továbbra is árván himbálózott ide-oda. Eleredt az eső, vízcseppek gördültek le odakint az össze-vissza karcolt plexiablakokon, majd az erős szélről visszafelé hajtva fölmásztak a plexin. Fölnéztem a felső végállomásra: semmi mozgás. Senki nem mutatkozott, aki törődött volna velünk. Teljesen automatizáltak tűnt az egész felvonóüzem. Hallgattunk egy darabig, mindketten sértődötten.

„Vajon mikor fog besötétedni?” kérdezte anyám az arca előtt legyezgetve-simogatva a levegőt. Egy szónok, egy demagóg mozdulata volt. „Csak úgy hangosan gondolkodom. Nyilván nincs rosszabb annál, mint ég és föld közt lógni éjszaka.”

„Hagyj békén.”

„Ah, még ezek az allűrök is! Elcipel ide, egy gleccserhez, engem, a nyolcvanéves aszszonyt, aki nem tud rendesen járni, és zacskóba kell végeznie a szükségét. Aztán meg megjátssza a grandseigneur.”

„Hidegen hagy.”

„De az nem hagyhat hidegen, hogy sztómazacskót kell cserélnem. Mégpedig azonnal.”

„Miért nem mentél el fönt a végállomáson a női vécébe?”

„Azért, Monsieur, azért, mert egyedül nem tudom kicserélni ezt az istenverte zacskót!” kiáltotta.

„Akkor majd most megtanulod.”

„Nem én.”

„De bizony.”

„Ne légy ilyen szívtelen. Pont olyan vagy, mint apád, ugyanolyan hideg és érzéketlen. A szemed tisztára az övé: ezek a megfagyott szemek, híján minden emberinek, jég-szürke, mint egy automatáé. Lélektelen vagy, és jéghideg.”

„Nekem zöld a szemem.”

„Az lényegtelen. De csak nem fogod nyomorultul elpusztulni hagyni a saját anyádat?! Mindjárt meghalok.”

„Ezt hogy érted?”

„Ahogy mondom; az orvosok nagyon szigorúan meghagyták a műtét után: *okvetlenül* időben kell zacskót cserélni; erről sosem szabad megfélekedezni. Mert ha túlságosan megtelik, akkor visszatorlódik, és elkezd visszafelé folyni az egész koktél a hasüregbe, és az ember szó szerint a saját szekrénumaiba fullad bele.”

„Tényleg?”

„Ha mondom, gyermekem. Ezt mégsem kívánhatod anyádnak, vagy igen? És mint-hogy rettenetes akrofóbiám van, úgy fest a dolog, mintha folyamatosan hasmenésem lett volna a félelemtől. Biztosan kipukkadásig teli van a zacskó. És a tetejébe be vagyunk ide szorulva a magasban ebbe a kabinba, se egy takaró éjszakára, se enni-, se innivaló. Na jó, egy fél üveg vodkánk még van, de úgy értem, víz egy csöpp se.”

„Vízet tudok szerezni, ha kinyitom itt ezt a billenőablakot, és kitartom az esőbe ezt a szemetesvödröt.”

„Nagyon jó. Remek. Elkezdted használni az eszedet. Így a helyes.”

„Tegnap még azt mondtad, hogy víz nélkül sehová nem mész.”

„Ezt mondtam? Nem emlékszem.”

„De, de; amikor azt a történetet meséltem Mary Watsonról, aki szomjan halt a csecsemőjével Howick Islanden.”

„Mindig nagyszerűek a történeteid. Ha épségben lejutunk innen, mesélsz nekem még egyet, jó?”

„Hármat.”

„Oké, hármat”, mosolyodott el. „De most légy szíves, segíts a sztómával.”

Letérdeltem elé a kabin padlójára, és óvatosan föl húztam a hasán a kiskabátját. Kigomboltam az alsó gombokat a blúzán, és megtaláltam a bészszínű zacskót, amely valóban nagyon tele volt. Szégyenlősen félrenézett, el a fejem fölött. Odakint esőbe ment át a havazás, az üvegre csapódó vízcseppeket puhán sodródó hóhelyek váltották föl.

„Megvan; sikerült. Most meg még a hó is esik. Mikor még csak koraősz van.”
 „Tudod, kik voltak?”
 „Mármint kicsodák?”
 „Hát fönt az a három nő. A kilátóterazon.”
 „Nem. Te ismered őket?”
 „Ők voltak a három boszorkány a Macbethből.”
 „Ah, menj már!”
 „De, de. *Föl, s el innen a ködön át!*”
 „De miért kéne nekik a mi történetünkben fölbukkanniuk?”

A billenőablakhoz mentem, és kihajítottam a teli zacskót a hópiherajzásba. Anyám visszatúrte a blúzát a nadrágjába, és rám pillantott. Elhitettem magammal, hogy valami hálafélét látok felvillanni a tekintetében.

„Magukat a nőket kellett volna megkérdezned”, mondta. „Száz százalék, hogy megmondták volna.”
 „De akkor miért nem szippantották vissza varázslattal az elfújt pénzt?”
 „Eh, pénz! Gondolod, hogy ilyen nagyhatalmú lényeket érdekel pár frank? A boszorkányok az átváltozást jelképezik. Semmi jót nem jelent a felbukkanásuk.”

Így ment ez: csupa ilyen sületlenség. Komolyan jócskán megviselt. Mindig ez a fél-tájékozottság, és hozzá anyám magabiztossága, hogy ha elég meggyőző lendülettel adja elő, akkor senki nem fog semmire rákérdezni. És ugyanakkor volt látnoki képessége is. Nem lehetett eligazodni anyámon, ahogyan semmi máson sem lehetett már eligazodni.

„Tennünk kell valamit, hogy kiszabadítsanak innen.”
 „Add csak ide a vodkásüveget”, mondta anyám.
 „Valahogy folyton körben forgunk.”

Tatár Sándor fordítása

Christian Kracht (*1966, Saanen) svájci író, forgatókönyv- és újságíró. Rendkívül mozgalmas élete során számos helyen élt hosszabb-rövidebb ideig (már gyermek- illetve ifjúkora is – többek közt – több internátusban telt), például az Egyesült Államokban, Kanadában, Dél-Franciaországban, Új-Delhiben és Bangkokban. Élményeiről, tapasztalatairól a sajtóban tudósított, cikkei utóbb összegyűjtve kötetben is megjelentek. Eddig hat regényt publikált (ezeket harminc nyelvre fordították le, illetve közülük többször színpadi változat is készült). Számos irodalmi díj kitüntette. Az itt közölt részlet legutóbbi, *Eurotrash* című regényéből (Kiepenheuer Witsch, 2021) való, amely megjelenésének évében fölkerült a Német Könyvdíj rövidlistájára, az idén pedig elnyerte a Svájci Irodalmi Díjat.

Tatár Sándor (1962) költő, műfordító a MTA könyvtárának munkatársa. Törökbálinton lakik. Verseskötetei a Kalligramnál: *Requiem* (2006), *Haalaadaas* (2021).

ki mondja majd ki?

versek Thomas Bernhard nyomán

a rigó nem dalol

meséltem nékik
a rigóról mely nem dalol
az almát a körtét féreg rágja
szél és süvöltés és valóság
kétségbeeséseim kavicsai
a mindennapok csúszlijában

üres házakban harangoznak
szavak keresnek szavakat
mindenki látja a bokrot
mindenki látja a tüskét
töviskoronákból olvassa ki
a múltat s a jövőndőt

mit akar tőlem a nappal
mely csak átvonult országomon?
a bárányok gyülekeznek
biztos az én országom ez?
a rigó nem dalol a féregről
amely az almát és a körtét rágja

madárrajok

versed fölött madárrajok kószálnak
egyedül vagyok velük
egyedül vagyok a madarakkal
s a dallal

ülök műanyag asztalomnál
semmit sem tudok a pusztulásról
hogy írva van helye ideje a halálnak
a példabeszédek kutyája széttép

keselyűk köröznek versem fölött

visszarepült a bumeráng

koszlott cipők álldogálnak
a mocskos bejárat előtt
szavak keresnek szavakat
ki kérdezi
ki mondja majd ki nevemet?

keserűségem csokrával kezében
ki álldogál a Hold sarlója alatt
ahol apám cipője elkopott
ahonnan elszívítottak a lelkek
ahová visszarepült a bumeráng

arcomat bogáncs szaggatja szét
meg ne próbálj vigasztalni
koszlott cipőimet elrabolni
szólnom mily nehezemre esik
hallgatnom mily nehezemre esik

a mocskos kijárat előtt
koszlott cipőinket
ki szaggatja szét?
ki mondja majd ki
ki hallgatja majd el nevemet?

Debreczeny György 1958-ban született Budapesten, jelenleg is itt él. Könyvtárosként dolgozik. Eddig 15 verseskötete jelent meg, a legutóbbiak: *ezen a szép napon: Thomas Bernhard breviárium* (AJ Téka Kiadó, 2019), *Három menetben, kollázs nélkül* (AJ Téka Kiadó, 2020), *nincs semmi, Tandori úr: Tandori-kollázsok* (AJ Téka Kiadó, 2021).

A legjobb forgatókönyv szerint

A piacon, az Erzsike-húsbolt előtt futok össze Téglás Ricsivel. Nem találkoztunk vagy öt éve. Én szalonnát készülök venni, ő, azt mondja, kolbászt. Megkívánta a rakott krumplit estére.

Csak úgy, egyedül, kérdezem.

Persze, simán betolok egy tepsivel, nem nézed ki belőlem? Gyerekesen felvihog. Enyhén meggörnyed, az arca elé kapja a két kezét, trágárság kimondását próbálgató kölyök a napközis tanár háta mögött. Annyira azért nem volt vicces, de udvariasan elvigyorodom. Beugrik, ahogy egy hajnalban valami kondér aljáról kapartuk fel a gulyásmaradványokat a Téglás Ricsivel. Találtunk egy zacskó sparos mogyorós pufit, bele-szórtuk, hátha magára szed valamit a szaftból. Persze száraz maradt, gusztustalan volt az egész így is, úgy is, azt tömtük magunkba pusztá kézzel, fuldokolva.

Kérdezem a Téglás Ricsit, merre tovább. Haverkoddunk egy időben, de sosem voltunk azért országos cimborák. Azt mondja, ő végzett, beugrana még egy boltba festé-kért, aztán haza, ma szabadnapos. Ha van kedve kicsit dumálni, én még veszek az eme-leten kutyakaját, utána szívesen elkísérem egy darabon. Igazából, bár ezt nem mon-dom neki, csak nincs kedvem hazamenni. Húzom az időt. Téglás Ricsit mindig amo-lyan töltelékembernek gondoltam, elégséges ürügynek a tovább maradásra.

Van kutyád? Milyen kutya?

Francia buldog. Igazából nem az én kutyám. Sosem tartanék ilyen kutyát magam-tól. Eredetileg a férjemé, szabadkozom, nem egészen érteni, minek. Tudod, ilyen élet-képtelen állat, rőfög, horkol, az arca így belapítva, lendülök neki, nagyon aranyos per-sze, visszakozom aztán büntudatosan, sajátomként szere-

Van férjed? Nem mondod! Mióta?

Még elég friss, augusztusban volt az esküvő.

Gratulálok. Menő.

Köszí. Igyekszem úgy mosolyogni, még a nagy nap élményétől harmatosan, amint az egy friss házashoz illik.

Biztos mindenki megkérdezi, milyen érzés.

Hát ja.

És milyen érzés, vihogja Téglás Ricsi.

Amúgy nem tudom. Ugyanolyan, mint előtte volt. Szuperstabil a csávó, életem első működő kapcsolata, válaszolgatok kissé kelletlenül, pedig amit mondok, igaz.

Szinte menekültem a piacra, miután aláírtuk a babavárós papírokat, mintegy negyven perccel ezelőtt. Be sem akartam menni a bankba. Síri hangon közöltem, hogy úgysem lehet gyerekünknél, mert elmebeteg vagyok. A férjem különösebb érzelmi bevonódás nélkül várta végig a jelenetet.

Téglás Ricsi azt mondja, nincs vele semmi extra. Most felkérték egy ilyen nagyobb melóra, egy régi raktárépület homlokzatára fog fújni, valami underground teknős hely. Ha érdekel, mutat róla terveket. Megállunk, Téglás Ricsi elém tolja a telefonját. Közlebb húzódok, hogy jobban lássam.

Adja, bólintok elismerőn. Amúgy tényleg nem rossz. Jobb, mint amit vártam. Hátrább lépek, lopva Téglás Ricsin is megszánkázatom a pillantásom.

Próbálkozom, szerénykedik Téglás Ricsi. Mindig ilyen volt. Ha megdicsérik, lehajítja a fejét, lesüti a szemét, zavartan nevetgél.

A bankban próbáltam a helyzet komolyságához illően viselkedni. Felesleges végigolvasni, instruált a férjem, és mutatta, hol írjam alá. Oké, persze, csak semmi ne kerülje el a figyelmünket, fontoskodtam. A férjem megnyugtatóan, hogy ő már alaposan áttanulmányozta ezeket, ne aggódjak.

Téglás Ricsi egészen kikupálódott. Nekem akkoriban, a hajnali gulyástunkolás idejében tetszett kicsit a Téglás Ricsi. Talán még a tetszés is túlzás. A középkategóriás tartalékcávók készenléti kartotékjában szunnyadt az elmém egy hátsó rekeszében. Elő lehetett rántani, ha tényleg nem akadt más, akin rugóztathattam örökké dologra éhes agyam. Lágyan semmilyen az arca, hamar halványulnak a vonásai az emlékezetben, bármit rá lehet vetíteni.

Szerinted mennyit kéne kérnem egy ilyen munkáért, szegezi nekem váratlanul Téglás Ricsi. Hosszan a szemembe néz. A szeme kék, semmilyenkék. Sosem tetszettek a kék szemű pasik. Csak mert te olyan jó önérvényesítésben.

Één, adom az értetlent. Valami moccan bennem. Ezt honnan veszed?

Néha belefutok dolgaiddba Instán. Jól csinálod. Nekem is így előtérbe kéne tolnom magamat, nem?

Azt mondják, ja, a személyes cuccokkal lehet több követőt szerezni, hümmögök bizonytalankodva, több fotó magadról, ilyenek. Nem értem, mit álszerénykedem, mostanában szégyentelenül toltam az önmarketinget. Mintha Téglás Ricsi viselkedéséhez próbálnék idomulni, hogy ne legyek befogadhatatlanul sok.

Nem tudom, dűnnyögi maga elé. Húszszet adtak ezért a falért. Nem valami sok, nem? Tényleg nem.

Jó, tudod, referencia, mentegetőzik. Az is számít, nem? Ha gyűjtöd a referenciákat. Nem? Én még nem vagyok akkora név.

Miért, én mekkora név vagyok? Önironikus puffentéssel ereszttem ki a levegőt a mellkasomból, amelynek tagadhatatlanul nőtt a térfogata Téglás Ricsi feltételezésétől.

Hogyan is volt ez annak idején, kaparászom az emlékezemben, mint egykor a gulyásmaradványok után. Átvágás a ködös Petőfi hídon valami taghoz a Boráros térre, megmenteni a haldokló házibulit. Jó, hogy eljöttünk, valami ilyesmit mondott a Tég-

lás Ricsi rám sandítva, amit lehetett úgy érteni, hogy jó, hogy felmegyünk a taghoz, de én mégsem úgy értettem, és szerintem a Téglás Ricsi sem úgy értette, vagy legalábbis nem csak úgy, és rémlik, hogy még a karomon is végigsimított közben. Mindezenesetre hozzám ért.

Nincs kedved beülni valahova, kérdezem. Zavar, hogy a Téglás Ricsi vagy maga elé motyorász dolgokat, alig érteni a Váci út zajában, vagy mélyen a szemembe néz, mintha nálam lenne a megoldás, akkor viszont megáll, nem haladunk semerre, ácsorgunk, rugóztatunk.

Lehet amúgy, hogy nem ért hozzá a karomhoz, vagy éppen hogy megfogta a kezem, de az máskor volt, és most több esetet kutyulok össze a kondérban, amit hiába is próbálok tisztára kapirgálni, annyi az odaégett emlékmáradvány. Tulajdonképpen honnan ismerem én ezt a gyereket? Olyan evidensnek tűnik, hogy Téglás Ricsi mindig is volt, van és lesz, de jobban meggondolva egészen mostanáig eszembe sem jutott, hogy egyáltalán létezik. Ő meg néha belefut a dolgaimba Instán. Belefut. Néha. Csak úgy merő véletlenségből. Hát persze.

Délután kettőre jár. A pultnál egymásnak passzolgatjuk, udvariaskodás és idétlenkedés határán egyensúlyozva, ki kérjen előbb.

Egy dupla presszót, elégelem meg az dolgot, egy pohár vízzel.

Akkor még egy ilyet, teszi hozzá Téglás Ricsi.

Egymást méricskéljük.

Nem sörözöl, bököm ki végre.

Hat éve semmit.

Aztakurva. Én meg négy. Több mint négy.

Szóval babavárót vettünk fel, mert vidékre fogunk költözni. Megvan a ház, kifizetjük a foglalót a spórolt pénzünkből. Nagyrészt a férjem spórolt pénzéből, nem érzem, hogy sokat hozzátettem volna a sztorihoz. A férjem vagy tíz éve spórol, én pedig még öt éve sincs, hogy egyáltalán próbálok bánni a pénzzel. Előtte anyámékat pumpoltam.

Téglás Ricsi hat éve kötött ki egy rehabon. Másfél évet volt lent, aztán ott is maradt egy ideig, a közeli kisvárosban. Félutasházban lakott, építkezéseken, gyárakban dolgozott. Nemrég jött vissza Pestre. Egy CopyGuruban melőzik, szabadidejében graffitizik, próbál pénzt is keresni belőle, de az nem mindig jön össze. Felbátorodik, több munkáját is megmutatja telőről. Közelebb húzódunk egymáshoz. Majdnem összeér a kezünk, de látom, ő is kínosan ügyel rá, hogy azért mégse érjen össze. Nem is tudtam, hogy ilyen tehetséges.

Csak hallod, közben meg arra gondolok, hogy ez annyira gyerekes. Nem? Itt tartani harmincnyolc évesen. Hogy megyek ki hajnalban a Filatorigátra vagy a népszigeti hajógyárba vagy mit tudom én, hova, kinn vagyok elsőnek, én maradok utolsónak, ha esik, ha fúj, megy a fülemben az ilyen dicsőséges zene, és akkor valami hősnék érzem magam. Vihog saját magán.

Miért gyerekes?

Hát hogy ennyi. Nem vagyok művész, érted, ez semmi. Vagy szerinted az vagyok, fürkészi az arcom reménykedően. Téglás Ricsi tőlem vár választ élete nagy kérdésére. Követ Instán, ki tudja, mióta. Kék a szeme, ebben a fényben borostyánsárga gyűrű övezi a pupilláját. Egészen szép. Hol ezt gondolom, hol azt, bizonytalankodik Téglás Ricsi. Neked megjelennek dolgaid, benne vagy egy közegben, én meg elköltök húszezretet festékre, kimegyek, megcsinálom, és lehet, hogy másnapra lefújják.

Lefújják?

Persze, bólint a körülmények hatalmának kijáró szelíd alázattal. Nem ismernek, nem vagyok benne azokban a körökben, simán lefújják. Kijön, ráfirkál valamit másfél óra alatt, simán ráfirkál valamit az egész napi munkámra. Ez van. Azért van ebben is tanítás.

Mint az ilyen homokból kirakott mandalák, mormolom elgondolkodva.

A mosdóban az arcomat méricskélem. Híztam mostanában. Eddig fel se tűnt, hogy ennyire. Nem tetszem magamnak. Az a baj, hogy arca hízom. Egy fénylő lepény az arcom, és még csak smink sincs rajta. Megmosom, áttörlöm.

Ülök Téglás Ricsivel szemben, a második kávéfőző fölött. Téglás Ricsi velem szemben ül, a második kávéja fölött. Nevetünk, hogy ugyanazt csináljuk, amit régen, csak most kávéval, csokival, Instával, Netflixszel, munkával, rakott krumplival, bármivel. Téglás Ricsi egészen érzékletesen beszél az esti sorozatnézős falásrohamairól. Nem rossz a humora, pedig úgy emlékeztem, kínos poénjai vannak. Elég vicceseket mond, csak nincs mindig arányban a felvihogása mértéke adott poén ütősségével. Erről és a kajás sztorikról beugrik megint a gulyás vagy talán egy másik alkalom, egy másik konyha, mindig telefüstölt konyhákban hédereltünk, beugrik a Téglás Ricsi jóleső és önkritikátlan, szándékosan bő lére eresztett bőföggése. Bőföggéssorozata. Ültem ott, androgünné szívva, és igen, igen, most beugrik. Szinte közömbösen állapítottam meg, valahonnan a légüres magasból szemlélve az egész jelenetet, hogy sosem tetszettem a Téglás Ricsinek.

Pittyen a telefonom. Összerezzenek. A babaváró teljes összege a számlámon. Mostantól számítva öt év. Harmincöt vagyok. A terapeutám szerint jó anya leszek. A férjem szerint jó anya leszek. A pittyenésre szaporábban kezd verni a szívem. Hirtelen szédítően távolinak tűnik mindaz, amit négy év alatt összeraktam. Ahogy négy év alatt összeraktam ezt az idegent: magamat. Sokszor azt gondolom, csak szerencse volt, jókor voltam jó helyen. De ez tévedés. Én voltam, aki a férjemmel randizva arra gondolt, hogy még most kéne menekülőre fogni, ez a pasi túl normális, ezzel a pasival talán lehetne egy rendezett életem, egy rémületesen rendezett életem, messze túl pszichózisaim komfortzónáján, és én voltam, aki mégis ott maradt.

Téglás Ricsivel a személyiségzavarainkról dumáztatunk, ki milyen diagnózisokat zsebelt be, és hányszor került pszichiátriára. Olyan megmerítkezni a témában, mint régi motyós sztorikat felidézni, az örülettel kacérkodni, beleborzongani saját magadba. Ki kéne szállni, de már nincs megállás, ülünk a pszichovonaton.

Egyébként kurva rosszul esett akkor az a bőföggés, ez az igazság. Kéretlenül és morditalanul tolakszik most az elmémbe, nem való ide, nem való a szemben ülő Téglás Ricsihez sem, aki olyan rendes gyerek, a rendesgyerekség minden szeretetre méltó balfaszágával együtt. Nem igaz, hogy semmilyen az arca. Oké, hát nem is baltával faragott, de egy arc, milyen legyen, van karaktere, van rajta borosta, és jól is áll neki, van mosolya, kedves mosolya. Bájos, bár nyilván nem bájos szeretne lenni, hanem, mint minden, önnön cukiságában ragadt pasi, férfias. Talán tetszem egy kicsit neki. Talán mindig is tetszettem neki. Évek óta követ Instán. Túlságosan felnéz rám, azért nem tett soha semmit.

Á, mióta tiszta vagyok, nem igazán jött össze a csajokkal, sóhajt Téglás Ricsi. Tompa fájdalom a gyomromban. Melóhelyen is próbálok most már nyitni, tudod, beültem velük egyik péntek este, vannak azért aranyos csajok, és így körbenézek, és látom, hogy mindegyiknek ott a faszija, és csak én vagyok egyedül. Téglás Ricsi vihogva kicsire húzza magát, mutatva, ahogy összemegy a felismerés súlya alatt.

Igyekeztem bemesélni magamnak abban a telefüstölt konyhában, onnan a légüres magasból, hogy kit érdekel a Téglás Ricsi, ez a középkeletgőri, bőfőgő, jellegtelen paraszt, örüljön neki, ha egy levegőt szívhat velem, de hát ettem a kefét. Mit mondjak, ettem a kefét. Hogy tegyen már valamit. Legalább érjen hozzám egyszer az életben.

Tuti sikerül előbb-utóbb, biztatom merev mosollyal a Téglás Ricsit. Én is csomót szopódtam az elején. Mindenki belezúgtam, akibe nem kellett volna.

Próbálom egy-egy agyament sztori felvillantásával érzékelteni, hogy egy oldalon állunk a Téglás Ricsivel. Hogy vagyunk mi, az anomáliák, a hibák a rendszerben, és vannak ők, akik kijárják az iskolát, buliznak, szakmát tanulnak vagy egyetememet végeznek, megkomolyodnak, párt választanak, megházasodnak, és mindezt nyilván simán és olajozottan, mindent a maga idejében. Örökösszingli-tudatban élek. A férjem néha szelíden emlékeztet rá, hogy mi már egy család vagyunk, egy egység.

Te mióta vagy együtt a pároddal?

Férjem, szűrom közbe szárazan.

Bocs, igen, a férjeddal.

Aki legutóbb azt is megjegyezte, jut eszembe, hogy észre se veszem, és füllentgetek neki. Nem sokat, tényleg, javult a helyzet, látja, micsoda erővel dolgozom magamon, de például ha elmegyek egy baráti összejövetelre, minek mondom, hogy csak lányok lesznek, ha utána hallja, míg telefonálunk, hogy pasik beszélgetnek a háttérben. És minek mondom, hogy most már tényleg mindjárt indulok, ha utána maradok. Csak mondjam, hogy nem tudom, mikor jövök. Bár akár el is hívhatnám, bemutatathatnám a barátainknak, végül is egy egység vagyunk, férj és feleség.

Jól csinálod az életed, állapítja meg Téglás Ricsi elismerően.

Belül, kopogtatom meg a halántékom, ugyanaz a hülyeség megy, mint neked. Néha azt sem tudom, hogy kerültem ebbe az egészbe.

Hideg vizet loccsintok az arcomra. El fog múlni. Kisétálunk innen, Téglás Ricsi hazamegy szépen rakott krumplit sütni, egyedül, magának, és hazamegyek én is a férjemhez és a francia bulldoghoz, a közös kutyánkhoz, akinek sokáig egyáltalán nem voltam kibékülve a fejformájával, de most már az ágyba is hajlandó vagyok beengedni, pedig veszettül horkol.

A végében nézem meg a Messengert. Mikor jössz, kérdezi a férjem, csinálnék ünnepi vacsit. Mindj indulok, pötyögöm, csak ruhát néztem. Láttá, beszívcskézi. Nem az, hogy ne költsek ruhára, mikor a házra kéne, beszívcskézi. Ír. Találtál vmi csinikét? Semmit, szval tényleg mindj indulok, pötyögöm.

Ott ül a Téglás Ricsi, ahogy jövök kifelé a mosdóból, próbálva nem darabjaimra esni, és szétgurulni a kövezeten, és úgy ül ott, de úgy ül ott, olyan fájdalmasan cukin, hogy legszívesebben felnyalábolnám, a vállamra vetném, cipelném magammal, minden utcasarkon szétölelgetném, szarrá simogatnám, szénné becézgetném, és otthon elrejténém a pincében, hogy legyen egy ilyenem is azokra a napokra, amikor elegendő van a megfontolt, felelős, felnőtt kapcsolatomból.

Nekem lassan indulnom kéne, sóhajtok, igyekezve érzékelteni, hogy kéne, de korántsem szeretnék. Hallom a saját hangom, színtelen és fád.

Meg kell tudnom, hogy legalább tetszem-e neki, vagy tetszettem-e neki valaha, bár mikor, akár csak egyetlen pillanatra is. Erre mintegy öt percem maradt. Konceptiótlanul pakolászom a táskámban.

Míg kifelé tartunk, kétségbeesett megszállottsággal kanalizom össze a tervet. Az egyetlen megoldást. Szerelmet vallok. Ricsi, figyelj, el kell mondanom valamit. Tudom, hogy sosem jöttem be neked, de mindig is beléd voltam zúgva. Ezen a ponton a legjobb forgatókönyv szerint közbevág, hogy dehogynem, ő is belém. A második legjobb forgatókönyv szerint annyira zavarba jön, hogy egy mukkot sem bír kinyögni, és nem akasztja meg a briliánsan felépített monológot, ami egyszeri és megismételhetetlen létének csodájáról, fizikai valójának magasztalásáról és személyiségének különlegeségéről szól, illetve néhány intelmet tartalmaz arra nézvést, hogyan szeresse és értékelje magát jobban. A monológ és Téglás Ricsi elfogódottságának csúcspontján önkéntelenül Téglás Ricsi felé mozdulok, aki, bármelyik forgatókönyv szerint zajlanak is az események, lesmárol, szűziesen, mintha tizenöt évesek lennénk. Én kínlódvá eltolom (drámaibb kivitelenben eltaszítom) magamtól, hogy ezt nem szabad, majd, nem bírva gátat szabni a lelkemben fellobbanó, emésztő szenvedélynek, magamhoz húzom (rántom) egy szenvedélyesebb, immár huszonéves tempót diktáló csókra. Majd szívszagató zene, könnyes elválás. Ezt már gyorsítva pörgetem le, mert közben kiérünk a kávézó elé, a mindent eldöntő vallomás színhelyére, csapó, mehet.

Te merre?

Téglás Ricsi mutatja, hogy merre. Hát én pont az ellenkező irányba.

Jó volt látni, dadogom, dumálhatnánk gyakrabban is.

Ja, ja, igen, lelkesedik Téglás Ricsi. Amennyire ki tudom venni a saját, mindent elborító lámpalázam vakítása mögül, őszintén lelkesedik. Lehet, hogy azért tetszem neki egy kicsit. Vagy simán csak csipázza a fejemet. Nem tudom eldönteni, melyik verzió tragikusabb.

Hazafelé bekóválygok az első utamba eső kínaiba, és összevásárolok minden gejl műanyag baromságot, amit érek. A férjemnek természetesen egy darab sem fog maradni. A csomagolásokat az út széli kukákba gyömöszölöm. A cukor érzéstelenít, lezsibbasztja az agyam. Az első kábító löketek után büntudatom támad, amiért megint hazudozom. Téglás Ricsiről és most már a zugzabálásról is. Szükségem van a titkokra, mintha nélkülük semmi sem maradna egykori magamból, abból a lepukkant, sem férfi, sem nő narkósból, aki cinikusan röhörészve, agyonfalcolt lelkében apróra zsugorodva imbolyog egy gulyásos kondér fölött. Talán szar volt, de ez voltam én, ez voltam igazán én, és ami most van, az a hazugság.

Beugrom a kedvenc rétesezőnkbe is, viszek epres-túrósból két-két darabot, hogy valamivel hozzájáruljak az ünnepi vacsorához. Nagy lesz az öröm. Gépiesen tolom az arcomba a csokit. Megyek hazafelé, megyek a férjemhez szélütötten, táskámban a meglepetésekkel, és azon gondolkodom, hogy tulajdonképpen miért engedem be az ágyba azt a kurva kutyát. ■ ■ ■

Szendi Nóra (1988) író, szerkesztő, kritikus. Volt már biciklis futár, személyi edző és kutyaoctató-tanonc, mostanában vidéken újrakezdőként kísérletezik a veteményesében.

madáretető

kitartó januári hideg, az utak lefagytak,
fogak koccantak, autók csúsztak
egymásba péntek reggel. megdermedt
tájban varjak fekete lombjai tartják
a platánok ágait egybe. két hónapja
nem kereslek, egy hónapja,
hogy károgó sötét felhők kísérnek
át a parkon. most kéne végképp
elfelejteni, úgy gondolni rá, akár
a szennyre. csúszkálók a felfagyott
járdán, csak nehogy végleg hanyatt
vágjon ez a kurva hétköznapi szellem.
átjárja garbóm, csikorgó hideg van,
a park bokrai közelebb hajolnak,
ahogy repeszi sarkam vékony tükrét
az elmúlt teleknek.
roskadozom, akár egy elaggott testben.
pokolba veled, rád gondolok, akitől
mindig is félttem, aki kicsaltad belőlem
a szívet. zörgő, huzatos madáretetőt,
most kint himbálózik a metsző korareggeli
szélben. a parkon át van a munka világa.
varrás menti magány, a fájdalom áthasít.
nyüzsgő semmire kellés, ugyanúgy, mint régen.
szerettem volna kitakarva élni, de helyette
életben tartó meló, mint dunna, társadalmi réteg.
a pofára esés az egyetlen, ami kijózanít.

Kürti László 1976-ban született Vásárosnaményban. Költő, író. A Vörös Postakocsi folyóirat versrovatszerkesztője. Könyvei: *Félszavak* (1999), *Akvárium* (2003), *Alkalmi otthonok* (2007), *Testi misék* (2012), *a csalásról* (2017), *Ahogy én öleltem* (2020), *Apajegyek* (2022).

Kilátás

Folyton kibasz vele az élet. Például nemrég derült ki, hogy anyja el akarta vetetni, hogy az apja győzte meg az ellenkezőjéről, viszont ő azóta ridég felé, hogy bölcsészkarra keveredett jogi helyett. Féléves kapcsolata a szeméttbe ment egy volt osztálytárs miatt, a bérleti díj majd másfélszeresére nőtt. Úgy érezte magát, mint amilyen a vasút melletti kőbányai lakótelep volt, ahova felköltözött Tatáról: ködösnek, fásultnak, pocskék látási viszonyokkal. Mozdulni sehova, továbbgondolni képtelenség, az egyetemen kialakuló identitásába kapaszkodni nehéz, nem szétesni a két diákmunka és az órái között még nehezebb.

A szűk erkélyen dohányzik. Feláll a vizes kisszékéből, befelé megbotlik, nekidől a könyvespolcnak. Az egyik Nádas-kötet a lábujjára zuhan, felordít, bazmegel, a fájdalomtól elhomályosul a szeme.

Ül az ágyon, nézi lassan dagadó lábujját és a *Rémtörténeteket*, eszébe jut az exe, aki egyszer részegen egy bölcsészkar buliban odadülöngélt hozzá és közölte vele, hogy *figyelj, akkora a faszom, mint egy Nádas Péter-kötet*. Ezen elmosolyodik.

Kint az ég, mintha betonnal öntötték volna le. A beton végigfolyik mindenén, eltömi a pórusait, testnyílásait, nincs más, csak a lassan kötő, kilátástalan kőbányai panel, azon túl nem látni tovább, mert nincs semmi, semmi, amit látni érdemes, mellkasa nehéz, tüdőjében téglapor, fejében a kőbányai vonatok dörgése, megállíthatatlan, szíve kalapál, mint a novemberi zivatar, nem bír mozdulni, remegni se a beton alatt.

Felkel a padlóról, kinéz, az ablakon az ólmos vasárnapba. Vízet tölt, mohón issza, beleszuszog a pohárba. Zenét indít a telefonján, végiggörgeti a Neptun-

üzeneteket, ez eltereli a figyelmét, talán el is lazul. Facebookon belefut egy professzora újabb kitüntetésébe. Egy pillanatig mintha lenne valamerre. Csak a szeme szúr borzasztóan. Kiveszi a kontaktlencséit, szemcsepp, erős pislogások. Valami mintha lenne benne. A tükörhöz hajolva szétfeszíti szemhéját, óvatosan kotorászik. Alsó szemhéja alól végül kihúz egy apró, merev szálát. Bármi is volt, nehezen engedett, fájt, ahogy kihúzta, elpattant egy hajszáler.

Elálmosította a szorongás és a novemberi eső. Ledől egy rövid időre. Amikor felébred, még alig sötétedik. A rendetlen szobában homály, pedig már foszlanak az esőfelhők. Márványos hájuk mögül erőtlenül süt a nap, mégis nehezen lát. Megint. A körvonalak felhígultak, szúr a szeme. Betámolyog a fürdőszobába, belemered a tükörbe, megpróbálja kiszedni kontaktlencséit, nem veszi észre, hogy a piperepolcon áznak a lencsetisztító folyadékban, egyre idegesebben kaparja szemgolyóját az ujjbegyeivel, már ég az ínhártyája, talán koszos kézzel nyúlt hozzá, a szaruhártyáját akarja letépni, körmeivel aláférközni, leválasztani, lehúzni, *kurva kontaktlencse, kurva részletek*, ezután végre már nem látja ilyen élesen, milyen kilátásai nincsenek, csak megnyugtató, reménytelen tompaság marad, alig enged ez a rohadt hártya, de meg kell szabadulni tőle, valami állandóan szúrja a szemét, nagyon szúr, le kell fejteni.

Ujjai már használhatatlanra puhultak és síkosodtak, folyik a könnye, a szemöldökcsipesszel kell folytatnia. A virágmintás csipesz hegyes vége végre behatol a hártya alá. Csorog a csarnokvíz, ahogy letépi, az írisz eldeformálódik, kifordul a lencse és a bevérzések gombafonalakként szaporodnak a formájukat lassan feladó szemgolyókon. Már nem is maradnak szemei, mégis nyöszörögve csipkedi ki a helyét, már a hideg csempepadlón görnyed össze, egyre mélyebbre váj, hogy megszabaduljon a szúrástól, remeg kezében a véres-nyálkás, virágmintás csipesz, rángatja a látóideget, végül elájul.

Vaksötétben ébred. A lakótelep néma, mellkasa könnyű, egészen könnyű. Értzi, ahogy arcbőrét összehúzza a száradó könny, biztosan valami meghatót álmodott. Gyorsan visszaalszik, hátha ugyanabba az álomba kerül vissza. Lent valaki hatalmas zajjal bevág egy elektromos rollert a szeméttárolóba. ■ ■ ■

Sámson

Mint egy kézigránát, páncélod kemény,
de az önbecsülés biztosítószége könnyen
kilazul. Szíved földfémekből gyúrta az Úr.
Kezed csupán ököl volt, egyetlen ismereted
a harag. Ahogy a tetemek édes illatát távolról
virágzásnak, úgy a félelmet tiszteletnek hitted.
Áldottak, akik nem a te istenedet dicsérték.

Összeesküdtek ellened, hogy pillanatra sebezhető
légy. Delila nem akart mást, mint hogy leengedd
védekező karod, nyitott szádból híg vadmézként
csorogjon a nyál. Éjjelente arra riadtál, hogy
összeesküdtek ellened, álmodban is ökölbe szorult
a kezed. Mindenki összeesküdött ellened. Éjjeleid
álmatlanul teltek, büszke hajad minden érintésére
összerezzenél, belevakultál a szakadatlan ébrenlétbe.

Valaki aztán motyogott valamit hajadról, *milyen
dús még mindig*, érezted, visszatér erőd.
Ráeszméltél: ha ennyitől függ, jobb dicsőségben
megsemmisülni, mint egy kézigránát.

Fehér beszéd

Hátradőltél végül. Addig költöttél, és költészeted ennyi:
saját fertőzést engedni a világra, borítsa penészként.
Hűlő víz fölött a pára. Jégbe fagyott kócsagokra hó hull.
Föltelnek a nyomok, elfelejtődnek.
Gyapotmező fölött füst. A Kert vadjai szőrüket borzolták,
ahogy kimondtál minket; illettünk ékesszólásodhoz, minden
elhomályosult mellettünk, akár egy gyulladt térd viszonyában.
Annyi dolgot lehet gyűlölni, ha kiolvadnak a nyomok.
Volt egy versed, nagy versed, eluntad félúton, ez maradt
terjedéséből, olajfekete gémek, ahol nyílik a Tigris szája,
abroncsokról lesik a halakat, nincs mit mondaniuk.

Zöldborsó

„A / fagyasztott zöldborsó jó a fájdalomra.”
Anne Carson

Szokása volt a védőnőnek jegelni mindent. Monoklit, horzsolt térdet, törött fogat. A háritás mechanizmusa: látszólag hűsítő kegy, de az oroszlánrész otthonra maradt, sajgó térddel futni, törött foggal rágni. Hálát érezni, amiért magunkra lehet maradni a sebeinkkel. Épeszű nem botránkozik, ha nincs, ami hűtsön, bár a gondviselő feladata lenne biztosítani. Ideális gyerekállapot: aki egyszer gondot visel sosem lesz gonosz. Aztán felnövés, árnyalatok, a fájdalmak kiismerése. Kinő sörénye az oroszlánnak, kiolvad a fagyasztott zöldborsó. Fekélyeid ura te vagy. Odafejt már kirámolva csöpög a mélyhűtő.

Tekeredik

„he didn't know snakes can't kneel or pray”
Marilyn Manson

Ezek a fiúk meztelenek, mint a paradicsomban. Úgy tiltanak, akár isten, atyai erő zúg az öklükön türemkedő ereken. Az atyjuk atyjának atyja, és az ő atyjuk atyjának atyja is ugyanúgy cselekedett: szélesül a csapás napról napra. Ezek a fiúk taposnak, csörtetnek, át az erdőn, ahol ti szombatontként bakokkal táncoltok, lábatok nyomán nem hajlik fűszál. Véd titeket a sűrű, de az ösvények már a föld csontjaiig koptak, mély árkokká. A közeledő csörtetés nem belenyugvással tölti lelketek, kígyókként osontok feléjük, páfrány nem rezdül, ág nem roppan, ezek a fiúk ostobák, de markuk erős. A sarkotoknál akarnak megragadni titeket, fejberúgjátok őket, torkukba haraptok, eszméletlenek, megelőzitek a csapások továbbmélyülését egy, az ágyéknál ejtett vágással, mert isten bőkezű volt a haraggal, nektek is csordult, de eddig és ne tovább.

Nevet sem kap

Krátergyűrű: túlnagyított bombatölcsér. Sugárban szétspriccelt föld, amivel a várost egyenlővé. Fent keselyűk koncentrikus körökben. Látták, amit a kikapcsolt testkamerák nem. A döntéseket, ami alapján kitelepítették őket. Eloszlik a por, tágnak a körök, nem maradt nekik semmi. Figyelmük vektora kitér. Egy tekintet marad, de az már örökké: mivel jár, látod, a pillanatnyi kétkedés. Az emlékezet húzóereje. Nevét vesztí, aki visszanez, eltoltják maguktól a végleg hátat fordítók. Tekintete a kráter középpontjára fókuszál, látja a szent várost, csak azt. A hűség monolitja. Bőrén sóvirágot bontanak az évszázadok, sugárirányban terjedő kristályokkal.

A bárány szeme

Csak látni akarta, elég hited van-e benne,
egyneművé válik-e késed előtt ember és állat.
Elég-e benned az indulat, az elhatározás holtpontján
kiürül a szív, vagy összeszorul? Sajátodnak érzed-e
a kezét, ami a kést fogja? Abban a pillanatban,
amikor a lehető legmagasabbra emelkedett,
és zuhanni kezdett, minden pontosan látszott,
teljesen üres voltál, Ábrahám. Kinek kell
a könnyű tett, megállította kezed.

*Kiálltad a próbát, kedves bábom, bestiám,,
benned a föld erőtlén, mostantól örökké ezeket
a szemeket fogod látni, Izsák pupilláját, ahogy
paranoid téglalappá nyúlik. Látszólag békésen
fog élni, járni, örökíteni, de felkészülten a ragadozókra,
mindig összerezzen a váll fölé emelkedő kezeiktől.*

Endrey-Nagy Ágoston (2002, Mór) Málik Roland-díjas költő, a KULter.hu szépirodalmi rovatvezetője. Az ELTE magyar szakos hallgatója. 2017 óta publikál magyarországi és határon túli online és nyomtatott folyóiratokban. A Fiatal Írók Szövetségének tagja.

ellenvers mint ez van

örökkön él a női nem
örökre szép a kertje
kilábal onnan hős fiunk
elindul körbe szerve

kerülget rendet korszakot
figyelget fordulókat
de sorsot jobbat nem talál
lugasba nőket nógat

kibírni őket képtelen
leszokni róluk szintén
bolondja lányok nesztelen
csókjának s el se hinném

mi gyűlölettel érez ő
feléjük éji csendben
ha nélkülözni kénytelen
a női kegyet testben

szellemben s bármi formában
legyintvén s hullá fókák
ugattak fagyva törvénnyé
na lett is női kvótánk

e túlvilági életünk
ma szervek instruálják
a múltba nézve élvezünk
hol bűneink a fáklyák

női egyenjogúság mint fel sem merülő ötlet*

hímsoviniszta világban az élet a széppel eláraszt
férfi ha vagy jut a jó
nő ilyen életet ó

mért könyörögjön e földön ki nem született pasiszervvel
lába közébe csapás
sorsa a női szerep

mért ne adatna alanyjoga által a nőnek is kéjség
lőcse hiánya nem ok
ésszel ez ügybe ha látsz

mért ne adatna kezébe hatalma a sorsa felett
forra ki női tudat
férfi hatalma behal

szép feminista világban a múltat örökre töröld
álom e sors noha van
indoka bázisa is

hogya az ötletes asszonyok bő sora duzzad élénk már
látni fogod ez a vég
hamvad a férfivilág

Éva ki változik egyre csak ekvivalense a végnek
ő a remény meg az ok
mindenek fókusza ő

ámde egy Ádám érti-e végre a konklúziókat
lényegi lenne a sokk
felszabadulna a nő

hullna igája a porba de nyílna a sok lehetőség
szállna a múltra lepel
épp ugyanannyi jogán

kéjlene Éva ki rabja valóban e mostani földnek
mint adatott vala rég
kegyben a hímnek öröm

Imre papírja se bírta e végzetes álmokat rímmel
illúziókba veszett
hosszú tragédiavers

fel se merülhet a nő-dirigált galaxisnak az ötlete akkor
Imre midőn belehalt
asszonycsatába szegény

s maszkulin ütközet veszte is lökte e lelket a mélybe
onnan a nőiszonyat
menteni képtelen őt

járna ha – kulcsfigurája – az ördög női ruhákat
öltve magára nekünk
lenne ma forradalom

tényleges
átalakítani képes e zsarnoki rendet
démoni szállna malaszt
ámulna Perszephoné

Ardamica Zorán 1970-ben született Losoncon, Füleken él. A *parameter.sk* portál munkatársa, korábban újságíróként számos szlovákiai lapban publikált, 1996 és 2011 között a Plectrum Kiadó alapító vezetője. Verseit, prózáit, tanulmányait, fordításait magyarországi, szlovákiai, csehországi, romániai és ausztriai folyóiratok, tanulmánykötetek közölték. 2002-től 2015-ig, a Hungarisztika Tanszék megszűntetéséig a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem adjunktusa. Háromszor nyerte el a szlovák Irodalmi Alap dívdíját, 2020-ban a Madách Imre-díjat. Tizenöt önálló, számos gyűjteményes, tizenöt fordításkötete jelent meg magyar és szlovák nyelven. Zenészként különböző hanghordozókon szerepelt, legutóbbi szerzői CD-je idén jelent meg.

Izomzóna

euozwozi

Különös, rendhagyó jelenségekre, eseményekre teremt lehetőséget az idő katlanában fortyogó élet, ha néhány órácskáig takarékosra húzzák alatta a lángot, s a tisztességes és őszinte emberi viszonyulást, a mindenkor elvárható józanságot nem puhítja éppen beletörődéssé a túlhevültség miatti nyomás. És ez még úgy is érvényes, hogy az adott rend teremtette körülmények között a beletörődés lényegében nélkülözhetetlen kelléke bárminemű túlélésnek, hiszen e csendes és látszólag megfontolt viszonyulás hiánya, bárminemű szenvedélyes nekilódulás a számonkérésért csak újabb bajt szülne, ebből meg az következne, hogy egyik baj szüli a másikat.

Mérnököcskénkben is bizonyára emiatt ötlött fel gyakorta a gondolat, hogy az ilyenfajta, akár egy jelenséggel is felérő esemény beütését, kibontakozását abban az adott korban és rendszerben, amelyben élni és túlélni kényszerült, akár általános érvényű törvényszerűségnek is tekinthetnénk, ha függetleníteni tudnánk őket a szűkebb helytől-tértől, amelyben megnyilvánulnak, úgyszintén maguktól a létrejöttüket meghatározó pillanatoktól. De mivel az utóbbi néhány évben igencsak igyekezett kerülni bárminemű általánosítást, mert megtapasztalta, hogy semmi jó nem származik abból, ha valami különös egyedi esetből von le tanulságokat, sőt, azok akár személyes kellemetlenségek forrásai lehetnek, hiszen a legcsekélyebb közük sincs a hozzá hasonló átlagemberek szándékához, akaratához és érdekeihez. Igyekezett tehát mindenkor elvonatkoztatni a megtapasztaltakat a pillanatnyilag rendhagyónak tekinthető körülményektől, ugyanis elég hamar kikövetkeztette, hogy bármely, a hétköznapiakban szokásostól eltérő, viszonylagos oldódás csakis azért történhet, mert valakik – többnyire a rend kegyéből a sokak életének meghatározói – éppen akkor és éppen ott azonképpen látják a hatalom szempontjából kedvezőnek. Ezért is vélekedett úgy az élete jellegét tekintve egy újabb rendhagyónak, elsősorban rendkívül tanulságosként felfogható napnak az elmúlt felé haladva, hogy csak semmi általános következtetés, maradjunk ezúttal is a konkrét helyhez és időhöz kötötten, kizárólag ahhoz viszonyítottan próbáljunk meg levonni bármiféle következtetéseket, pontosabban: az erdőcsinádi kol-

lektív gazdaság több hektáros kukoricatáblájában, a nyolcvanas évek második felének egyik szeptember végi, sziporkázó verőfénnyel és néhány, a rendhagyóan langyos szellőtől libbenve csillanó ökörnyál-foszlánnyal megáldott délelőttön, amikor is az egész folyamat előre nem látható módon beindult, miközben a környező isteni szépség, mint médium és körítés, szinte semmit nem jelentett, vagyis jóformán semmiben nem befolyásolta azt, hogy az emberben bekattanjanak az ösztönök, illetve ugyanaz nap koradélutánján, a már említett kukoricatábla melletti lombhullató erdőcskében, amikor és ahol a kényszer-megvilágosodás gránátja cafatokra szaggatja azokat az ember számára legédesebb ösztönöket.

Annyit már előzőleg is volt alkalmja és lehetősége néhányszor személyesen megtapasztalni, hogy ezek a közmunkák, amelyeket akkorra már az idő szavának megfelelően hazafias munkának kereszteltek át, tulajdonképpen a természet kegyes jellegéből adódóan végül is kötetlen kényszerben eltöltött fél-boldog lébecolások, amilyenre aznap is kárhoztatták őt meg a vele egy posványban tengődőket, hiszen lényegüket tekintve áldást jelentettek a műszaki-adminisztratív személyzethez tartozók életére, ugyanis a „lássuk, elvtársak, ki szedi ma a legeslegtöbbet!” buzdító jelszóval indított, jelentéktelen versengés közepette is többnyire egy kirándulás élményével értek fel, mert azon túl, hogy valamennyi művelőjének el kellett végeznie a napi norma szerint rászabott penzumot, amelynek értéke az aznapi fizetésének legfeljebb a tizedével, jó esetben a nyolcadával ért fel, a „delikvens” kiléphetett a hétköznapi átkos monotóniájából, a „mindig ugyanazt” elmetompító nyűgölődéséből, a behatárolt tartalmú munkavégzés közbeni magáraultság magányából. Annak ellenére tehát, hogy a lélektant tudományként addigra már kitiltották a rendszer fogalomtárából, megvolt ennek a rabszolga-munkának úgy a tudat, mint a tudatalatti, azaz a lélek felőli megközelítése, ugyanis műveltetői a szocialista munkaverseny győzedelme ürügyén, a munkahelyen sok-sok értelmetlenül eltöltött, s olykor át is dolgozott, amúgy törvényes pihenőnapnak számító vasárnapra kárpótlásként, vagy inkább mintegy hétközi kikapcsolódásként kínálták ezt a másfajta kötelezettséget. És annak ellenére, hogy a „szellemi proletárok” többsége morgolódott, valahányszor az illető vállalat személyzeti osztályának képviselője bejelentette az újabb vidékre ruccanást, odabent a lelkek rejtekében ujjongássá nemesedett a zsörtölődés, mert „végre, valami más!”.

A román szocialista ipar urbánus egységeinek legtöbbször már hosszú évek óta patronálta valamelyik környékbeli falu kollektív gazdaságát. Többnyire ugyanazt, de történetek persze módosulások is úgy a patronáltak, mint a patronáltak „személyét” illetően. Arra a monstruózan heterogén termelő és szolgáltató vállalatra, amelynél mérnököskénknak egy szomorkásan kétes jelentőségű iroda-főnök tisztség jutott, a mindent meghatározó nagyok a minden főútból kieső erdőcsinádi gazdaság jelenét és közeljövőjét terheltek rá, valamennyisike feltételt is biztosítva hozzá, aznap éppen két, gázolajfüsttel elegy kipufogógázt bőven okádó autóbust, amelyek reggel nyolc után valamivel a falu határától eléggé távol álltak meg az alkalmi kukoricaszedőkkel tömötten, azt követően, hogy a viszonylag sima aszfaltot elhagyva a káli letérőtől még jó két kilométert zötykölődtek az alkalmi agrárproletárokat a kátyús, poros makadámúton. A tüneményes segítséget már ki tudja, mióta a helyszínen váró, kissé félszeg és a sok okos ember látványától megilletődött helyi kollektívnök meg a káderosztály vezetője, Bulbuc Edit nevében Jugaru Mihai, az utóbbinak a mindenes, fontoskodni soha nem rest beosztottja intézkedett és utasított hangoskodva, hogy csak nem lazálni, nem húz-

ni az időt, mielőbb hadrendbe állni, mert a termény elvárja, hogy azonnal kezelésbe vegyék, minden két személy egy csapat, csapatonként kapnak két-két sort és egy-egy fűzfaágból font kosarat, javasolt munkamódszer: egyikük megbontja és lefejt a hán-csot, a másik letöri és kosárba dobja a csövet, a tele kosarat majd minden pár az utánfutóba üríti, amit kábé egy óra múlva ide, a tábla szélére vontat egy traktor. Az senkit ne aggasszon, hogy a sorok láthatóan nem egyforma hosszúak, ez azért van, mert a tábla trapéz alakú, de akiknek elsőre a leghosszabb sor jutott, azok a második adagnál a legrövidebbel kezdik, mert ki van számolva, hogy minden alkalmazottra két-két sor, egy csapatra tehát négy sor termésének a betakarítása vár, aki végzett a normájával, haza indulásig, azaz délután négyig szabad.

Huszonnégyen voltak jelen a mérnököcskénk vezette irodában dolgozó huszonhetes csapatból, egy tucat pár a kétszer két tucat sorra, ami nem tűnt annyira soknak, ha az ember csipkedi magát, s miért is ne csipkedné, ha a tábla túlsó végében ott zöldell-aranylik a csinádi erdő, amely Simonúr, a beszerzési osztály egykori főnöke szerint, aki jó három évvel előbb pusztá rokonszenzből és jóindulatból bevezette mérnököcskénket a gombaismeret és -szedés rafináltabb, kacifántos tudományába, remek helye az avarszőnyegből ilyenkor feltörő, kirántani is kiváló, nemesebb lila pereszkének, paprikásba való kenyér- meg szürke tölcsérgombának, és a főleg savanyúságnak nem megveendő, de paprikástölteleknek is remek roppanó húsú sereges tölcsérgombának. Rajta, hát, mielőbb túl lenni a kötelezőn, mert kár lenne kihagyni az utána kínálkozó lehetőséget, ez az a hely, ahol az embert nem érheti csalódás az elvárásait illetően.

Hamar ki is alakultak a párok, vagy már eleve adottak voltak a munkahelyi rokonszenvek alapján. Neki, akihez – persze csak a stréberség látszatát elkerülendő – senki nem óhajtott társulni, a tervezőrészt nagy öregje, a termetre legalacsonyabb és legvéznaabb Burdujan-Apostol Cosmin Horațiu gépésmérnök maradt – „miszter BACH”, ahogyan önmagát nevének kezdőbetűiből családjának származása, személyének olvasottsága és vitathatatlan zenei műveltsége okán nevezte –, aki nem a kimondott fürgeségéről és tetterekészségéről híresült el az ő lassan összeforró közösségükben, inkább arról a végtelen, de rokonszenvesen kimért alázatról, amelynek minden fölöttesével szemben tanúbizonyságát tette, meg főleg arról, ahogyan a napi adag „Zarea” konyakkal „feljavított” kávéja után úgy tudott nyitott szemmel szunyókálni, hogy senki nem gyanította róla az önkívületét. Az első két sort, a leghosszabbakat voltak kénytelenek felvenni, a többiek „a főnök iránti tiszteletből” azt hagyták nekik. Megegyeztek, hogy ő végzi a hántolást, tövig letisztítja a csöveket, BACH úr meg próbál majd lépést tartani vele a letörésükkel. De alig haladtak néhány méternyit, már muszáj volt besegítenie a társának, s attól kezdve mindegyre kénytelen volt visszalépni a BACH úr aggastyán-erejének keményebben ellenálló darabok letöréséhez meg a kosáremeléshez. A mellettük levő sorokban Vulcan Doina, a textilmérnök és Botezatu Anca, a geológus kolléganő iparkodott, hogy közös erővel lepipálják a főnököt, miközben vegyes kommentárjaikkal nem kímélték a kukoricacsövekkel alig-alig boldoguló idős mérnököt, dicsérve utolérhetetlen ritmusát, meg dadusát, a főnököt, aki pompásan alkalmazkodik hozzá, de BACH úr csak huncutkásan mosolygott mindezen, és továbbra is kizökkenthetetlen volt a maga szokott, egyenletesen lassú tempójából, többször is megjegyezvén, hogy semmi aggodalom, úgy is minden időben és megfelelő módon elvégeztetik.

Tíz óráig meg sem álltak, előzetes egyezségük szerint akkorra tervezték az első, félórás szünetet, az együtt-falatozást, amely ilyenkor nem csak azért volt a nap fénypontja,

mert sokkal jobban esett az étel, amit közösen fogyasztottak el, hanem mert a szellemesebbjének ilyenkor adódott alkalma elsűtni poénjait. Az út menti valamivel füvesebb, alig néhány méter széles póre földpázmára telepedve, részlegenként, irodánként külön csapatokban ülték körbe a képzeletbeli asztalt. A mérnököcskénk mellé rendelt, jobbára műszaki értelmiségiekként elkönyvelt társaságban általában a mindig párban járó-ténykedő Luduşan Gigi építész technikus és Jabenişan Mircea építész mérnök igyekezett jeleskedni hangulatfelelősként, egy-egy jó hecc kedvéért nem sajnálván senkit és semmit, olykor önmagukat sem. Ez alkalommal is dőlt belőlük az irónia, vegyesen az öníroniával, amelyet belevegyítve csipkelődéseikbe, mentesítette őket az alól, hogy célpontjaik sértődésének elszenvedői legyenek. Még a szomszédos „asztaltársaságokhoz” is átszóltak olykor, amit persze a körülményeket meg az alkalom jellegét figyelembe véve, senki nem vett tőlük zokon. Mint ahogyan az idős mérnök kolléga sem, amikor Gigi rákérdezett: „Ei, domnu BACH, cum merge cântatul la instrumentul galben fără cafeaua îmbunătăţită?” „Aiaiai, nu prea bine. N-am suflu pentru el. Domnu şef m-a pus rău pe fugă!” Nem lehetett kihagyni a poént, és mérnököcskénk nem is akarta: „Doar am schimbat puţin ritmul, văzând că nu răzbiţi cu preludiul!” „Na, pretenţii perfide de şef, că n-oi fi eu aşa mare maestru în d-ale Bachului!”, tört ki a mérnökből az őszinte felháborodás. „Eşti, maestre, eşti. Păcat că asta nu se potriveşte şi la ruptul porumbului. C-ăla chiar nu-i de tine!”, nyugtázta Gigi, teátrálisan körbemutatva a csapat dicsőítő jóváhagyásának megszerzése érdekében, amit azonnal be is hajthatott.

Ez a szósziporka a szünet végére érte el az igazi hatást, komoly befolyással bírt a csapatnak abban a közös döntésében, hogy a továbbiakban mentesítik BACH urat az „egészségére káros” erőfeszítéstől. Mérnököcskénk ettől valósággal megkönnyebbült, még csak körvonalmazódóban volt a döntés, még le sem járt jóformán a kajaszünet, szólt Jugarunak, hogy szüksége lenne egy másik társra BACH úr helyett, amire az, örülve a lehetőségnek, hogy ismét intézkedhet, azonnal ki is eresztette a hangját ez ügyben. Éppen csak elrikkantotta magát, hogy figyelmet kér, ki vállalja, hogy a mérnök elvtárs mellé szegődik társnak, amikor az új közigazdász lány az eladási osztályról, Bernáth Karola azonnal magasra dobta a karját, hogy ő szívesen lenne a továbbiakban az a bizonyos társ.

Egy perc múlva már be is álltak a sorukba, attól kezdve minden rendezettnek tűnt, csak a velük párhuzamosan haladó Doina meg Anca nem ritka és nem kimondottan finom élcelődéseit kellett türelemmel elviselnie, akik folyton felhívták a figyelmét arra, hogy illik csipkednie magát egy ilyen kis „csinike” társaságában, ha nem akar egyértelműen lebögni, és mindenkorra elveszíteni a férfitekintélyét.

Nem akarta. És nem csak azért, mert Karolában igazán ügyes társra talált a kukoricaszedéshez. Fürge volt és figyelmes, hajlékony és rugalmas, hamar ki is alakult, és tökéletesnek bizonyult közöttük az összhang, olyannyira, hogy méterekkel megelőzték Doinát meg Ancát. Attól kezdve, nemcsak, hogy megszabadultak a két kolléganő olykor kellemetlen tartalmú élceitől, de egymás között is bármiről beszélgethettek, mert ha nem voltak túl harsányak, és miért is lettek volna, már nem kellett odafigyelniük arra, hogy valaki avatatlan fül meghallja, amit egymásnak mondanak. Karolának pedig láthatóan jól esett a dicséret, és abban, ahogyan ránézett, mérnököcskénk úgy érezte, valamivel több van benne a szavakból következtethető egyszerű köszönetnél. A helyzet attól kezdve szinte megkívánta, meg is szülte az olykor kétértelműként is felfogható megnyilatkozásokat, és ezekből hamarosan kiderült, amire mérnököcskénk alapjá-

ban véve soha nem számított volna: hogy ő a négy ikszével is lehet egy nála közel húsz évvel fiatalabb nő rendkívüli rokonszenvének tárgya. Nem csak az volt különös, amit Karola mondott, de főleg az, ahogyan mondta. Hangjának altos bűgása minden megszólalásakor valami különös rezgést, hullámozást indított el odabent, mint amikor apró kavicsot dobnak a sima víztükrre, s a finom hullámocskák áramlanak szét a felszínen. Csakhogy ez nem a szem felfogta inger volt, valami egyéb, megfoghatatlan érzékre hatott igen-igen kellemesen. Kétgyermekes apaként kissé el is szégyellte magát amiatt, amiben ez megnyilvánult, kénytelen volt úgy mozogni, hogy az áruló nyom állandóan takarásban legyen. Meg is próbálta attól kezdve visszagyűrni magában azt, amiről csak sejtette, mi lehet, noha rendkívül megerőltető igyekezetnek bizonyult, mert nyitott szemmel lévén kénytelen ügyködni, nem tudott eltekinteni sem a külön-külön is izgató részletektől, sem a harmonikus összkeptől: a meztelen karokra a folyamatos mozgástól kiült, különös illatot árasztó, apró, csillanó gyöngyöktől, a combra feszülő bermudanadrág alatt domborodó, mégis nőiesen rugalmas izmoktól, a laza trikó alatt szabadon rebbenő-libbenő, ringó, marokba kívánczó, formás, jóformán még lányos idomoktól, a csapzott, rakoncátlan tincsekkel álcázott folyamatos, huncutkás mosolytól, amelyből valami végtelennek tűnő életöröm áradt.

Jócskán a második sorpár vége felé jártak, amikor kitisztult előtte e kép élvezetével járó lehetséges következmény, és azzal együtt az egyedüli megoldás is az elkerülésére: nagyon komolyan össze kell szednie magát, és feltétlenül másra kell összpontosítania, ha ellen akar állni a kísértésnek. Abban reménykedett, hogy kibírja addig, amíg az erdő árnya segít majd kioltani a kínos lánggal égő kedélyét, lehűteni azt a különös belső izzást.

Már a tízórai szünet végén úgy beszéltek meg, hogy aki fél kettőig befejezi a kiszabott penzumát, és van kedve hozzá, tagja lehet a gombászó társaságnak. Negyedórába sem tellett, mire összeállt a csapat. Tizenegyen voltak, többségük a tervezési és termelésirányítási osztályról, amelyet mérnököcskénk koordinált: Vulcan Doina és Botezatu Anca, Ludușan Gigi és Jabenitan Mircea, Búzás-Fehér Pali, a faipari és Fekete Miki, az automatizálással foglalkozó technikus, Kurkó Attila, végrehajtó műépítész és Ghica Marilena, műszaki rajzoló, aznap előtte is valamennyien párok a kukoricatörésben, mint ahogyan mellé is odacsapódott a lényegében már összeszokott társasághoz egyedüli kakukkfőkaként a délelőtti párja, Bernáth Karola, tizenegyediknek pedig a pihent, pusztán a kíváncsiság hajtotta miszter BACH.

A csinádi erdő nem fukarkodott az isteni áldással. Nem kellett szemet guvasztva kurkászni zsákmány után a reggeli harmattól még mindig kissé nedves avarban, alig néhány méternyire tolakodtak be a sima törzsű bükkök és gyertyánok közé, máris ott lilultak nekik, néhány méter távolságra egymástól, ötösével-hatosával csábosan a ki-robbant pereszéké, frissességüket példázta, hogy csak elenyészően akadtak közöttük olyanok, amelyeket már kikezdték a falánk kukacok, a meleg-szürke kalapú tölcsergombák még zsengén, begöngyölten egész telepekben kínálták magukat, különösen erős illatukat árasztva feléjük, ameddig a szem ellátott az egyenetlen talajon, jóformán okker színű, szabálytalan alakú szőnyeget alkotott a barnásszürke avaron a roppanó húsú kalapkorongok serege. A látvány okozta egyetlen gondjuk az volt, hogy mindegyikük csak azt a kis műanyag zacskót vette magához a gombaszedésre, amibe ott-hon a tízóráját csomagolta. Márpedig, az őket fogadó látványból kiindulva, elenyészően kevésnek számított. Mérnököcskénk nem is sokat tétovázott, lekapta magáról

az inget, egészen alul, a mandzsettánál elkötötte a két ujját, így hevenyészve, a szükség kielégítendő, egy többé-kevésbé megfelelő szatyrot a gombagyűjtéshez. Emiatt a továbbiakban a felsőtestét csak egy ujjatlan fehér pamut atlétatrikó fedte. Meztelenségének nem tulajdonított különösebb jelentőséget, nem fázott, jóformán a nyarat idéző langyos illatokat lebegtetett a fák között az ellibbenő fuvlat, a kora őszi Nap sugárzott magából annyi hőt, hogy már-már a nyár melegét idézze, s így az erdő se árásszon különösebb hűvösséget. Azzal nem számolt, amit ingének levetésével, felsőtestének szokatlan látványával okozhat, azzal meg különösen nem, hogy Doina, akiből a vetkőzésével igen furcsa reakciót vált ki, olyan parádésan fogalmazza majd meg zengő, a számára mégis csak idegennek számító magyar nyelven a véleményét: „Egészen jó benyomást keltesz, főnök, így a magad természetesebb mivoltában. Ha felöltözve lát az ember lánya, nem is nézné ki belőled, hogy a ruhád dagadó izomzatot takar.” Ezt nem lehetett sem elismerő csettintés, sem nevetés nélkül megállni, de, mint kiderült, megfelelő viszonyulás nélkül sem, mert mindegyik fiú azonnal lekapta magáról az ingét, azok is, akik éppen csak-csak értettek valamicskét magyarul, még miszter BACH is, ő ráadásul a karját derékszőgben behajlítva, nem létező izmait igyekezőn megfeszíteni, úgy tett, mint aki a csodálni való muszklitját mutatja. „Ronda látvány vagytok, ahogyan itt izomzónát csináltok a gyönyörű természetből”, fintorgott rájuk lebecsmérlő arckifejezéssel Anca, „jobban szeretlek felöltözve látni titeket.” „Márpedig ennyi gombát nem fogunk itt hagyni a te érzékenységed miatt”, mondta Kurkó Attila, és tüntetően megfeszítve a rendszeres súlyozással kidolgozott izmait, igyekezett heccelni a megjegyzést tevőt. Anca odalépett hozzá, hüvelyk- és mutatóujja közé fogta a bicepszét, de csak azért, hogy alkalma legyen kinyilatkoztatni az undorát. „Pfujj! Undorító”, mondta, és ismét fintorgott, majd teljes megvetését kifejezendő, elfordult, és tüntetően átölelte a Doina vállát.

A jelenet nem szegte kedvüket, a humor oldaláról közelítették meg, ettől még derűsebbnek érezhették magukat, legalábbis annak tűntek. Mérnököcskénk úgy vélte, nem kellene fecsérelniük a drága időt, ami ezúttal korlátozott, javaslatára hamar „hadrendbe” álltak, egy vonalat alkottak, négy-öt méterre egymástól, így hatékonyabban pásztázhatták át az erdő szélétől kezdve elfoglalt, hozzávetőleg harminc méter széles sávot. Ő a szélétől a második pásmába sorolódott be, tőle jobbra, az erdő szélén haladva Karola, balra Kurkó Attila fürkészte az avart. Az újabb meg újabb zsákmány fölötti olykori örömujjongáson kívül kevés hang zavarta meg a gyűjtés izgalmát, ezért is találta furcsának, amikor Kurkó Attila közvetlenül mellé szegődött, és halkan, jóformán foghegyről sziszegve rászólt: „Szállj le Karoláról! Ő már foglalt. Az enyém.” Hirtelenjében nem tudta, mire vélje, hova tegye ezt a durva felszólítást, annyira meglepte, hogy hosszú pillanatokig ledermedt, semmilyen válasza nem volt képes. Valójában nem tudta, mihez kezdjen azzal, amit hallott, mert nem is nagyon értette, milyen céllal hangzott el, hiszen önmaga előtt már órákkal előbb tisztázta, hogy nem áll szándékában rászállni a lányra, és ehhez is tartotta magát, még a leghalványabb célzás erejéig sem zaklatta, az erdőbe érve pedig csak a legközségesebb dolgokról váltottak szót. Annak kapcsán, amivel Kurkó letámadta, a saját megnyugatása érdekében elkerülhetetlen volt, hogy vissza ne pörgesse a délelőttöt, és elégtétellel nyugtázta: a belőle is olykor felfakadó férfivágy ellenére nem foglalkozott vele, noha kukoricaszedés közben igenis, megmozdított benne valamit, de mert a jobbik eszénél volt, ezt felismerte és elismerte magában, és ennek nyomán azonnal felöltött benne, mi mindennel jár-

hat, ha hagyja magát belelovalni egy kellemesnek ígérkező kalandba. Józsága nyilvánvaló ellenkezésének köszönhetette tehát azt, hogy önszántából kezdett el hadakozni a ösztöneivel. Semmi kedve nem volt viszont ezt védekezésként felhasználni, egyáltalán védekezni sem óhajtott, ugyanis a maga nemében már azt is felháborítónak tartotta, ahogyan Kurkó Attilának volt bátorsága ebben a hangnemben figyelmeztetni őt, a felettesét, egyáltalán egy közeli munkatársát. Valamiért úgy tűnt neki, hogy itt nem pusztán férfiak közötti rivalizálásról van szó, olyasmire különben sem reagálna, nem lévén oka rá, mert nincs, ami annak tárgyát képezné, s aki a saját véleménye nyomán ürügyet keres ilyesmire, az magára vessen, ha a perpatvarkeresésben nem lel benne társra. Tisztáznia kellett tehát az elhangzottak okát.

„Miről beszélsz?!” Úgy kérdezett, hogy nem fordult Kurkó felé, és tüntetően folytatni igyekezett azt, amiért éppen az erdőben voltak.

„Arról, ami nyilvánvaló. Begerjedtél a csajra. Azt javaslom, tartsd jégben a töködet, ha jót akarsz magadnak. Mondtam, nem a tied. Az enyém. Világos?!”

A birtoklás ténye, mondjuk, világosnak tűnhetett volna, már csak abból is, hogy nem egészen egy perc alatt kétszer is elhangzott, pusztán annak eredetével akadt némi gondja: alanyi jogon jár neki?, megvásárolta?, ajándékként kapta?, aztán meg a forrás kérdése: első esetben kinek a döntése, határozata alapján született ez a jog?, a második változatot tekintve, ki birtokolta előbb, vagyis ki az, akitől megvásárolhatta?, harmadszorra pedig kicsoda volt az, aki megengedhette magának egy szabadnak számító ember esetleges ajándékba adását? Ebből adódóan fel is merült azonnal az elkerülhetetlen kérdés: „Milyen alapon a tiéd?” Nem számonkérésnek szánta, holmi olcsó keckeckedésnek aztán végképpen nem, egyszerűen vannak ellentmondásos helyzetek, amelyekben az ellentétek nem oldhatók fel a részletek tisztázása nélkül, tehát nem is zárhatók le anélkül, még akkor sem, ha amúgy nincs rájuk egyértelmű magyarázat.

Kurkónak sem volt. Vagy ha igen, nem találta fontosnak élni vele. „Csak!”, lökte oda foghegyről.

Az érezhető cinizmus ellenére könnyű volt kihámozni belőle a nyilvánvaló hárítást, a teljes elutasítást.

De mivel érvek nélkül fölösleges, hiszen értelmetlen bármely vita, ezek után már csak egy mellékes kérdésre futotta a helyzetből: „Karola is, Marilena is? Nem luxus az egy kicsit manapság?” Ha akkor csak egy pillantásra is méltatja Kurkót, láthatta volna, amint arcára kiül a gúnyos mosoly. De ő csak akkor vetette rá fürkésző tekintetét, amikor arcának vonásait már a megvető ajakbiggyesztés határozta meg. E látvány nyomán bugyogott fel belőle fortyogva – ki tudja, hányadszor addigi életében – a vele született jellemhibája, azzal az ismételt felismeréssel együtt, hogy sajnálatosan módon mindeddig képtelen volt elnőni. Márpedig ez minden alkalommal, valahányszor előtérbe került, önmaga előtt is kellemetlen helyzetbe sodorta, ugyanis újra meg újra kénytelen volt megbizonyosodni arról, hogy vannak élethelyzetek, többnyire buktató jellegűek, amelyek mellett vakon és süketen megy el, emiatt számtalanszor melléfogott már a józannak és tisztességesnek szánt véleményformálásban, vélemény-nyilvánításban.

És Kurkó tett róla, hogy ez most se legyen másképpen. „Annyit illett volna észrevenned, hogy Marilena a Cerghizáné.”

A vak és süket mérnököcske tudta nélkül adott tehát a leosztás az elérhető nők birtoklását illetően. És neki, aki huszonhat képzett szakembert irányít, saját, mindenkor önkritikus elemzése szerint, eléggé elfogadható módon ahhoz, hogy másik kétezer négy-

száznak legalább tessék-lássék megoldódjon a mindennapi megélhetési gondja, neki mi jár? Ki osztja le az ő járandóságát, és az, a minőségét tekintve milyen? „Egy Karola talán nekem is kijárna.” Kellott ez a kijelentés, már csak a rákényszerített gyengeség-látszatot palástoló, akármennyire is ott rezgett-remegett mögötte az azt átszövő jó adag aljasság.

És akkor megkapta azt, ami neki kijár, azt és olyant, amit és amilyent lényegében ő kényszerített ki. „Ahhoz te túl gyenge és jelentéktelen vagy.”

Akkor és ott mérnököcskénk hiába is morfondírozott volna, hogy Kurkó Attila mire alapozta a kijelentését. Nem is volt kedve kutakodni lebecsmérlésének okát és eredetét illetően, de ha meg is tette volna, semmilyen fogódzója nem volt annak kiderítéséhez, mit kell tennie egy embernek, hogy ne legyen „gyenge és jelentéktelen”. Akkorra ugyanis még nem értett meg a helyzet arra, hogy Cergizan főmérnök megmutassa neki a speciális igazolványát, amely rangban és lehetőségekben minden szempontból fölé helyezte őt a hozzá hasonló, egyszerű halandó közembereknek. Amikor ez megtörtént, sok más hasonló esettel együtt felderengett benn a Kurkó Attila magabiztossága, amikor megtiltotta neki Karolát.

De már akkor, ott, a csinádi erdőben túl kellett tennie magát azon, amit megélt. Annyit már akkor és ott megértett a történeésből, hogy „vetélytársa” nem önnön erejére alapozva vette a bátorságot ahhoz, amire vetemedett. Egyben biztos volt: nem hagyhatja felülkerekedni magán a keserűséget amiatt, amit megélt. És valóban, nyoma sem volt rajta az elkeseredésnek, amikor Doina és Anca kérésére azonosított néhány általuk talált, számukra még ismeretlen ehető, illetve mérgező gombát, és akkor sem, amikor valamivel negyed öt után degeszre tömött ingével az ölében felült az egyik rozoga buszra, ami a vállalat kapujáig zötykölte a társaságot. Az egész napi mozgástól kellemes bágyadságot érzett. Amint leszállt a buszról, az atlétatrikója fölé felvette a reggeli hűvösben viselt, napközben a derekára kötve hordott vászondzsekit, úgy gyalogolt hazáig, maga mellett lógatva a viszonylag válságos időkben rendkívüli értéket rejtő, alkalmi szatyrát. Jóformán végigandalogta kövesdombi tömbházig tartó utat, közben igyekezett csak a gyermekek lehetséges örömére gondolni, hogy kedvenc ételük egyikét, gombapaprikást vacsorázhatnak. Otthon egyenként és a kellő óvatossággal szedte ki az ingéből a szebbnél szebb, illatosnál illatosabb darabokat, örömmel nyugtázta, hogy még azok sem törtek össze, amelyeket az elkötött ujjakba rejtve voltak kénytelenek hazáig cocókázni. Miközben az asztalon egyre nőtt a halom, mindinkább érezte a felé áradó elismerést és szeretetet, és ez egy kevéske büszkeséggel hígította a különben nehezen álcázott, tömény rosszkedvét.

Vacsorakor elégtétellel, alapjában véve boldogan csodálta, amint a két gyermek jóformán feneketlen gyomorral habzsolja az ő gyűjtésének eredményéből készült, ínycsiklandó ételt. De bármennyire is kívánta, képtelen lett volna akár egy falatot lenyelni belőle.

■ ■ ■

Káli István 1947-ben született Marosvásárhelyen. A Temesvári Műszaki Egyetemen szerzett mérnöki oklevelet 1970-ben. 1970–1990 között gyakorkló mérnökként dolgozott. 1994 óta a Romániai Magyar Könyves Céh elnöke, 1995 óta főszervezője a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásárnak. Tagja a Romániai Írók Szövetségének és a Szépirok Társaságának. 1975 óta közöl, 1979. és 2022. között 15 önálló kötete jelent meg. 1979-ben elnyerte a Román Írószövetség első kötetesek-díját, 2015-ben a Magyar Erdemrend Lovagkeresztje kitüntetést kapta, 2017-ben EMIA-díjjal, 2022-ben a Román Írószövetség díjával, 2023-ban a Székelyföld folyóirat irodalmi díjával jutalmazták.

TGM üzen*

Korán ment el tőlünk, szenvedett betegségétől, nem panaszkodott, ám közben annyi dolgozatot publikált a világban és idehaza, ami szinte felfoghatatlan teljesítmény. E bölceleti dimenzióból való felszólalástömeget igyekezett visszahozni a Kalligram kiadó a korábbi *Antitézis* c. kötetével. (Hál istennek, TGM e kötet megjelenését még megérhette, és boldog volt vele...) A most elkezdett válogatott művek publikálásával a Kalligram kiadó TGM szellemi hatásának fenntartását, sőt utólagos, olykor megkésétt megértését segíti elő. E négy könyvnyire tervezett válogatás (Sipos Balázs munkája), többnyire rövidebb írásait foglalja magában. Olyan dolgozatokkal, melyek követik a kor napjait-hónapjait, s mégsem publicisztika kategóriában illenek, mert bennük legtöbbször mély filozófiai aperçu-ket valamint máig érvényes „jóslatokat” találunk. Megjelenésük helyét nem jegyzem, de azért megemlítem helyeit: *Élet és irodalom*, *Magyar Narancs*, *Kritika*, *Népszabadság*, *Mérce*, *Rednews*. (Az *Antitézis* c. műve is szerepel e nyolc kötetre tervezett sorozatban.)

Érdekes e válogatás időbeosztása: az első kötet 2002-től követi a napi ügyeket, politikai-parlamentari (köznap) diskurzusokat, vagyis kikerüli TGM Magyarhonba költözését (1978) követő olykor kusza véleményformálásait. (Többek között így marad ki e gyűjteményből a számomra annak idején gondot okozó *Búcsú a baloldaltól* (1989) c. írása, igaz, hogy a *Búcsú a jobboldaltól* (1994) c. kvázi-önkritika is hibázik a gyűjteményből, amiben korábbi kirohanásait is elítéli.

A most megjelent két kötet tehát okos válogatás. A rendszerváltás aktív formálójaként – az SZDSZ alapítójaként – egyszer csak megunt a saját besorolását és jött a Búcsú II. – ami azt jelentette, hogy egyetlen pártalakulatban sem akar tevékenykedni, írói-gondolkodói szabadságát akarja megtartani, amit egyre sajátosabb, csak rá jellemző filozófiai-gondolati teljesítménnyel fejez ki elkövetkező írásaiiban. Ez az új önálló út a neomarxizmus TGM-variánsa, tovább építése-kritikája. (*By the way*: a szerkesztést illetően ez nagy teljesítmény, hiszen TGM nagyszerű szónok, sok-sok tiltakozó, valami módon ellenzéki összefojetelen, vagy a Kossuth klubban, akárhol lehetett élvezni maróan szatirikus és köz-filozófiai fejtegetéseit. De ezeknek a élőbeszédben elhangzott gondolatoknak csak írásos variánsait tették közzé.)

* Az írás hosszabb változata az ART7.hu portálon jelent meg.

Mondom: TGM 2002-re találja meg saját hangját, azt a dimenziót, ami utánozhatatlan, mind műveltség béli háttér-információkban, mind debattóri teljesítményben. Az első kötet mindjárt egy, az összes íráson végigfutó gondolattal indít: a magyarhoni feudális mentalitás kritikájával. (*A világ vége*, c. írás 2004-ből.). Egyfelől egy jozefinista, nemesi-felsőbbséget lát, másfelől (és ez a zseniálisan új karakterisztikum) az erőből való politizálás visszatértét. (Mármint a német típusú fasizmus és sztálini diktatúra kiirtása utáni időkben.) Eszerint újra az erőszak lett mind a szabadság-gondolat, mind a társadalmi berendezkedés motorja. Annyira így fogalmaz, hogy engem például megütött, amikor széki Teleki Pállal kapcsolatban nála is a deres-uralmát említi, azt, amit a gróf gyakorolt. Mint Erdélyből jött gondolkodó ezt nyilván közelebből láthatta, mint én, aki csak kiscserkészként (mert hogy Teleki volt a harmincas évek főcserkésze), majd öngyilkos miniszterelnökként éltem meg arculatát...)

Az erőszak mint mozgató erő az új rendszerkritikáját illetően nála párosul az államkapitalizmus elnyomó rendjével: TGM ettől kezdve a szegények és megnyomorítottak szószólója kíván lenni, a tőke új formaváltásával szemben; olyan Marxra épülő filozófiai háttéranyaggal, aminek olvasatán az ember rohan a könyvtárba, bepótolni hiányos érvkészletét. (Mikor pl. Szolomon Lozovskijre hivatkozik, aki szerinte elsőként írta le a „preventív ellenforradalom” fogalmát, én is csak kapkodtam a fejem. Aztán utána néztem: a szerző után maradt peranyag és jegyzet *A meggyilkolt költők éjszakája* 1952 címen mások tolla nyomán látott napvilágot, melyben tizenhárom jiddis mérnök, művész, író és zenész kiirtásának históriája jelenik meg. Benne az áldozat és filozófus Lozovszkij is. Mert hogy vele is végeztek...) És persze többször is bekúszik érveibe Max Weber (*Politik, als Beruf – Politika, mint hivatás*, 1919-es, ám gránátvillanású esszéje, valamint Antonio Gramsci természetesen, de francia marxisták, pl. Jacques Rancière ugyancsak.) TGM szinte minden filozófiai irányzatot, ám főként a marxizmus történetének rejtett bugyrait hihetetlen részletességben ismeri-idézi-tudja. És persze a világsajtót is teleírja.

Az első kötet mellbevágó – amúgy ugyancsak többször visszatérő – kritikai gondolata az értelmiség kifáradása, hogy ti. a rendszerváltás után pár évvel már letették a lantot, nem akarnak érvekkel, gondolatokkal harcolni az újkapitalizmus ellen. (*Isten hozta, Mr. Bush*, 2005-ből, valamint *Az írástudók újabb árulásai*, 2009-ből). „Tíz évvel ezelőtt még szenvedelmes esszéket, pamfleteket, átkokat közölt a változatos és mozgékony gondolatok terhéől roskadozó magyar sajtó... Ma is megjelennek közügyekről szenvedéllyel vagy keserű gúnnyal deklamáló...írások, de ezeket profik írják... elkötelezett újságírók.” Hát mit mondjak, ez is, mint ahogy szélsőjobbfelé tolódó rendszer kritikája igen korán íródott, ám máig idézhető kritika. „*A Führerprinzip* több mint pusztán erős állam, ez karizma vallás nélkül... *Il Duce ha sempre ragione*, a vezérnek mindig igaza van, – ezt valaha plakátokon írták Olaszországban.” (Idézet *A hosszú huszadik század*, című, 2010 januári tanulmányából.)

A második kötet – 2010-től íródott dolgozatokkal – már a NER berendezkedésének kritikáit foglalja magába. „Poszt-szovjet”, „poszt-fasiszta” jelzőket használ a régió leírására, ezen belül pedig rövidre zárja a Magyarhon politikai berendezkedésének tételeit: „...a hatalom példátlan mérvű kiterjesztéséről van szó, jellegében abszolúttá, ám diffúzzá válva... példátlan 'kádermozgás' észlelhető minden állami befolyás alatt álló intézményben, politikai ideológiai tisztogatás a médiákban és a tudományos-kulturális területen; hogy lépéseket tesznek az alternatív szubkultúrák fölszámolására; továbbá az, hogy egyesítik a hírközlést, a médiairányítást és -finanszírozást, illetve cenzúrát; hogy

kormányirányítás alá helyezik az igazságszolgáltatást...” (*Az ellenállás érthető hiánya* c. 2010 novemberi írásból idézek.) Mégis a kötetben található dolgozatok legfontosabb vezérmotívuma a baloldal kárhozátása: az igazi baloldaliság – amit szerint minden ellenzéki párt elárult – a „megalázottak és megszorítottak” mellé álló politizálás. Minden oldalon. „A szegények iránti megvető közöny, a munkások és a kisnyugdíjasok eltűnése a nyilvánosságból a 1994 utáni liberális értelmiség és középosztály műve...” (*Fegyverletétel*, című cikk, 2016-ból)

Nagy beolvasás, voltaképp az első kötetben említett értelmiségi kivonulás erősebb megfogalmazása, s ráadásul nem vesztett aktualitásából. Részleteit nem akarom ide-illeszteni. De megemlítem, hogy itt javasolja a baloldálnak azt az öt pontot, amitől hűtlen lett, s ami az autentikus baloldaliság ismérve. Sorait követve idézem a rövidre fogott pontokat: a baloldal „antikapalista, egalitárius, internacionalista, feminista és evilági.” Precíz és rövid felsorolás. Mindez bizony az ellenzék máig nagy adóssága. De folytatja is (az *Egyszerű ajánlat a baloldálnak* című cikkében, 2015 októberéből.): „Szociológiai értelemben a baloldal 1) az alsóbb osztályok, az elnyomottak és kiszolgáltatottak pártján van, ezért 2) ellenséges a burzsoá elitek kulturális preferenciáival szemben, 3) kritikus a hagyománnyal szemben, és 4) a plebejusok körében van otthon. A Baloldal hívei jellegzetesen szegényebbek, mint ellenfeleik, és nem érdekeltek a *status quo* fönntartásában.” Lehet csodálkozni, miért nincs igazi ellenzék. *Sapientia sat.*

Végül némi biztató, ám bonyolult mondatot vennék elő egy 2014 decemberi írásból: „A legradikálisabb baloldálnak is – ha el akarja kerülni a forradalmi titanizmus vonzó kísértését, ami nem mindig könnyű – tudatában kell lennie a konzervatív kényelemnek. Ez nem behódolás a hierarchikus rendképzetnek, amely a konzervatív érzület középpontjában áll, csupán szükséges *reservatio mentalis*. Ámde az új mozgalmaknak – akár mennek valamire Magyarországon, akár nem – felelősségük már van.” A szöveg az *Intelmek kezdő rendszerváltókhoz* című dolgozatának zárópoénja.

Nem folytatom. A két kötet tanulsága, hogy TGM filozófusként olyan tendenciákat fedezett fel megjelenésük pillanatában, és dobott be a közgondolkodásba, melyek máig velünk élnek, ám ilyen kemény megfogalmazásukkal nem igen találkoztam. Pedig elutasítja, hogy jós lenne, a kötetben szereplő írások egy sajátos kelet-európai variáns túl futtatásait említgetik, de ezeknek a dolgozatoknak fókuszában (sokszor csak rejtve) az apátia és reménytelenség áll, az, amit a liberális, kvázi-baloldali értelmiség honosított meg.

Világvége I-II. Tamás Gáspár Miklós: Válogatott politikai-filozófiai írásai. Első kötet: 2002–2010, „*A korszellem dúdol*” alcímmel; a második kötet: 2010 és 2019 közötti írásokkal: „*Csonkamagyar patológiák*” kötetjelzéssel (Kalligram 2023). Válogatta és jegyzetekkel ellátta: Sipos Balázs.

Almási Miklós (1932) az ELTE és a Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet professzor emeritusa. Érdeklődési köre: filozófia, drámaelmélet, a társadalom habitusának kutatása. Oktatóként esztétikával és gazdaságelmélettel foglalkozott. Legutóbbi könyvei: *A szerelem lehetetlensége*, 2012; *Pisztoly a könyvtárban*, 2019; *Ami bennünk van, a lélek a digitális kor viharában*, 2019; *Közeli jövőnk és a távoli jelen. A digitális társadalom kritikája*, 2021.

Lehet kiindulópontja a magánmitológiának?

Izsó Zita negyedik kötete, a *Bekerített erdő* 2022-ben jelent meg, a Scholar kiadó gondozásában. A 2011-es *Tengerlakó*-hoz, a 2014-es *Színről színre*-hez és a 2018-as *Éjszakai földet érés*-hez hasonlóan a kötet borítója a szövegek egyik vándormotívumát jeleníti meg, egy olvasási lehetőséget is kijelölve. A *Bekerített erdő* elején egy szakfandersisak található.

Természet és elme, elme és természet számos variációban foglalkoztatja a kortárs (poszt-antropocén) művészetelméletet és kritikát. Említhető Áfra János és Szegedy-Varga Zsuzsa *Termékeny félreértés* equilibrise, mely a képzőművészeti album műfaji kereteit felhasználva játszik grafika és vers szintézisével. Emellett a számottevő kritikai visszhangot kapott *A ránk bízott kert* ökoantológia vagy a prae gondozásában megjelent *Bio-poétikák* konferenciakötet. Radnóti Sándor irodalomtörténész-esztéta és Miklósi Tamás a (2023-as) *A táj keletkezéstörténete* kötetében például egy hosszabb passzus is található a magyar természet-fogalom etimológiájáról.

Izsó Zita kötete egy másik, líraiabb tendenciába is illeszkedik, mely az egyéni szocializáció magántereit tematizálja. Az „újhullámos” önreflexív fikció példájának tekinthető Veszprémi Szilveszter debütökötete a *Helyek, ahol rám öröm vár* vagy Horváth Eve máso-

Izsó Zita: *Bekerített erdő*
(2022, Scholar)

dik kötete, a *privát idegenvezetés* (és Fenyvesi Orsolyától a kritikavítát kiváltó a *Mindig kezdetben*).

Mit feltételez a *Bekerített erdő* poétikája? A Három – Kettő – Egy ciklusfelosztás „Visszaszámlálás.” a fűlszöveg tanúsága szerint, amely „mindannyiunk bekerített erde-

jét nyitja meg előttünk”. Az Izsó-líra sajátos sága a szenzitív, testnélküli testpoétika egyszerre egyesíti az anyaság ősbizalmának érzékiségét a lánytest kiszolgáltatottságát. Fekete Richárd a szerzőnő első kötete kapcsán a verszárlatok és a kötődés-ábrázolás plasztikusságát emelte ki a líra erősségeként, míg gyengeségeként a didaxist nevezte meg. Meglátásait a *Bekerített erdő* szövegvilágára is érvényesnek érzem. Ugyanakkor a 2022-es kötet – a korábbiakkal ellentétben saját trauma-tapasztalatokat dolgoz fel.

Az autobiografikus fikciót már a nyitóvers a *Halleves* is megjeleníti. A késbe óvatlanul belesétáló bántalmazó társ alakja túlságosan hétköznapi ahhoz, hogy revelatív szereplíra-értékeket hordozzon. A *Jég* és a *Selyem* versek is a családon belüli erőszak díszletét idézik meg. Közös poétikai elemük a disszociáció: az verseszélő kizökkentő hasonlatain által az olvasó is elidegenedik a belső tértől („a mosolyom illetlen, / mint egy nyitva hagyott slicc”) („üdtősdobozokat vágott hozzá-m, / mindegyik úgy zuhant a földre, / mint egy úrhajó az egész legénységgel”). Az *Ürséta*, *Én és a nővérem* és a *Bekerített erdő* egy érzelmileg diszfunkcionális környezet világát rajzolják meg, míg az utóbbi (címadó) vers, az Édenkert és az evolúció párhuzamos olvasatát adja. („Az állatok pedig csendben nézik / ahogy növekszel. / Tudják, / fel kell nevelniük a kiüzetés előtt”)

A Kettő ciklus legerősebb darabja egyértelműen A *tükör szertartása* („Ebben a tükörben / a szeretteik elől menekülő halottakat / szálalások el éjszakára.”). Az *Olvasás*, *Buborék* és A vendégség vége is szervesen kapcsolódik az első ciklus menekülés-hangulatához. Az *első ember* világa az öskötődésre és a bizalomra utal. A folyó-motívum és az alvás-motívum, melyek később az Ébredés és az Alvás-gyakorlatok záróverseiben tetőznek a második ciklusban kerülnek bevezetésre.

Az Egy versei már teljesen nélkülözik a konkrét beszélőket és helyzeteket. A *Só-asszony* a zsidó mitológiát és Lót feleségét idé-

zi meg. A *Kölcsönlakás* és az *Alvás-gyakorlatok* elbeszélőjének társa valódi társ. Az elbeszélőt visszatükröző helyzetek mellett azonban egyre kevesebb az azonosulásra való lehetőség is. A ritualizált stilizált vers-bioszférában minden cselekvés vagy gesztus a mitikus otthonra találás párhuzamaként hagyhat és ez elvonatkoztatja az egyes versek egységként történő olvasását. Ráadásul a korábbi Izsó kötetekhez képest is sajátosan kevés az utolsó részben a vers: mindössze hét szövegből áll össze a „Visszaszámlálás.” beteljesedése (és ezek közül egy teljesen váratlanul a zsidó mitológia világára épül).

A Bekerített erdő szokatlanul nagy tétet tesz meg, így nem tud megfelelni az általa felépített befogadói elvárásoknak. Gál Kitty a Kulteren azt írta, szerinte a váratlanul plasztikus, mindennapi helyzeteket tematizáló hasonlatok zökkentik ki a biologizáló, mitologizáló világból az olvasót. Én, olvasatával vitatkozva, úgy gondolom ezek a meglepő, már-már torz allegóriák (nevek, amik úgy állnak a növényeken, mint az állatokra húzott ruhák vagy csontokat tisztító angol tudósok). adják az Izsó-líra valóban újító tendenciáit. Az édenkertben úszó pet-palack nyakában az édenkert vize zubog, a privát psziché magánterei külvilágrelikviákból állnak. A Bekerített erdő kiépülésének feltétele, hogy legyen űr és legyen evolúció. Ehhez azonban nem lehet ugyanabba a folyóba (a folyamat-szerűség folyójába) lépni, mert a vize zavaros és a partja mély. ■ ■ ■

Király Csenge Katica (2001, Budapest) jelenleg az ELTE-n hallgat esztétikát. Verseket, prózákat és kritikákat ír. Szövegei a Litera, az Irodalmi Szemle, a Pannon tükör, a KULTer.hu, a Műút portál, a Jelenkor online és a FÉLonline hasábjain jelentek meg.